

Å mene noe annet enn flertallet

- Historiene på siden av de rådene diskursene under Covid-19 pandemien

Solveig Frøyset Bork

VID vitenskapelige høyskole

Oslo

Masteroppgave

Master i familieterapi og systemisk praksis

Antall ord: 25690

26.05.2023

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til oppgaven.

Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om hvordan det kunne være å ha andre, motstridende meninger enn de rådende diskursene under Covid-19 pandemien. Fire ressurssterke kvinner gir et innblikk i hvilken påvirkning dette hadde for deres sosiale relasjoner, hvordan de opplevde autonomi i eget liv og hvordan situasjonen innvirket på deres *selv*.

Problemstillingen og forskningsspørsmålene ble inspirert av den tilsynelatende ensidige forståelsen og håndteringen av pandemien under det første halvannet året.

Diskursanalyse brukes for å analysere data, og tre overordnede diskurser trer frem: ytringsfrihet i Norge, å bestemme over egen helse og relasjoners betydning for individer.

I temaet om ytringsfrihet i Norge reflekterer deltagerne rundt opplevelsen av å ha en annen mening enn flertallet i samfunnet og hvordan de opplevde en begrensning i ytringsfriheten. Diskusjonen tar for seg konsekvensene deltagerne opplever i samfunnet som følge av sine motstridende meninger, hvordan språklige virkemidler brukes strategisk i kommunikasjonen med leseren og påvirkning av deltagerens *selv*.

Under temaet om retten til å bestemme over egen helse fremkommer det dilemmaer og motsetninger mellom autonomi til å ta valg for egen helse eller etterfølge krav og forventninger fra samfunnet. Det diskuteres rundt bevarelsen av selvrespekten, tillit til myndighetenes håndtering av pandemien og hvordan maktens mekanismer innvirker på samfunnet.

I temaet om relasjoners betydning for individet forteller deltagerne historier om hvordan deres ulike relasjoner blir affisert ved at de konstruerer andre verdensbilder enn flertallet. Det er både positive og negative konsekvenser for deltagerne. Påvirkningen i relasjonene drøftes ved hjelp av eksistensielle begreper om tro, håp, forsoning, tilgivelse og dialog. En del av diskusjonen løftes inn i konteksten av terapirommet for å vise relevansen til det systemiske terapifeltet. Viktigheten av terapeutens selvrefleksive bevissthet trer her tydelig frem.

Nøkkelord: Covid-19, livsfortellinger, relasjoner, diskurs, selvbestemmelse, makt, sosialkonstruksjonisme, ytringsfrihet

Abstract

The aim of this master's thesis is to investigate what it could be like to have different, conflicting opinions than the prevailing discourses during the Covid-19 pandemic. Four resourceful women give an insight into the impact this had on their social relationships, how they experienced autonomy in their own lives and how the situation affected their sense of self. The research question was inspired by the seemingly one-sided understanding and handling of the pandemic during the first year and a half.

Discourses analysis is used to analyse data, and three overarching discourses emerge: freedom of speech in Norway, individual autonomy regarding decisions about one's own health, and the importance of interpersonal relationships.

Regarding the topic freedom of speech in Norway, the participants reflect on their encounter with opposing the public opinion, and how they experienced a restriction of this freedom. The participants discuss the social consequences of having a different opinion than the societal majority, how linguistic tools are used strategically in communication with the reader, and the influence of the participants themselves.

Concerning personal autonomy, dilemmas and contradictions arise between deciding on one's own health or following demands and expectations from society. Furthermore, the preservation of self-respect, trust in the government's handling of the pandemic, and how the mechanisms of power affect society are discussed.

Investigating the importance of interpersonal relationships for the individual, the participants tell stories about how their various relationships are affected by constructing different worldviews than the majority. There are both positive and negative consequences for the participants. The effect on relations is investigated utilising existential concepts of faith, hope, reconciliation, forgiveness and dialogue. Part of the discussion is conducted into the context of the therapy room, with direct relevance to the systemic therapy field where the importance of the therapist's self reflective awareness emerges clearly.

Key words: Covid-19, life stories, relations, discourse, autonomy, power, social construction, freedom of speech

Forord

*Och det här är ingen mardröm, det är ingen fas
Det här är nåt som händer varenda dag
Det känns som om vi vaknat plötsligt i någon sorts skymningsland
Vi är levande döda, stapplar fram hand i hand
Och alla här vill leda
Men vi följer ändå blint
I ljuset från små skärmar kryper rädslan långsamt in*

Utdrag av **“Svart snö”**, Kent (Berg, 2014).

Denne sangen sprang ut fra minnet da jeg påbegynte arbeidet med denne studien. En noe dystre tekst, som fanget inn mange av mine tanker og følelser fra pandemien. Men også en fantastisk, melodiøs sang, som har bidratt til å skape rytme og glede i skrivearbeidet. Takk til bandet Kent, med musikk og tekst som fanger enhver stemning og har gitt energi til denne oppgaven.

Mangfoldige takk til de rause deltagerne som tillitsfullt har delt sitt engasjement, sine betraktninger og sin tid med meg. Uten dere hadde denne studien ikke vært mulig. Deres fortellinger har berørt meg gjennom hele arbeidsprosessen. Dere har vært en inspirasjon og motivert meg til fremgang, steg for steg. Takk for deres mot til å snakke med frimodighet og være tro mot dere selv.

Tusen takk til min veileder Kristin H. Dahl. Du har vært en stødig klippe disse årene og jeg er evig takknemlig for din tålmodighet og urokkelige tro på meg. Det har vært tårer og tvil, men dine refleksjoner har alltid vært fornuftige og preget av ro. Din faglighet har gitt meg nye dimensjoner innenfor den systemiske forståelse. Akkurat hva jeg har trengt! Takk også til lærere og medstudenter på VID for fire lærerike og fantastiske år. Ingen nevnt, ingen glemt.

Et stort, takknemlig takk til godeste Gail Alsing for gjennomlesning og hjelp til bedre leseflyt, oversetting av tekst til engelsk. Det betyr så mye at du ville gi av din tid til å hjelpe meg.

Takk til mine gode venner for inspirerende samtaler rundt oppgaven, uvurderlig støtte og oppmuntring gjennom hele prosessen. Og ikke minst, for alle gode opplevelser som tok tankene vekk fra oppgaven og ga meg deilig, fornyende energi.

Sist, men ikke minst, et hjertevarmt takk til familien min, men spesielt Maik, Kira & Luna. Takk for deres utholdenhet som pårørende til en masterstudent. Nå skal vi feire og nyte sommeren uten et eneste ord om master. Nå er det deres tid til å skinne i stråleglansen av min oppmerksomhet. Uten dere – ingen master! Jeg elsker dere.

Takk også til mine fire pelsklinger som har bidratt til å ivareta min mentale helse når angsten for et så stort prosjekt har kjentes overveldende. Det beroliger alltid å klappe på en myk pels eller komme ut en tur i frisk luft.

Og takk pappa, hvor hen du er, for alle imaginære, støttende samtaler vi har hatt. Du er savnet.

Ingen kjenner dagen før solen går ned.

Solveig Frøyset Bork

Råde, 19.05.2023

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling	3
1.2	Avgrensing av problemstilling	3
1.3	Oppgavens oppbygning	4
2	Teori	5
2.1	Vitenskapsteoretisk ståsted	5
2.1.1	Oppgavens filosofiske premisser.....	5
2.1.2	Sosialkonstruksjonisme	5
2.2	Diskursteori	7
2.2.1	Begrepet <i>diskurs</i>	8
2.2.2	Diskursen om ytringsfrihet i Norge.....	9
2.2.3	Diskursen om å bestemme over egen helse.....	11
2.2.4	Diskursen om relasjoners betydning for individet	13
2.3	Teorier om maktens mekanismer	14
2.3.1	Makt på ulike måter.....	14
2.3.2	Parrhèsia (frimodighet)	16
2.3.3	Governmentality	17
2.3.4	Subjektivering	17
2.4	Kommunikasjonsteori	19
2.4.1	Språk.....	19
2.4.2	Dialog	20
2.4.3	Refleksiv bevissthet.....	20
2.5	Relevant forskning	21
3	Metode	23
3.1	Kvalitativ metode	23
3.1.1	Utvalg og rekruttering	23
3.1.2	Presentasjon av deltagerne	24
3.1.3	Kvalitative intervju.....	25
3.1.4	Utvikling av intervjuguide	26
3.1.5	Gjennomføring av intervjuene	26
3.1.6	Transkribering av intervjuene	27
3.1.7	Egen forforståelse.....	27

3.1.8	Forskningsetikk	28
3.1.9	Reliabilitet, validitet og generaliserbarhet	30
3.2	Analyse.....	31
3.2.1	Diskursanalyse	31
3.2.2	Stegene i analysen	37
3.2.3	Eksempel på kode prosessen	39
4	Funn og diskusjon	41
4.1	Ytringsfrihet i Norge	42
4.1.1	Handlingsorientering i diskursen om ytringsfrihet i Norge	42
4.1.2	Praksis i diskursen om ytringsfrihet i Norge	45
4.1.3	Subjektivitet i diskursen om ytringsfrihet i Norge	49
4.2	Diskursen om retten til å bestemme over egen helse	52
4.2.1	Handlingsorientering i diskursen om retten til å bestemme over egen helse	52
4.2.2	Praksis i diskursen om retten til å bestemme over egen helse	55
4.2.3	Subjektivitet i diskursen om retten til å bestemme over egen helse.....	58
4.3	Diskursen om relasjoners betydning for individet	61
4.3.1	Handlingsorientering i diskursen om relasjoners betydning for individet	62
4.3.2	Praksis i diskursen om relasjoners betydning for individet.....	65
4.3.3	Subjektivitet i diskursen om relasjoners betydning for individet.....	70
4.4	Oppsummering av funnene.....	74
5	Avsluttende refleksjoner	76
	Litteraturliste.....	79
	Vedlegg.....	86
	1. Sikt-godkjenning	
	2. Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	
	3. Intervjuguide	
	4. Utdrag av transkripsjon	

1 Innledning

30 januar 2020 erklærte WHO det pågående utbruddet av koronaviruset i verden, Covid-19, som en global folkehelsekrise. 11 mars 2020 stadfestet WHO at utbruddet nå kunne karakteriseres som en pandemi (WHO u.å.). Dagen etter, 12 mars 2020, stengte Norge ned. De strengeste og mest inngripende tiltakene Norge har hatt i fredstid var et faktum.

De nye tiltakene vil ha stor innvirkning på innbyggernes personlige frihet. Det er tiltak som griper direkte inn i menneskers hverdagsliv og hvordan samfunnet vårt fungerer. Grepene vi nå tar vil oppleves som en belastning for mange, og de vil få store konsekvenser for det norske samfunnet. Men dette er en dugnad som vi er nødt til å ta i fellesskap og på vegne av fellesskapet, sier Bent Høie. (Regjeringen, 2020)

Jeg har alltid vært opptatt av demokrati, menneskerettigheter og muligheten til å ta egne valg. Min forståelse av livet grunner i et sosialkonstruksjonistisk perspektiv, hvor hvert individs liv forstås som en konstruksjon av livserfaringer, verdier og holdninger oppstått i relasjon til andre mennesker. Da pandemien traff oss med full kraft i mars 2020 opplevde vi som innbyggerne i Norge de mest inngripende tiltak i våre privatliv siden andre verdenskrig. Dette medførte følger for våre muligheter til bevegelsesfrihet og selvbestemmelse. Jeg fulgte med i samfunnsdebatten rundt Covid-19 det første halvannet året og fikk en opplevelse av at den var lite nyansert. I sosiale medier observert jeg sterke personangrep og negative karakteristikk mot personer med motstridende synspunkt om hvordan pandemien burde forstås og håndteres. Ofte ble meningsmotstanderne kategorisert som konspirasjonsteoretikere og/eller vaksinemotstandere. Dette til tross for at meningsmotstanderne henviste til faglige funderte uttalelser og/eller annet vitenskapelig etterprøvbart materiale. Jeg har bevisst valgt å unngå vaksinasjonsspørsmålet i denne studien da temaet kunne tenkes å ta bort fokus fra andre temaer. I det offentlige rommet har flere fagpersoner kommet med kritikk mot myndighetenes håndtering av pandemien og de faglige begrunnelsene den er basert på. Dog opplevde jeg at deres stemmer ikke ble hørt, og det var lite rom for alternative forståelser.

I læreplanen for studiet i familierapi og systemisk praksis beskrives ulike ferdighetsmål. Det forventes at familierapeuten skal kunne samarbeide og kommunisere med bevissthet omkring maktforhold, strukturer og diskurser som påvirker menneskers livssituasjon samt kjenne til betydningen av fordommer med fokus på diskurser og forforståelse. Familierapeuten skal ha utdypet kunnskap om betydningen av brukernes livssyn og verdier, kunnskap om kritiske diskurser rundt maktforhold og verdier i relasjon til profesjonell praksis (Vid Oslo, 2018).

Klientene er eksperter på sine liv, og terapeutens rolle er å få frem deres historier i et godt samarbeidsklima, der klienten kan være trygg på å fortelle historien på sin egen måte (Loraas & Næss, 2019, s. 33).

Utdanningen har fokus på å møte mennesker med respekt, og som familierapeut ble jeg interessert i å høre historiene til disse menneskene som skilte seg ut og uttrykte meninger på tvers av de rådende diskursene i samfunnet under pandemien. Jeg ønsket å utforske om det skapte noen forskjeller i deres sosiale relasjoner, i synet de har på seg selv og opplevelsen av mulighetene til livsutfoldelse.

Som sosialkonstruksjonist tar jeg ikke stilling til om den enes sannhet er mer gyldig enn den andre. Med denne oppgaven ønsker jeg å løfte de marginaliserte stemmene frem og gi deres historier plass.

Alternative og konkurrerende historier blir vanligvis ikke tilkjent plass i bestående kanaler og må forsøke å komme til uttrykk i undergrunns media og i opposisjonsgrupper (Bruner, 1986, s. 19).

Gergen (2009/2010, s. 92) hevder diskursforskning kan brukes som et middel for sosial kritikk og denne oppgaven kan dermed også anses som et middel til sosial kritikk mot samfunnets måte å møte menneskene som mente noe annet enn flertallet under det første halvannet året av pandemien.

1.1 Problemstilling

Foucault uttalte en gang at mennesker har mulighet og frihet til å uttrykke seg selv og sine meninger, men bare så lenge det gjøres i tråd med de kulturelle forventningene innenfor de diskursive rammene og begrensningene som er rådende i samfunnet. Å leve i harmoni med det som anerkjennes som kulturelt passende, er å “leve som en bjør” (Lock & Strong, 2010/2014, s. 326).

Med bakgrunn i valg av tema har jeg kommet frem til denne problemstillingen

Hvilke fortellinger finnes det om å være på siden av de rådende diskursene under Covid-19 pandemien?

1.2 Avgrensning av problemstilling

For å belyse problemstillingen har jeg utarbeidet følgende forskningsspørsmål:

1. Fortell din historie om hvordan og hvorfor du har meninger på siden av de rådende diskursene om pandemien.
2. Fortell om hvordan du har uttrykt dine meninger om pandemien i dine sosiale relasjoner. Har de blitt påvirket og i så fall hvordan?
3. Fortell hvordan din opplevelse av selvbestemmelse, hvor friheten til å handle i samsvar med egne valg og beslutninger (Capra & Luisi, 2014/2016, s. 404) har vært under pandemien.
4. Fortell om hvordan du ser på/opplever deg selv i lys av å ha marginaliserte meninger. Har synet på deg selv endret seg etter pandemien og i så fall hvordan?

1.3 Oppgavens oppbygning

I kapittel to redegjør jeg for mitt vitenskapsteoretiske ståsted, relevant forskning og presenterer det teoretiske rammeverket som er relevant for oppgavens problemstilling. Kapitlet representerer utvalget av teorien jeg fordypet meg i og var opptatt av gjennom prosessen.

I kapittel tre redegjør jeg for metoden og de metodiske valg som er foretatt underveis. Kapitlets siste del omhandler analysen, og jeg forklarer hva som inspirerte til valg av metode og hvordan jeg gjennomførte stegene i diskursanalyse.

I kapittel fire presenteres og diskuteres funnene fra analysen i relasjon til problemstilling og relevant teori.

Kapittel fem er den avsluttende delen der jeg reflekterer over implikasjoner for fremtidig praksis, forskning og mulige svakheter ved oppgaven.

2 Teori

I dette kapitlet presenteres oppgavens vitenskapsteoretiske ståsted. Relevant teori og forskning knyttet til oppgavens formål, å utforske deltagerens opplevelser av å ha motstridende meninger enn de rådende diskursene under pandemien, presenteres som et rammeverk for studien og et utgangspunkt for diskusjonen i kapittel fire.

2.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

2.1.1 Oppgavens filosofiske premisser

Oppgavens filosofiske premisser går i retning av en postmodernistisk tilgang. Ordet «modernisme» refererer til utviklingen i vestlig kultur fra opplysningstiden frem til den moderne tid. I tiden frem mot det 16. århundret pågikk det et paradigmeskifte i den vestlige kultur, fra middelalderens religiøse kontroll til en tro på styrken i den individuelle fornuft. Denne fornuften var utviklet gjennom empiriske kjensgjerninger. Ofte likestilles det modernistiske verdenssynet med verdien av fornuft, objektivitet, vitenskapelig sannhet, orden, forutsigbarhet og kontroll. I lys av dette kan det påstås at postmodernismen utfordrer disse verdiene, som har vært manifestert i fortiden og samtidig søker etter mere lovende muligheter. Sosialkonstruksjonisme kan betraktes som en utløper av postmodernismen (Gergen, 2009/2010, s. 27).

2.1.2 Sosialkonstruksjonisme

Mitt vitenskapsteoretiske ståsted springer ut fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv. Med dette overordnede perspektivet om hvordan ideer om kunnskap og «sannhet» forhandles frem mellom mennesker, forsøker oppgaven å belyse problemstillingen.

Ideer om kunnskap, «sannhet» og makt forhandles frem i familier og større sammenhenger. Virkelighet blir sosialt konstruert og vokser frem gjennom samhandling over tid.

Virkeligheten konstrueres underveis mens livet leves. Språket konstituerer verden slik at vi

bare kan kjenne til verden slik den deles i språket. I tillegg er språket en samhandlende prosess. Det finnes ingen grunnleggende eller essensielle sannheter om individet (Lundby, 1998, s. 77-81).

Sosialkonstruksjonisme setter spørsmålstegn ved bruken av tradisjonelle fysiske og naturvitenskapelige referanserammer når de menneskelige systemene analyseres. Den peker på at de ikke tar tilstrekkelig hensyn til kompleksiteten til disse systemene. Den undersøker hvordan dagligdagse antagelser og praksiser tas for gitt. Hvordan vi skaper og forstår individer og sosiale institusjoner. Hvordan vi deltar i det vi skaper, opplever og beskriver. Den har et fortolkende perspektiv, hvor det vektlegges at betydning, som også er en konstruksjon, ikke er forutbestemt (Anderson, 1997/2003, s. 66).

Det vi betrakter som verden avhenger i høy grad av hvilken tilgang vi har, og vår tilgang avhenger av de sosiale relasjonene vi er en del av. Det finnes ingen enkel fasit som definerer hva sosial konstruksjon er, men ideene springer ut av en dialogisk prosess som er ustanselig, og som alle bidrar til. Det er mange ulike synspunkter og spenninger mellom disse. Betrakter vi alt som konstruert, er ingenting virkelig så lenge vi er enige om at det er tilfellet. Vi konstruerer altså den verden vi lever i siden vi kommuniserer med andre. Vi er derfor ikke bundet av historiens eller tradisjonens lenker, men når vi snakker sammen lytter vi etter nye stemmer, stiller spørsmål og overveier alternativer. Utfordrer vi "common sense" kan vi trå over terskelen inn til nye verdener, som rommer nye betydninger. Den måten vi forstår verden på kreves ikke av "det som er". Den måten vi beskriver og forklarer verden på springer ut fra relasjoner. Konstruksjoner blir betydningsfulle i kraft av deres sosiale nytte. Når vi beskriver og forklarer former vi vår fremtid. Refleksjon over de verdener vi tar for gitt er av vital betydning for vår fremtidige velvære (Gergen, 2009/2010, s. 13-25).

Gergen (2009/2010, s. 47) spør hva som skjer med vårt felles liv når vi konstruerer verden på forskjellige måter. Kritikken mellom mennesker over ulike måter å leve på kommer fra «et eller annet synspunkt», og det er ingen mening som er bedre uttenkt enn en annen. Reflekterende kritikk er velkomment, og kritikk kan dermed anses som en invitasjon til en dialog. Fra det øyeblikket vi begynner å snakke sammen har vi muligheter til å kreere nye måter å eksistere på.

Ved å kommunisere med hverandre kan vi skape et rom hvor individets ulike forståelser trer frem og sees fra ulike perspektiver. Dette kan bidra til at mennesker bedre kan romme hverandres ulike meninger og forhåpentligvis være mer enige om å være uenige.

Samhandling med andre skaper mening. Som mennesker forsøker vi å finne mening i ulike erfaringer vi gjør oss. Vi lever i en kontekst som kan bestå av kultur, familie, sosial, økonomisk og religiøs sammenheng. Å danne seg en mening om noe er dermed ikke bare en individuell prosess, for det tas også hensyn til andre. Konteksten gjenskaper meningene fordi individene blir påvirket av miljøet de lever i. Individene kommer fra et bredt spekter av miljøer og deres bakgrunn avspeiler dette. Miljøene kan være ulike med innhold som kulturell bakgrunn, etnisk opprinnelse, sosial og økonomisk status. Individene kan avspeile ulike kombinasjoner av disse (DeJong & Berg, 2002/2005, s. 291).

Sosiale konstruksjoner kan forstås som fenomener. Disse fenomenene produseres og opprettholdes av sosiale aktørers kognitive virksomhet. Den kognitive virksomheten innbefatter tanker, oppfatninger, beslutninger og handlinger (Nortvedt & Grimen, 2004/2006, s. 185).

“Mennesker[...] er selv berettiget og berettiger andre til å hevde at de vet hva de snakker om, og at det de sier, er forståelig og burde bli forstått” (Garfinkel, 1967, s. 41).

2.2 Diskursteori

Diskursanalyse består av en rekke tverrfaglige og multidisiplinære tilganger som kan brukes på mange forskjellige sosiale områder i mange typer av undersøkelser. Det finnes ikke én felles enighet om hva diskurser er eller hvordan man analyserer dem (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s. 9).

Felles er et overordnet prinsipp om å kombinere analyser av ytringer, tekster og kommunikative handlinger med analyser om kulturen og samfunnet. Det som undersøkes, er altså meningskaping og kommunikative praksiser på mikronivå i

relasjon til samfunnsmessige og sosiokulturelle strukturer på makronivå. (Hitching, Nilsen & Veum, 2011, s. 11)

Men på tross av at diskursanalyse kan benyttes på alle mulige områder kan den ikke plasseres innenfor hvilket teoretisk rammeverk som helst. Teori og metode må også knyttes sammen med analysen til en pakkeløsning. Pakken består av de filosofiske premissene for språkets rolle i den sosiale konstruksjonen av verden. Deretter andre teoretiske modeller og til slutt de metodologiske retningslinjene for hvordan forskningen gjennomføres. (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s. 12).

2.2.1 Begrepet *diskurs*

Som nevnt er teorien om *diskurs* kompleks. Begrepet beskrives på flerfoldige måter i teorien og kan være vanskelig å forstå. For å vise bredden i begrepet *diskurs* presenteres noen ulike definisjoner og beskrivelser.

«Diskurs er en bestemt måte å snakke om og forstå verden på» Diskurser bidrar til å bestemme hva som kan sies og hvordan vi kan snakke sammen om ulike temaer. Diskurser som handler om normalitet og å høre til blir virkelighetsbeskrivelser som vi lever etter og forholder oss til. En form for normativ kunnskap, som er med å skape problemer for og mellom mennesker (Øfsti, 2010, s. 18).

Diskursen kan beskrives “som en kulturs virkelighetsoppfatning, slik den etableres gjennom praksis til en spesifikk tid og på et spesifikt sted” Diskursen skaper et rom som legitimerer hva som kan uttrykkes i innenfor diskursen. Dette igjen impliserer at det finnes ting som ikke kan ytres. Enkelte ting kan fremstå som “tingenes naturlige tilstand” ut ifra måten verden formuleres på innenfor en gitt diskurs. Å avvike fra det gitte spillerommet innenfor en diskurs kan føre til konflikter mellom de ulike maktposisjonene innenfor kulturen og gi ubehagelige konsekvenser for den som motsetter seg. Diskurser er det vi bruker for å forstå og påvirke hverandre (Lock & Strong, 2010/2014, s. 318).

Et dominerende synspunkt innenfor en diskurs behøver ikke bety at alle er enige. Flere alternative synspunkter kan forekomme. Likevel anses det dominerende synspunktet å være spesielt sentralt og relevant for de beslutningene som tas. Eventuelle alternative synspunkt

må kjempes frem. Andre alternativer kan ende opp med å ikke ha noen gyldighet i diskursen overhodet (Fossestøl, 2016, s. 48).

Foucault bruker diskurs som et spesielt mønster eller måter å tenke på. De blir skapt ved en spesiell form for sosial praksis og er tett knyttet opp til makt, som i sin kraft produserer diskurser og kunnskap (Lundby, 1998, s. 93).

Individene har også en diskursiv makt basert på deltagelse og utøvelse i de dominerende forståelsesmåtene (Fossestøl, 2016 s. 52).

Ingen diskurs er en lukket enhet, og den omformes konstant i kontakt med andre diskurser i en diskursiv kamp. Ulike diskurser, med sine måter å snakke om og forstå den sosiale verden på, kjemper konstant mot hverandre for å oppnå dominans for sin måte å definere språkets betydning (Winther Jørgensen & Philips, 1999, s. 15).

Neumann bruker mange ulike kilder i sin bok om diskursanalyse for å forklare begrepet diskurs, men jeg nøyer meg med hans eget forslag.

En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner. (Neumann, 2021, s. 21)

2.2.2 Diskursen om ytringsfrihet i Norge

Et samfunn kan beskrives som et sosialt system der medlemmene opplever å ha noe felles med hverandre som skiller medlemmene fra ikke-medlemmene. Medier har en viktig funksjon i samfunnet som bidragsyter til å skape en offentlighet der medlemmene kan diskutere alt fra politikk til idrettsprestasjoner. Offentlighet kan forstås som ulike arenaer hvor mening skapes. Denne meningen er ikke en del av det formelle politiske apparatet. Offentligheten kan spille en rolle for opprettholdelsen av samfunnet hvor mediene bidrar til å skape en felles kultur. Media har også en viktig rolle i det politiske demokratiet. Politiske beslutninger behøver en bred oppslutning i folket for å oppnå legitimitet. Noe som kan oppnås gjennom en offentlig argumentasjon (Larsen, 2012, s. 196-212).

Ytringsfrihet anses å være en grunnleggende rettighet i demokratiet Norge. Prinsipielt beskytter ytringsfrihet individet fra å bli sensurert av statlige myndigheter for å ha uønskede meninger. Ytringsfriheten dannes i ulike sfærer av samfunnet og er stadig gjenstand for diskusjon over hvor grensene går for hva som kan ytres (Midtbøen & Steen-Johnsen, 2016, s. 1).

I Norge har befolkningen hatt solid tillit til demokratiet og de politiske institusjonene de siste tiårene. Under de første ti ukene av pandemien var tilliten høy. Å stå sammen i krise og fellesskap skapte en form for trygghet. Det å vise mistillit og stille spørsmål kunne skape utrygghet og usikkerhet. Derfor var det for mange ikke et alternativ å uttrykke noe annet enn tillit til informasjonen utgitt av myndighetene (Institutt for samfunnsforskning, 2020, s. 12-107).

Slik vil jeg beskrive Norges offentlige rom. Med medier som belyser samfunnet vårt og skaper stort rom for debatt og åpenhet om ulike temaer befolkningen interesserer seg for. Et samfunn hvor ytringsfrihet er et sterkt demokratisk prinsipp. Dog opplevde mange at det var vanskelig å nå ut med sin mening og sin stemme i det første halvannet året av pandemien. I etterpåklokskapens lys hevdes følgende om lokaldemokratiets legitimitet:

For at et demokrati skal fungere er det også viktig med sunn skepsis. På den ene siden kan skepsis være til hinder for å håndtere en krisesituasjon effektivt, men på den annen side er det nødvendig med en debatt om tiltakene virker og at demokratiske spilleregler følges og håndheves. Å ha en åpenhet for kritiske røster, samt en debatt om handlingene som gjennomføres, bør være en del av demokratiets handlerom, også under en krise. For å kunne håndtere uenighet, må det være et offentlig ordskifte, der det finnes åpenhet og lydhørhet for motstandernes argumenter. Hemmelighold og lukkethet tenderer til å skape mistillit i befolkningen (Institutt for samfunnsforskning, 2020, s. 107-110).

Slik kan vi forstå noe av definisjonsmakten og den konsekvenser i dette første halvannet året av pandemien.

2.2.3 Diskursen om å bestemme over egen helse

For å gi et perspektiv på helse i Norge, beskrives denne diskursen gjennom forskerens blikk. Jeg vil begynne med å hevde at helse anses å være et personlig valg og derfor et valgt fokus under denne diskursen. For å forstå denne påstanden vil jeg vise helse i et historisk perspektiv og presentere tidligere sammenlignbare sykdomsutbrudd hvor myndighetene har regulert samfunnet.

Selvbestemmelse, autonomi, er en verdi som i den vestlige kulturen anses å være overordnet. Den anses å være den øverste verdien innenfor etikk og kan forstås som borgerens uavhengighet i samfunnet. En borgers moralske ansvar er sårbart og skjørt for kravene fra samfunnet rundt den (Fossestøl, 2016, s. 49-60).

I årevis har vi voksne måttet ta ansvar og sørge for vår egen helse. Vi følger med på hvordan kroppen vår har det og søker til lege, fysioterapeut og psykolog for hjelp til diagnostisering og behandling. Kontinuerlig foretar vi valg over hvordan vi håndterer kroppen vår og hvem vi søker hjelp hos. Vi kan også selv velge om vi vil ta til oss de rådene vi får når vi søker faglig bistand. Sykdom er en del av livet, og de fleste har vært gjennom en forkjølelse.

Vi klarer også de fleste typer av influensa, men Spanskesyken viste oss at influensaen også kan innta dødelige former. Epidemier har vært en del av hverdagen til mennesker siden den yngre steinalderen og har tatt mange flere liv enn menneskers sverd, kuler og krutt (Brøgger sr., 2002, s. 15-214).

For å sammenligne Covid-19 pandemien med andre lignende hendelser er det naturlig å hente frem svineinfluensa-pandemien i 2009-2010. Den første pandemien i det 21. århundret som uløste en enorm respons i norsk helsetjeneste og samfunn. En pandemi der smitten ikke lenger var begrenset geografisk, men berørte flere kontinenter (Folkehelseinstituttet, 2015). Fellesnevneren mellom disse pandemiene var hvordan myndighetene tok kontroll og grep inn i menneskers liv for å nedkjempe sykdom. Historisk sett har myndighetene grepet inn for å forebygge og hindre spredning av sykdom.

Allerede på 1300 tallet kjenner vi til den første karantenen, hvor reisende fra øst måtte tilbringe 40 dager på et skip før de kunne gå i land (Brøgger sr., 2002, s. 28).

Under spanskesyken delte myndighetene ut konjakk til hele befolkningen som et middel for sykdomsbekjempelse. Skolene ble stengt og det ble oppfordret til å unngå store folkeansamlinger (Mamelund, 2023).

Etter industrialiseringen av den vestlige verden ble levekårene forbedret for "folk flest". Muligheten til å ta vare på egen helse ble også mer og mer et ansvar myndighetene kunne ta, og folkehelse ble prioritert i samfunnsutviklingen. Utover 1900 tallet vokste det frem store institusjoner innenfor helse, sykehus med spesialisering innenfor ulike grener av legevitenenskapen (Folkehelseinstituttet, 2023).

I dag er vår vestlige verden styrt av den naturvitenskapelige metode. Denne metoden representerer en bestemt måte å tilegne seg kunnskap om naturlige og samfunnsmessige fenomener på (Capra & Luisi, 2014/2016, s. 26).

Forskning og utvikling har blomstret siden egypterne og frem til vårt moderne helsevesen. Etterhvert ble det utviklet vaksiner mot sykdommer, antibiotika og vitaminer kom til. I vestlige land har tilliten til allopatisk medisin med utspring fra naturvitenskapelig teoretisk bakgrunn vært høy. I dag kan vi tenke at helse er et personlig valg, men også et ansvar som ligger hos myndighetene. Vi har et velutviklet helsevesen her til lands med stort ansvar for individer og grupper. Befolkningen har fått mer kunnskap og innsikt i helse og sykdom og stiller dermed også høyere krav til myndighetene. Gjennom årene har også mer alternative retninger fått gjennomslag som naprapat, akupunktur og noe bruk av naturmedisin. Med årene har helsevesenet blitt transparent. Mediene har avdekket og gransket ulike institusjoner slik at utviklingen for et bedre pasienttilbud også har kunnet fortsette (Folkehelseinstituttet, 2023).

Innenfor helsediskursen finnes det ulike medisinske tilnærminger og forståelser. Da Norge stengte ned ble det tilsynelatende meldt om stor konsensus mellom de ulike medisinfaglige retningene og forskningsinstitusjoner i Norge. Men en gren innenfor den medisinske diskursen ble dominant og fikk muligheten til å definere hva som var gyldig kunnskap. Politikerne tok så sine beslutninger basert på den dominante diskursen. Det oppstod dermed et skjæringspunkt mellom valget basert på å gjøre det beste for samfunnet og fellesskapet kontra å følge sin egen overbevisning og autonomi, å bestemme over egen helse. I det

offentlige rom var presset stort for å følge retningslinjer og råd som ble gitt. Det var lav aksept for argumentet om å sette egne behov foran fellesskapet.

2.2.4 Diskursen om relasjoners betydning for individet

Vi lever livene våre i relasjon til andre og påvirkes gjensidig helt fra vi blir født. Relasjonene former og bidrar til hvordan vi utvikler oss som personer. For å få en god livskvalitet både fysisk, sosialt og psykologisk er vi avhengige av å ta del i et relasjonelt fellesskap. Ofte beskrives familien som de viktigste relasjonene vi har, men familieformen og dens organisering er stadig i endring. Mange av familiens funksjoner er nå overtatt av samfunnet, men fortsatt er det ofte familien som ivaretar grunnleggende menneskelige behov som kjærlighet, trygghet, tilhørighet, omsorg, sosial og personlig utvikling (Lorås & Næss, 2019, s. 5).

Det mest menneskelige trekket av alle hevdes å være tilhørigheten til et menneskelig fellesskap. De nærmeste relasjonene vi har er viktige da de hjelper oss å forstå mulighetene og ressursene som kan gi oss mot og kraft til å jobbe oss gjennom vanskelige perioder (Johnsen & Wie Torsteinsson, 2012, s. 13).

Noe av det mest stressende et menneske kan oppleve er vanskelige relasjoner, og mange arenaer kan påvirkes av dette. For eksempel parforhold, forholdet til ens barn, til kollegaer eller vennskap (Lorås & Vinsten Christiansen, 2021, s. 19).

Evidens viser til at det er livsnødvendig å ha relasjoner. Relasjoner påvirker oss både positivt og negativt. Vanskelige relasjoner skaper stort stress for mennesker, og det å ha ulike meninger kan være et negativt bidrag i relasjonen.

Når vi konstruerer våre virkeligheter fyller vi dem med våre verdier. Når vi forplikter oss til våre virkeligheter og verdier skapes mulighet for konflikter. Vi kan oppleve mennesker, som ikke deler vår livsstil og verdier eller vår levemåte, som truende, kanskje direkte farlige. Dette kan kreve handling, i form av kontroll, og til og med utryddelse, i form av å avslutte relasjoner. For oss alle kan visse grupper derfor fremstå som totalt i villrede. Denne fremmedgjøringen er en nesten uunngåelig konsekvens av det sosiale livet. Selv de

relasjoner som gir livet mening og næring til alt som er bra og verdt å gjøre, kan være en kilde til splid og fremmedgjøring (Gergen, 2009/2010, s. 152).

2.3 Teorier om maktens mekanismer

Foucault var opptatt av makt og hvordan staten utøver denne. Hans studier fokuserte på hvordan makt, begrep, teknikk og praksis er både synlig og usynlig. Han viste hvordan makt og kunnskap veves i hverandre, kunnskap gir makt og makt gir kunnskap (Øye, Sørensen & Martinsen, 2018, s. 179).

2.3.1 Makt på ulike måter

Tradisjonell makt kan ses som institusjoner som har makt til å bestemme over andre; for eksempel politi. Moderne makt handler om hvordan vi blir oss selv og forstår oss selv. Forholdet mellom tradisjonell og moderne makt hjelper oss til å identifisere noen dilemmaer mennesker kan bli bundet av. Foucault leder oss gjennom refleksjon over maktens mange ansikter for å få øye på frihetens muligheter. Den moderne makten er i gang med å overta for den tradisjonelle. Denne former mennesker og tvinger dem inn i en selvforståelse som bærer preg av undertrykkelse og mangel på frihet (Jensen, 2011, s. 62).

Foucault mener det er sammenheng mellom de kreftene som finnes i samfunnet gjennom institusjoner, i vårt språk og enhvers egen erkjennelse. For Foucault er diskursen denne sammenhengene. Disse sammenhengene bidrar til å forme individets holdning det har til en sak. Eller sagt på en annen måte, synet vi har på historien. Foucault hevder makt er innebygd i alle sosiale forhold og kan ikke fjernes. Makt baserer seg på samhandling og kan aldri forstås adskilt fra den konteksten den viser seg i. Maktens potensial kan ses som en kraft som produserer diskurser og kunnskap. Makt kan oppfattes som relasjonell og derfor befinner potentialet for motstand seg inne i maktforholdet (Lundby, 1998, s. 92-97).

Som eksempel på dette kan tannpusdiskursen brukes. En mor vet at hun må pusse tennene på sin treåring hver kveld, men barnet har enda ikke lært nytten. Barnet protesterer, både

med ord og ved å vri kroppen vekk, gjør motstand mot makten mor utøver. Mor har makt, både i samhandlingen med barnet ved at hun bruker makt mot barnets vilje, og har i tillegg makt basert på kunnskapen om barnets beste. Makten bidrar da til å reproducere tannpusdiskursen. Barnets motstand oppstår i relasjon til mor, og slik kan motstand innenfor maktforholdet forstås.

Motstand kan undersøkes i samhandling rundt spesielle diskurser. I følge Foucault er vår språklige fremstilling av verden, hvor vi bruker begreper, måter å formulere oss på og ulike problemstillinger, tolkninger og dermed konstruksjoner. Disse kan fremtre som naturlige og selvvalgte og gir dermed grunnlag for å hevde at det er makt i språket. Makt og kunnskap er uatskillelige. Diskursen i samfunnet bestemmer hvilken kunnskap som ansees å være sann, riktig og passende. På den måten kan de som kontrollerer diskursen kontrollere kunnskapen. På samme tid bestemmer den dominerende kunnskapen også hvem som kan innta maktposisjonene i et gitt miljø (Lundby, 1998, s. 92-97).

I et statlig maktnettverk inngår maktteknologiske redskaper. Disiplineringsmetoder kan være teknikker for utelukkelse og innlemmelse, ekskludering og inkludering, tillatte og forbudte aktiviteter. Disiplin ses som en sammenkjeding av makt og kunnskap om individer. Makt manifesterer seg i de dominerende kreftene og utfolder seg i alle retninger. Et maktnettverk utformes av en kontinuerlig forming av subjekter, posisjoner, teknikker og redskaper. Subjekter kan formes og la seg regulere på et samfunnsnivå til nytte for staten. Siden motstand og makt vokser frem i det samme maktnettverket er de avhengig av bevegelser og motsetninger i nettverket. Motstand er en form for selvteknologi, hvor subjektet former seg til et fritt subjekt, som kan tenke og reflektere og dermed tale med en viss frimodighet (Øye, Sørensen & Martinsen, 2018, s. 119-121).

Som et eksempel kan et statlig maktnettverk være regjeringen. Et maktteknologisk redskap kan være påbud om munnbind, som en disiplineringsmetode. Borgeren som brukte munnbindet kan da forstås som et subjekt, formet og regulert på samfunnsnivå til nytte for staten. Til nytte som et godt eksempel for andre borgere som kunne etterfølge dennes handling. Samtidig fantes det også motstand, de

borgere som ikke etterfulgte påbudet. De formet seg til et fritt subjekt og talte med frimodighet.

Ragnar Næss og Marius Middelthon hevder i forordet (Spinoza, 2020, s. 56-58) at mennesker danner seg samfunn da det gir mange fordeler. Som oftest velges samarbeid og fellesskap som samfunnets grunnleggende makt. Flertallets beslutningsmakt satt i system kalles demokrati. Dog finnes det i prinsippet ingen grenser for maktutøvelse og midler makthavere kan benytte seg av for å opprettholde orden. En regjering som nekter individet å si hva man mener er den mest tyranniske av alle. Samtidig sees mennesker på som potensielt svikefulle og det kan derfor ha katastrofale konsekvenser å la individene ha ubegrenset rett til ytring.

2.3.2 Parrhèsia (frimodighet)

Den som snakker fritt bruker direkte ord og forteller så direkte som mulig. Det som sies er i overensstemmelse med hva vedkommende mener. *Parrhèsia* utgjør en slags kritikk mot en selv eller andre. Talen kommer nedenfra og rettes oppover ergo, den som snakker er alltid i en underordnet posisjon enn de det rettes kritikk mot. Den som snakker utviser mot, fordi den sier noe som er det motsatte av hva andre kan mene. Det er alltid en viss risiko forbundet med å snakke med frimodighet da en kan pådra seg andre personers vrede. Dette kan føre til at relasjonen til andre mennesker blir brutt (Øye, Sørensen & Martinsen, 2018, s. 126).

De som snakker har mot til å snakke og snakker fordi de vet at de forteller sannheten. Ved *parrhèsia* bruker den talende sin frihet og velger å være direkte fremfor å forsøke å overtale. Sannhet i stedet for falskhet eller taushet. Risiko for død i stedet for liv og sikkerhet. Kritikk i stedet for smiger. Moralsk plikt i stedet for egeninteresse og moralsk apati (Foucault, 1984/2001, s. 11-20).

Parrhèsia er evnen til å snakke og handle med åpenhet, oppriktighet og kongruens. Et tegn på at en handler ut ifra sitt sanne jeg. Men hva som er sant bestemmes av spesifikasjonene til kulturelle diskurser. Personlige sannheter kan ikke separeres fra de kulturelle sannhetene,

fordi de kulturelle sannhetene forsyner oss med et slags "kulturelt speil" som viser hvordan et sannferdig liv "bør" se ut (Lock & Strong, 2010/2014, s. 328).

Frimodighet (*parrhèsia*) er kritisk selvrefleksjon, med en hensikt om å gjøre seg selv bedre og å ha det bedre. Selveksamnasjon gir fred med seg selv, fordi man ikke lar seg selv være i fred. Å ha evne til å kaste et kritisk blikk på egen livsførsel. Å vurdere hva det er mulig å forandre på ved en selv. Å finne måter å håndtere problemer på så de ikke tar overhånd. Alt dette kan beskrives som en form av omsorg, for seg selv (Pålshaugen, 2005, s. 55).

2.3.3 Governmentality

Kunnskap er makt over makt, som gjennom språk og praksis etablerer de objekter som skal styres og kontrolleres - og hvordan de skal styres og kontrolleres. Dette språket og denne praksisen installeres i institusjoner, virksomheter og subjekter. Governmentality er derfor et regime der makten kan komme fra alle steder, inkludert inne i hver enkelt av oss. (Sørhaug, 2006, s. 86)

Vi produserer væremåter vi også forventer fra andre. Og vi handler i samsvar med en forventning av hvordan andre er mot oss. En styringsmentalitet Foucault kalte for "governmentalities". Denne styringsmentaliteten fremmer enkelte væremåter fremfor andre i samsvar med de til enhver tid dominerende praksiser innenfor gjeldende kulturelle kontekst (Lock & Strong, 2010/2014, s. 328).

Sykdomskontroll kan beskrives som "governmentality" der den politiske regjeringen styrer menneskers adferd. Som en "styring av styring" (Foucault, 1978/2002, s. 32).

2.3.4 Subjektivitet

Subjekter skapes i diskurser (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s. 24).

Subjektivitet beskriver hvordan en person blir kjent og forstått av andre og seg selv. Det er den sosiale kategorien personlighet som både kan beskrive og konstruere en persons personlighet. For eksempel en god mor, den fraværende far (Lundby, 1998, s. 94).

For å kunne bli ansett som et akseptabelt medlem av en kultur forplikter mennesker seg til å bestå prøver på “korrekt” subjektivitet. Består man ikke blir man sosialt utstøtt. I de kulturelle diskursene finnes de spesifikke praksisene for hvordan en kan “være seg selv”. Disse gjeldende praksisene “adopteres” av mennesker som kulturelt verdsatte væremåter. I denne forståelsen oppstår også “gruppepress” eller “mot-tyranni”. Vår selvfølelse vil alltid komme til uttrykk og utføres innenfor de diskursene vi bevisst eller ubevisst tar til oss. Dess mer samsvar og samhandling med en kulturell diskurs dess mer *parrhèsia*(åpenhet) oppstår det. Oppsummert kan en si at innenfor en kulturell diskurs, som forsyner oss med akseptable handlinger, forståelser og kommunikasjon, finnes de kulturelt verdsatte og dominerende måtene å “være seg selv” på (Lock & Strong, 2010/2014, s. 329).

Selvet bruker ikke lenger språket til å uttrykke seg selv, det er snarere språket som snakker gjennom personen. Det individuelle selvet blir et medium for kulturen og dennes språk (Kvale, 1992, s. 36).

Gjennom selvrefleksjon ble mennesket et subjekt for egen erkjennelse. Samtidig ble det et objekt for tidsdisiplinerende teknikker. Det ble opplært til å se seg selv som spesielt, men bare for å kunne forstå seg selv i kraft av de samfunnsskapte, tidsdisiplinerende normer og kunnskapsregimer og samtidig underlegge seg disse. Slik ble subjektet et subjekt for seg selv. Det subjektiveres. Når individet underordnes disse tids - og kunnskapsformer det disiplineres til, gjør det seg selv til subjekt. Det gjøres på en slik måte at lydigheten blir subjektets egen forståelse, og det overvåker seg selv. Det blir sin egen fangevokter. De tidsdisiplinerende teknikkene er de mest maktfulle subjektivieringsmekanismer. De er spesielt maktfulle der hvor mennesker befinner seg i en underordnet posisjon (Øye, Sørensen & Martinsen, 2018, s. 27).

For å forstå teorien kan eksempelet om bruk av munnbind benyttes igjen. Borgeren vokser opp og ser på seg selv som et spesielt individ. Men ute i samfunnet er individet underlagt samfunnets normer og forventninger, det subjektiveres. Tidsdisiplinerende teknikk kan forstås som påbudet om bruk av munnbind. Borgeren er i en underordnet posisjon da det kunne oppstå negative konsekvenser ved å ikke etterfølge påbudet. Negative konsekvenser kunne være sanksjoner i form av bortvising fra matbutikk eller negative reaksjoner fra medborgere. Borgeren overvåker seg selv ved at den etterfølger kravet om bruk av

munnsbind og blir derav sin egen fangevokter. En tidsdisiplinerende subjektiveringsmekanisme.

Normer for praksis og språkbruk blir konstruert av diskursive praksiser. Brukerne av diskursene plikter å følge disse og krever samtidig at andre også følger dem. Om man overskrider grensene for hva som tillates kan en bli straffet. Makt og kunnskap kan realiseres gjennom ressursene som er tilgjengelige i en diskurs, hvor subjektivitet konstrueres individuelt som en sosial aktivitet. Ved hjelp av ord blir *selvene* i stand til å skape, reprodusere, og sette avtrykk etter seg. *Selvet* inneholder ingen indre, konstant kjerne som kan oppdages, men rommer setet for en levende subjektivitet som konstrueres eller blir sosialt realisert (Lock & Strong, 2010/2014, s. 325).

2.4 Kommunikasjonsteori

2.4.1 Språk

Mening og forståelse anses å være noe som kan oppstå når to personer snakker samme språk. Sosial interaksjon danner grunnlaget for dette og baseres på en felles overenskomst av hvordan det symbolske i språket skal forstås. Den måten mening skapes på er spesifikk for tid og sted. Måten mening skapes sammen med andre er konstruert slik at alle kan være seg selv på flere ulike måter (Lock & Strong, 2010/2014, s. 31-33).

«Comminicamus ergo sum - Vi kommuniserer, derfor er vi» (Gergen, 1997, sitert i Jensen, 2011, s. 61). Når det finnes en innbyrdes enighet om at ord er meningsfulle utgjør disse et språk. Språket brukes i en felles konstruksjon av virkeligheten. Dermed eksisterer det ingen annen virkelighet enn den som deles i språket av de som inngår i et språklig samspill.

Dette betyr jo ikke at det ikke finnes noen verden utenfor språklige beskrivelser. Nyfødte opplever verden uten språk å beskrive denne med. Ting får mening gjennom språket, og det skapes en forståelig sammenheng i en kaotisk verden. Meningen skapes i sosiale samhandlinger og forhandlinger. Ved normer, regler og

vitenskapelige sannheter. Språket er en pålitelig og nøyaktig forbindelse mellom den objektive og subjektive verden. Språket speiler ikke naturen, men skaper naturen vi er kjent med (Lundby, 1998, s. 77-82).

Å kunne forstå et språk betyr også å kunne forstå et kulturfellesskap det er en del av; den kulturelle bakgrunn, basis og referanseramme. Å lære seg et språk handler om å lære seg evnen til å gå inn i og handle i en sosial sammenheng innenfor en eksisterende livsform. Denne livsformen gjør språkspillene forståelige og meningsfulle. For å kunne kommunisere forutsettes det at de som snakker sammen har en felles forståelse av ting og fenomeners identitet. Å tilegne seg et språk, innebærer å bli en del av de grunnleggende elementene i en kultur (Åmås, 2000, s. 117- 127).

Hvordan språket benyttes i konstruksjonen av den sosiale virkeligheten har en viktig rolle i diskursanalyse (Willig, 2013, s. 116).

2.4.2 Dialog

Begrepet er gresk og betyr gjennom eller mellom ordene. I dagligtale beskrives det som en samtale mellom to eller flere. Kommunikasjon er sentralt for å analysere og forstå menneskets utvikling. Mennesker fører både en indre dialog med selv og en ytre dialog med en eller flere i en samtale. Det viktige med dialog handler om å bli kjent med hverandres forståelse og opplevelse. Anerkjennelse står sentralt, og man bestreber seg på å forstå, bekrefte og være nysgjerrig på den andres versjon av virkeligheten. Ved å utvikle forståelse og bekreftelse kan det skape en åpenhet for den andre. Med en slik forståelse av dialogbegrepet skapes det kvalitet i samtalen samt forståelse av relasjonen mellom mennesker (Jensen & Ulleberg, 2011 s. 255-267).

2.4.3 Refleksiv bevissthet

“Selvrefleksivitet dreier seg om en spesifikt menneskelig egenskap: å kunne forholde seg til seg selv, å kunne være sitt eget objekt, å kunne observere seg selv, stille seg utenfor seg selv, det vil si avgrense, og betrakte seg selv” (Schibbye, 2009, s. 84).

Refleksivitet forteller oss at vi aktivt bidrar til å skape de erfaringene vi mottar gjennom sansene. I terapirommet konstrueres det forståelser som samsvarer med det fokuset klienten har i samtalen. Terapeuten bidrar aktivt til å forme og skape opplevelser og erfaring gjennom språket. Også gjennom måten terapeuten forholder seg til disse på. Dette kan føre til konsekvenser av betydningen erfaringene får for oss. Og hvordan erfaringene videre kan utfolde seg. Det kan derfor påstås at terapeuten påvirker klienten gjennom hvordan kommunikasjonen foregår (Lock & Strong, 2010/2014, s. 255).

Bevissthet om dette kan hjelpe oss å analysere og fokusere på det som er vesentlig i de profesjonelle møtene (Jensen & Ulleberg, 2011 s. 267). Med denne bevisstheten kan vi være mer tilstede i samtalen. Vi kan lytte bedre og gi klienten en opplevelse av å være senter for samtalen.

«Dominante diskurser støtter og gjenspeiler de rådende ideologiene i samfunnet [...] Jeg foreslår at terapeuter trenger å utvikle refleksiv bevissthet hvis dempende diskurser skal komme frem i terapirommet» (Hare-Mustin, 1994, s. 33).

Det er derfor nødvendig at terapeuten også holder seg oppdatert på hvilke diskurser som rører seg i samfunnet.

2.5 Relevant forskning

Jeg har funnet relevante artikler jeg har anvendt i det teoretiske rammeverket for oppgaven gjennom søk i databasene Idunn og Google Scholar. Eksempler på søkeord har vært tema rundt eksistensielle begreper som for eksempel håp, tro og forsoning.

Jeg ønsket å finne relevante forskningsartikler som inneholdt livserfaring i kombinasjon med opplevelse av autonomi under pandemien. Jeg gjorde flere søk i Academic Search Elite ved bruk av søkeordene i tabellen (tabell 1). Jeg kombinerte søkeordene i fem ulike søk.

Tabell 1: Søkeord brukt i Academic Search Elite

Query 1	Query 2	Query 3
Covid-19 OR Coronavirus	Freedom OR Liberty OR INDIVIDUALISM OR COLLECTIVISM OR Autonomy	experiences or perceptions or attitudes or views

Jeg søkte i artikler publisert fra 2019 til dags dato. Jeg ønsket å finne artikler som inneholdt et av ordene i Query 1 kombinert med et av ordene i Query 2. Disse treffene ble igjen kombinert med Query 3. Jeg ønsket treff fra sammenlignbare geografiske land og avgrenset søket til nordiske land. De ulike søkene ga et resultat på mellom 5 og 542 treff. Jeg gjennomgikk overskriftene i treffene og deretter beskrivelser av *abstract*, *subject* og *author*. Jeg fant lite forskning publisert med den kombinasjonen av søkerordene og avgrensing jeg benyttet. Størsteparten av treffene hadde et medisinsk fokus. En svensk studie som undersøkte levevilkår hos voksne før og etter pandemien fant derimot at søvnvansker og bekymring for å miste jobben økte etter pandemien (Molarius & Persson, 2022). I England fantes det derimot mer forskning med levd erfaring rundt autonomi under pandemien. En studie slo fast at risikoen for tap av sosiale relasjoner og innsnevring av bevegelse utenfor hjemmet påvirket den mentale helsen negativt. Mestringsstrategier hadde ofte kollektive eller sosiale dimensjoner (Halliday, et. al., 2022).

3 Metode

I dette kapitlet presenteres oppgavens valgte metode og analyse. Jeg presenterer den kvalitative metoden og den praktiske gjennomføringen av studien. Jeg reflekterer rundt egen forforståelse, forskningsetikk, validitet, reliabilitet og generaliserbarhet. Avslutningsvis presenterer jeg analysemetoden og hvordan stegene i analysen ble gjennomført.

3.1 Kvalitativ metode

Metode henger tett sammen med teori innenfor diskursanalyse (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s. 12).

Å skape et design betyr å metodisk planlegge hvordan formålet og problemstillingen i studien kan besvares. Hvordan forskningen genereres, bearbeides og analyseres. Kvalitative design ønsker å studere deltageres levde erfaringer rundt et eller flere fenomener. Det finnes ingen absolutt sannhet og heller ikke noe som kan sies å være feil i en erfaring. Studien formes av den konteksten den utføres i sammen med forskeren og deltagerne (Henricson, 2012, s. 130).

Formålet med den kvalitative teksten er å formidle en meningssammenheng, hvor leseren kan få en forståelse av de sosiale fenomenene teksten omhandler. Forståelsen forskeren kommer frem til preger teksten. Teksten brukes til å presentere denne forståelse og gi innsikt i de fenomenene som studeres. Resultatene blir en sosial konstruksjon der det skapes en historie om sosialt liv (Thagaard, 2018, s. 199).

Ønsket med studien var å formidle deltageres levde erfaringer hvilket gjorde kvalitativt design til et egnet valg.

3.1.1 Utvalg og rekruttering

Jeg ønsket å finne frem til deltagerne med egenskaper og erfaringer som var relevant for min problemstilling og den kontekst studien skulle gjennomføres i. Deltagerne hadde meninger

om håndteringen og gjennomføringen av Covid-19 pandemien, som gikk på tvers av de rådende diskursene i samfunnet og ytret samtidig disse offentlig. Meningene var begrunnet i vitenskapelige publiseringer og/eller uttalelser fra fagpersoner. Konteksten for de rådende diskursene var mellom datoen for Norges ” Lock Down”, 12 mars 2020, og ca. et og et halvt år frem i tid.

Jeg benyttet meg av «snøballmetoden», en vanlig metode for å velge deltakere som er tilgjengelige og har de relevante kvalifikasjonene for problemstillingen (Thagaard, 2018, s. 56).

Jeg ønsket å intervju fire personer. Jeg laget en formell henvendelse med informasjon om prosjektet (vedlegg 2). Deretter kontaktet jeg to personer jeg alt kjente til som oppfylte kriteriene. Begge takket ja. Jeg spurte om de hadde kjennskap til andre med tilsvarende egenskaper og erfaringer. Gjennom en av dem rekrutterte jeg de to siste deltagerne. Jeg henvendte meg til tre andre personer som takket nei.

Svakheten ved denne utvelgelsen var at utvalget ville bestå av mennesker fra samme miljø og gi mindre mulighet for variasjon i utvalget. Samtidig forutsatte jeg at det ville kunne være en viss variasjon da alle er ulike individer med egne, unike livsverdener.

Etiske implikasjoner ved denne utvelgelsen ville være at en deltaker oppga navnet på en bekjent uten å ha fått samtykke til dette. Dette løste jeg ved at deltagerne fikk beskjed om at jeg ikke kunne motta navn uten samtykke fra den det gjelder.

3.1.2 Presentasjon av deltagerne

Deltagerne har frivillig stilt opp som intervjuobjekter. Jeg har gitt dem fiktive navn. De presenteres i den rekkefølgen de ble intervjuet. Deltagerne er i alderen mellom 30 og 50 år.

Klara: Kvinne, bor med partner og felles barn. Bor i middels stor by. Er i fulltidsjobb som miljøterapeut ved en psykiatrisk institusjon.

Irmelin: Kvinne, bor med partner og felles barn. Bor i liten by. Er i fulltidsjobb som psykiatrisk sykepleier ved omsorgstjeneste i mindre kommune. Aktiv i lokalpolitikken.

Jennifer: Kvinne, bor alene med barn. Har kjæreste. Bor i storby. Er i fulltidsjobb innenfor statlig direktorat.

Siri: Kvinne, bor alene med barn. Singel. Bor i storby. Fulltidsjobb som politi.

3.1.3 Kvalitative intervju

Jeg har gjennomført kvalitative intervjuer ved hjelp av en delvis strukturert intervjuguide (vedlegg 3).

Et forskningsintervju er en samtale som har en viss struktur og hensikt og går dypere enn en hverdagslig samtale. Det søker å forstå verden slik intervjupersonene opplever den. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 22-37).

Ved semistrukturert intervju benyttes åpne spørsmål som formuleres i en intervjuguide og benyttes som støtte under intervjuet. Spørsmålene kan bidra til å komprimere intervjuet med relevante spørsmål innen tidsrammen som er lagt. Spørsmålene behøver ikke tas i rekkefølge, og forskeren kan tilpasse seg til hva som kommer frem underveis i intervjuet (Henricson, 2012, s. 167).

I denne studien ønsket jeg å finne ut hvordan vanlige mennesker konstruerer mening rundt problemstillingen og forskningsspørsmålene i oppgaven. Kvale og Brinkmann (2009, s. 325) hevder «et semistrukturert livsverden intervju er en planlagt og fleksibel samtale som har som formål å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden med henblikk på fortolkning av meningen med de fenomener som blir beskrevet».

Å gjennomføre et intervju fordrer både praktiske ferdigheter og personlige vurderinger. Intervjuferdigheter læres gjennom intervju praksis (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 36). Derfor gjennomførte jeg et forsøksintervju før intervjuet med første deltager. Jeg øvet på intervjusituasjonen og benyttet intervjuguiden. Dette bidro til noen erfaringer jeg dro nytte av i den videre datainnsamlingen, som tidsbruk, langsommere tale og setningsformulering uten fyllord.

3.1.4 Utvikling av intervjuguide

For å strukturere intervjuet benyttes en intervjuguide, et manuskript som er mer eller mindre stramt. I et semistrukturert intervju inneholder guiden en oversikt over emner som skal dekkes og forslag til spørsmål. Intervjueren står fritt til å velge om spørsmålene og deres rekkefølge er strengt forutbestemte og bindende. Intervjuerens taktfullhet og skjønn avgjør hvor nært hen holder seg til guiden (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 143).

I intervjuguiden (vedlegg 3) innledet jeg med punkter som omhandlet presentasjon av meg selv, studiet, formålet med intervjuet, bakgrunn for valg av informanter og informasjon om taushetsplikt. Jeg hadde også en beskrivelse av gjennomføringen av intervjuet og hva jeg ønsket å oppnå i samtalen. Slik ble konteksten for samtalen dagsaktuell. For å få samtalen i gang hadde jeg enkle oppvarmingsspørsmål med mindre sensitive temaer. De fire forskningsspørsmålene ble brukt for å belyse problemstillingen. Jeg hadde noen støtteord for å bidra til å gjøre historiene «tykkere». Jeg ønsket å la samtalen flyte naturlig og hadde en løsere tilnærming til rekkefølgen i guiden og bruk av støtteordene.

3.1.5 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene ble gjennomført i en periode på 5 måneder med det første i juli 2021. I ettertid ser jeg dette var litt uheldig da de rådende diskursene endret seg noe underveis. Det ble en større distanse til tidspunktet for oppgavens kontekst. Dette har bidratt til at intervjuene har blitt fylt med mer innhold som er «dagsaktuelt» enn om jeg hadde gjennomført intervjuene tettere og nærmere tidsrammen for oppgavens kontekst.

Intervjuene er gjennomført i deltagerens hjem og på nøytralt sted, i form av et lånt kontor på en tredjeparts arbeidsplass. Jeg benyttet to båndopptakere i intervjuet. Deltagerne skrev under samtykkeerklæring (vedlegg 2) før de ble muntlig informert om de første punktene i intervjuguiden. Vi snakket gjennom oppvarmingsspørsmålene før jeg stilte det første forskningsspørsmålet. Jeg opplevde å benytte støtteordene for å gå dypere ned i oppgavens tematikk. Jeg hadde lite fokus på den non-verbale kommunikasjonen underveis i intervjuene da dette ikke var fokus i analysen. Jeg lyttet mer etter hva som ble fortalt og opplevde at jeg

deltok aktivt i intervjuene. Jeg forsikret meg om at jeg forstod deltagerne riktig ved å gjenfortelle det de sa. Intervjuene varte mellom 48 minutter og 1 time og 23 minutter.

3.1.6 Transkribering av intervjuene

Transkribering klargjør materialet fra intervjuet for analyse, og tale omgjøres til tekst (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 118). I diskursanalytisk metode er transkribering av semi strukturerte intervju en passende kilde for analyse av tekst (Willig, 2013, s. 131).

Jeg ønsket å gjøre all transkribering selv for å få en god oversikt over materialet. Jeg transkriberte intervjuene fortløpende gjennom intervjuperioden og i den rekkefølgen de ble gjennomført. Jeg transkriberte uten hjelpemidler som pedal og programmer som senker hastigheten. Jeg lyttet til båndopptaket, skrev ned, spolte tilbake og lyttet igjen. Dette var en omstendelig måte som førte til at jeg leste igjennom transkripsjonene flere ganger underveis. På den måten opplevde jeg også å få en nærhet og kjennskap til materialet som var til nytte i analyseprosessen. I mine første versjoner av transkriberingen tok jeg med alle lyder, som for eksempel *hmm* og *eeh* samt alle støtteord. Etter tilbakemelding fra veileder gjorde jeg en versjon der disse ble utelatt. Dette forkortet transkripsjonen og økte leseflyten.

3.1.7 Egen forforståelse

Ved å reflektere over egen forforståelse og hva jeg bringer med meg inn i studien kan jeg bidra til bevissthet om hvordan dette kan innvirke på resultatet av studien (Henricson, 2012, s. 132).

Det vi studerer påvirkes gjennom hvordan det studeres. For å skape ny kunnskap må det brukes metoder som er kjente, og det som fremkommer av informasjon må bedømmes ut i fra et bakteppe av kjente forståelser (Lock & Strong, 2010/2014, s. 256).

Jeg vil problematisere at jeg er en del av det observerende systemet og derfor må ha en bevissthet rundt hva jeg bringer med meg inn i samtalene. Jeg ønsker å være transparent rundt min forforståelse, egne erfaringer og tanker rundt temaene som omhandles i oppgaven. Jeg hadde med meg en tydelig forforståelse inn i samtalene. Som beskrevet i innledningen har jeg et engasjement rundt oppgavens tematikk. Jeg har fulgt pandemiens

påvirkning av samfunnet med stor nysgjerrighet. Jeg er kjent med flere av kildene deltagerne henviser til i sine fortellinger om hvordan de utviklet motstridende meninger rundt pandemien. Informantene var kjent med at jeg hadde denne kunnskapen.

Et usikkert område for kvaliteten av kvalitativ forskning er forskerens uavhengighet. Denne kan påvirkes ved at noen resultater kan ignoreres og andre tillegges større vekt. I tillegg kan forskeren identifisere seg med deltakeren gjennom intervjuet og dermed risikere å miste sin profesjonelle distanse, og fortolke ut i fra deltakernes perspektiv (Kvale & Brinchmann, 2015, s. 108).

Det kan være et problem at jeg har hatt med meg en forforståelse med kjennskap til noe av tematikken som fremkom i intervjuene. Til tider opplevde jeg at deltagerens fortellinger ga gjenklang i meg. Jeg oppdaget at jeg var enig i noen av synspunktene i deltagerne fremførte. Det kan ha medført at jeg mistet min profesjonelle distanse. Jeg valgte dette temaet fordi pandemien var en spesiell tid der alle ble påvirket. Jeg ble selv berørt og kjente på utfordringer i hverdagen, jobb og sosiale relasjoner. Et dødsfall i den nærmeste familien under pandemien skjedde også som en indirekte konsekvens av Covid-19. Dette har sannsynligvis farget og styrt mine tanker og refleksjoner da jeg konstruerte problemstillingen og utformet intervjuguiden. Jeg har forsøkt å ta ulike perspektiv i rollen som forsker. Jeg har tilstrebet meg å være åpen og nysgjerrig for historiene deltagerne har fortalt og ikke tillegge egen forforståelse, fordommer eller tolkning til deres fortellinger i rommet.

3.1.8 Forskningsetikk

Forskning som inkluderer deltagere og sensitiv informasjon underliggjer strenge krav. Prosjektet må søkes til og godkjennes av Sikt (vedlegg 1). I utvelgelsen av deltagere ligger det flere etiske vurderinger til grunn.

Mennesker skal beskyttes for byrder og risiko ved forskning. Det skal begrunnes hvorfor akkurat denne gruppen av deltagere skal delta.

Forskningsproblemet skal være grunnlag for utvelgelsen av deltagerne, og de velges med hensyn for å minimere risiko samt bidra med fordeler (Henricson, 2012, s. 80).

Alle deltagere skal gi et frivillig informert samtykke til å delta. Dette må være dokumenterbart og kunne trekkes tilbake når som helst. Samtykke forutsetter også samtykkekompetanse. Forskeren må vise årvåkenhet slik at det kan sikres reell frivillig deltagelse der det allerede eksisterer en relasjon mellom deltaker og forsker. Deltagernes personopplysninger og informasjon som omhandler dem skal behandles konfidensielt i tråd med gjeldende lovverk om forskning. Forskeren må sørge for at alle opplysninger som benyttes i studien anonymiseres slik at det ikke er mulig å gjenkjenne deltakerne (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2019).

Deltakerne mottok et skriftlig, detaljert informasjonsskriv (vedlegg 2) med informasjon om samtykke, prosjektets innhold, gjennomførelse og forventet tidsrom for prosjektet samt mulig risiko og fordeler ved deltakelsen. Informasjon om gjennomføring av intervjuet, databehandling og oppbevaring ble sent deltagerne på e-post i god tid før samtalen.

Etiske overveielser må gjøres under hele gjennomføringen av prosjektet. Viktige prinsipper å ivareta er respekt, gode konsekvenser, rettferdighet og integritet. Forskeren må ha en sannhetsbestrebelse med ærlighet og åpenhet som grunnleggende forutsetning. For å sikre habilitet må det være en åpenhet og avklaring rundt hvilke relevante roller og relasjoner forskeren inngår i. Forskeren har et ansvar for egen forsknings troverdighet og må etterstrebe redelighet i utførelsen av sitt prosjekt. Forskeren har også et samfunnsansvar ved at den kommer samfunnet til gode og ikke gjør skade (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2019).

Deltagerne ble opplyst både skriftlig og muntlig om formålet med og gjennomføringen av prosjektet.

Etikk er et viktig aspekt i egen refleksjon over hvordan teksten fra intervjuene gjengis, behandles og presenteres for å sikre at deltagernes opplever seg respektert. I arbeidet med analyse og diskusjon har veileder gitt innspill på

formuleringer jeg har gjort som har kunnet virke støtende. Dette har bidratt til at refleksjonene og overveielene underveis har hatt et etisk fokus.

3.1.9 Reliabilitet, validitet og generaliserbarhet

Begrepene reliabilitet, validitet og generaliserbarhet brukes gjerne i diskusjon rundt troverdigheten, styrken og overførbarheten av kunnskap innenfor samfunnsvitenskap. Objektivitet, å forholde seg nøytralt til gjenstanden som undersøkes, står sterkt i den naturvitenskapelige forskningstradisjon. Spørsmålet er om kunnskap som produseres gjennom et intervju kan være objektiv (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 246-248).

I en diskursanalyse hevdes det umulig å være objektiv.

«Fordi forskeren selv er en del av den sosiale verdenen, er det ikke mulig for diskursanalytikeren å gjøre *objektive beskrivelser* av data [...] Analyseresultatene er et resultat av forskerens fortolkningsprosesser, og det er forskerens forståelse av mening i menneskeskapte prosesser som er sentral”. (Hitching, Nilsen & Veum, 2011, s. 19)

Funnene i oppgaven springer ut ifra min egen fortolkningsprosess og forståelse og er dermed en subjektiv tolkning.

Reliabilitet handler om forskningsresultatenes troverdighet og snakkes gjerne om i sammenheng med om funnene i forskningen kan reproduseres. I intervjuforskning er det ønskelig med en høy reliabilitet av intervjufunnene som motvekt til den subjektive tolkningen. Reliabiliteten kan påvirkes i intervjusituasjonen, i transkriberingen og ved analysen. Om forskeren ikke er bevisst sin intervjuteknikk kan dette påvirke svarene. For eksempel ved å bruke ledende spørsmål. I transkriberingen kan meningsfortolkningen være uklar. Er det deltageren eller forskeren som eier meningen som skapes i intervjuet?

Validitet innenfor kvalitativ forskning handler om i hvilken grad en metode er egnet til å undersøke det den er ment å undersøke og om våre observasjoner faktisk reflekterer de fenomener eller variabler vi ønsker å vite noe om. Med en slik definisjon kan kvalitativ forskning produsere gyldig, vitenskapelig kunnskap. Det problematiske ved å validere kvalitativ forskning kan skyldes de kvalitative metodenes spesielle måte å beskrive

og stille spørsmål ved den sosiale virkeligheten som undersøkes (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 250-264).

Oppgavens reliabilitet og validitet vurderes til å være rimelig pålitelige og gyldige. Det kan antas at andre forskere kunne reprodusert funnene ved å intervju deltagerne. Funnene er utdrag fra deltagerne livshistorier hvor det finnes en viss likhet i svarene deltagerne ga. Dette øker muligheten for reproduksjon og gir oppgaven troverdighet. Metoden i undersøkelsen vurderes til å være egnet til å undersøke hva den er ment å undersøke og ga samtidig informasjon om oppgavens tematikk.

Dersom resultatene fra en intervjuundersøkelse anses som rimelig pålitelige og gyldige, gjenstår det å undersøke om resultatene er av lokal interesse eller om de kan overføres til andre situasjoner. Er de generaliserbare? Det innvendes ofte med at en intervjustudie inneholder for få deltagere til at resultatene kan generaliseres (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 265).

Denne oppgaven har ikke som formål å generalisere funnene, men ønsker å bidra til å løfte frem noen marginaliserte stemmer. På den måten kan det oppnås en bredere forståelse av menneskers perspektiver på virkeligheten og påvirkningen den har i deres relasjoner.

3.2 Analyse

3.2.1 Diskursanalyse

Jeg har valgt diskursanalyse som analysemetode.

Diskursanalyse ønsker å belyse våre spesielle konstruksjoner av verden og undersøke på hvilken måte en diskurs fungerer eller hvordan den påvirker i relasjoner.

Studien fortolker alltid, det vil si den konstruerer det dataene betyr. Diskursmønstrene kan endre seg i tidens løp. Hvordan det er i dag kan endre seg helt i morgen. Derfor har forskerne ofte alternative mål med studiene. Studiene brukes gjerne til å fremme mål de verdsetter, for eksempel som et middel til sosial kritikk. Mange synes de mest

spennende formene for diskursforskning er de som utfordrer de virkeligheter som tas for gitt. De påpeker at det vi aksepterer som objektivt og innlysende sant kun handler om en forhandlet enighet. Denne forskningen bryter ned autoriteten til de som gjør krav på å sitte med sannheten og inviterer til dialog om alternativer (Gergen, 2009/2010, s. 91).

Bruk av diskursanalyse muliggjorde å se nærmere på hvordan deltagernes fortellinger skilte seg ut fra de rådende diskursene.

Teori og metode er knyttet sammen gjennom grunnleggende filosofiske premisser om språkets rolle der verden forstås som en sosial konstruksjon. Fire nøkkelpremisser kjennetegner diskursiv analyse; en kritisk innstilling til vitenskapen, historisk og kulturell egenart, en sammenheng mellom kunnskap og sosiale prosesser og en sammenheng mellom kunnskap og sosial handling (Winther Jørgensen & Phillips, 1999, s. 12).

Måten metoden kan benyttes som en fleksibel pakke, der analysemetode, teori og filosofisk grunnlag kan tilpasses, var også en medvirkende faktor i valget.

Den moderne diskursanalysen åpner for en valgmulighet når det gjelder metodisk tilnærming og man kan i varierende grad anvende elementer fra ulike retninger (Hitching, Nilsen & Veum, 2011, s.31).

Forskeren står dermed fritt til å lage sin egen "oppskrift" ved å kombinere det som anses som hensiktsmessig for sin studie. Jeg har benyttet meg av en kombinasjon mellom Iver B. Neumanns tre stegs diskursanalyse kombinert med Carla Willigs seks stegs Foucauldianske diskursanalyse.

Neumann deler sin diskursanalyse inn i tre steg; valg og avgrensing av diskurs, identifisere representasjoner innenfor diskursen og diskursens lagdeling. Samtidig hevder han det er viktig med en viss grad av kulturell kompetanse omkring feltet som undersøkes (Neumann, 2021, s. 47).

Foucauldiansk diskursanalyse er opptatt av språket og dets rolle i konstruksjonen av det sosiale og psykologiske livet. Diskurser tilrettelegger og begrenser, aktiverer og begrenser hva som kan sies, av hvem, hvor og når. Foucauldiansk diskursanalyse fokuserer på diskursens rolle i sosiale prosesser som involverer makt og legitimering (Willig, 2013, s. 130-

131). Foucauldiansk diskursanalyse kan benyttes overalt hvor det finnes mening (Parker & The Bolton Discourse Network, 1999, s. 1). Foucauldiansk diskursanalyses seks steg omhandler diskursive konstruksjoner, diskurser, handlingsorientering, subjektposisjoner, praksis og subjektivitet (Willig, 2013, s. 131-133).

Jeg vil nå redegjøre for mitt valg av å kombinere de to metodene og hvordan jeg har kombinert disse. Jeg har valgt å ta med egen redegjørelse av kulturell kompetanse samt steget om valg og avgrensing av diskurs fra Neumanns' diskursanalyse. Fra Foucauldiansk diskursanalyse benytter jeg de tre stegene som omhandler handlingsorientering, praksis og subjektivitet. Jeg har også brukt noen av Willigs prinsipper for å avgrense og velge diskursene. Jeg redegjør nærmere for disse prinsippene under beskrivelsen av steg 2 i analysen.

Neumanns to steg opplevdes enkle å forstå og forholde seg til. Det gis en god beskrivelse av hvorfor den kulturelle kompetanse er viktig å redegjøre for. Dette anser jeg som nyttig for oppgavens tematikk. Det bidrar også til et bredere perspektiv av min forforståelse som forsker. Forklaringen Neumann gir rundt hvordan diskursene kan avgrenses og velges virket for meg mer lettfattelig å forstå enn Foucauldiansk diskursanalyse, og det ble derfor et mer naturlig valg. Det var nødvendig å foreta en avgrensing av oppgaven ved å benytte færre analytiske steg, og jeg valgte derfor de stegene jeg fant mest hensiktsmessige og interessante. Siden oppgavens problemstillingen handler om å løfte frem deltagernes historier snarere enn å finne svar på noe konkret og direkte bidro dette til at den ikke ble for omfattende.

Foucauldiansk diskursanalyse gir en mer detaljert beskrivelse av hvordan stegene i analysen kan utføres, som var ønskelig da jeg ville gå grundigere ned i materialet og analysere teksten med temaene fra de tre stegene. Jeg valgte stegene fra Foucauldiansk diskursanalyse som undersøker hva teksten gjør med leseren, forholdet mellom diskursene og praksisfeltet samt forholdet mellom diskursen og subjektivitet.

Jeg kunne også benyttet meg av Neumanns to steg som handler om å identifisere representasjoner innenfor diskursen, altså hvordan verden fremtrer for mennesker på, og diskursens lagdeling, hvordan noen trekk forener og noen differensierer. Jeg vurderte

stegene fra Foucauldiansk diskursanalyse til å være mer konkrete og detaljerte i utførelsen av analysen og dermed også en «enklere» oppskrift å følge.

Steg 1. Kulturell kompetanse

Neumann (2021, s. 48-52) er opptatt av nødvendigheten av å inneha en kulturell kompetanse, en generell kunnskap omkring det feltet som skal undersøkes, for å gjennomføre en god diskursanalyse. Foucault oppfordret til å “lese alt, studere alt”, noe som er urealistisk. På et tidspunkt kan man derfor si med god samvittighet at man har lest tilstrekkelig på tross av at man ikke har lest alt.

Min egen kulturelle kompetanse, i kontekst av denne oppgavens tema, har jeg tilegnet meg gjennom over 40 års samfunnsengasjement. Ytringsfrihet er et tema jeg har tilbragt mye av mitt voksne liv med å følge med på. Både gjennom ulike offentlige ordskifter og debatt, samfunnspolitikk innenlands og utenlands, frivillige organisasjoners arbeid med menneskerettigheter og historielesing. Jeg har fulgt med på utviklingen i samfunnet, rundt temaer som kvinnekamp, menneskerettigheter i lys av krig og diktatur rundt i verden. I de senere årene har jeg viet tid til å følge debattene og utviklingen i medier med spesielt fokus på hvordan den digitale verden har vokst frem. Mye av det offentlige ordskiftet har flyttet seg dit og det reguleres mindre enn tidligere. Dette har ført til et hardere debattklima og sterke personangrep i debatter. Politikk rundt helse har også engasjert meg. Alt fra avisenes artikler om hva som er helsefremmende, politikk rundt organisering av helsetilbud og medisinsk utvikling fra lekmann perspektiv. Det siste tiåret har jeg fordypet meg mer i medisinsk forståelse rundt auto-immune sykdommer da personer nær meg har blitt rammet. Dette har gitt meg ny innsikt i tematikken rundt å bestemme over egen helse.

Gjennom frivillig engasjement med enslige mindreårige flyktninger gjennom flere år har jeg tilegnet meg noe kompetanse om å være en minoritet. Jeg har også bodd utenlands i flere år og selv erfart å være «innflytter» og minoritet. I tillegg har jeg alltid hatt mange i nettverket som er skeive eller på annen måte har skilt seg ut i samfunnet. Deres fortellinger har bidratt til en større forståelsesramme over hvordan det er å være annerledes, både i utseende, holdning og mening.

Gjennom bachelorstudiet i sosialt arbeid, ulike videreutdanninger gjennom flere år og nå sist som student ved Vid Oslo, har jeg tilegnet meg relevant kunnskap for denne oppgaven. Underveis i studiet og gjennom arbeid med mennesker innenfor helse og omsorgssektoren blir det fortalt historier, som bidrar til økt kunnskap og forståelse om menneskers ve og væren.

Til tross for at jeg er langt fra utlært om oppgavens tematikk vurderer jeg meg til å ha tilstrekkelig kulturell kompetanse til å gjennomføre denne studien. Jeg vil poengtere at det ikke er mulig å foreta en bedømming av om min vurdering av egen kulturell kompetanse er tilstrekkelig nok, men slik er nå en gang tilfellet innenfor forskningsfelt hvor det gjøres subjektive vurderinger.

Steg 2. Valg og avgrensing

Når den kulturelle kompetanse er avklart handler det neste steget om å avgrense det som skal analyseres.

I prosessen med å oppdage måtene diskursive objekter er konstruert på skal det søkes etter en delt mening heller enn sammenlignbare ord og begreper (Willig, 2013, s. 131). Jeg har valgt å forene Foucauldiansk diskursanalyses metodikk med Neumanns forklaring om valg og avgrensing av diskurser. Foucauldiansk diskursanalyse gir en mer detaljert og tydelig "oppskrift", som jeg opplevde passet godt med det følgende Neumann vektlegger i sin metode.

Mennesker behøver modeller for å skille sanseinntrykk fra hverandre. Meningsinnholdet, gitt av bærere innenfor en diskurs, samt grensene for hvor diskursen skal trekkes, er et valg som må gjøres i hver enkelt diskursanalyse. Det er også viktig å avgrense i tid innenfor diskursen (Neumann, 2021, s. 53).

Opgaven fokuserer på opplevelsen i den første tiden av Covid-19 pandemien. Det naturlige startpunktet for studien er 12 mars, 2020, da Norge stengte ned og deretter opplevelsene som fremkom i perioden frem til medio høst 2021. Neumann sier også at diskursen er bærer av sin egen tilblivelseshistorie og at man ikke kan gå tilbake til Arilds tid hver gang en diskursanalyse gjøres (Neumann, 2021, s. 54). Oppgavens diskurser er beskrevet i et historisk perspektiv i kapittel 2 for å gi leseren en kontekstuell forståelse.

Steg 3. Handlingsorientering

Handlingsorientering gir mulighet til å få en klarere oppfatning over hva de forskjellige konstruksjonene av de diskursive objektene er kapable til å oppnå i teksten. Hva kan oppnås ved å konstruere objektet på denne spesielle måten på dette punktet i teksten (Willig, 2013, s. 132-135)?

På analysedagen for masterstudiet, underviste Anne Kyong Sook Øfsti, klasselærer for masterstudentene, i diskursanalyse. Hun forklarte steget om handlingsorientering som følger: Det handler om hva teksten gjør med oss heller enn hva som står skrevet. Hva skaper bruk av ord? Hva skjer i det språklige? Hvordan virker språket? Blir vi redde, sinte, får lyst til å ekskludere. Vis hvordan språket brukes strategisk i kommunikasjonen med mottager av tekst. Definerer teksten rett og feil? Lukker den, skyver bort, ekskluderer eller løfter den frem ulike meninger? Skaper den frykt, latterliggjør den? Motsier den seg selv eller bekrefter den? Om teksten repeterer mye, bekrefter den da at det er sannheten? Det er viktig at analysen ikke legges på informant. (A. K. S. Øfsti, personlig kommunikasjon, 8 desember 2021). Denne forklaringen har jeg støttet meg på i måten jeg har utført analysen i dette steget da den ga en tydeligere forståelse av den litt tunge teksten Willig benytter.

Steg 4. Praksis

Dette steget handler om forholdet mellom diskursene og praksisfeltet. Analysen gjøres ved å utforske måter de diskursive konstruksjonene og subjektposisjonene åpner og stenger muligheter for handling. Ved å konstruere bestemte versjoner av verden og deretter posisjonere subjektet i dem på en bestemt måte vil diskursene begrense hva som kan sies og gjøres. Når visse former for handling legitimeres som gyldige innenfor en diskurs kan dette bidra til å reprodusere diskurser og legitimere dem. På denne måten støtter tale og handling hverandre i konstruksjonen av subjekter og objekter. Konstruksjon av relasjoner forstås som sosiale arrangementer bestående av ulike subjekter. Subjektenes posisjoner, som ansvarlige sosiale aktører, krever at de som er posisjonert i dem handler ansvarlig og med hensyn til konsekvensen av sin adferd. Å være del av en gjensidig, fordelaktig sosial orden betyr at det vi gjør har effekt på de andre partene innenfor arrangementet. Vi må derfor ta ansvar for disse effektene (Willig, 2013, s. 132-136).

Steg 5. Subjektivitet

Det siste steget i analysen utforsker forholdet mellom diskursen og subjektivitet. Diskurser muliggjør visse måter å se verden på og visse måter å være i verden på. De konstruerer sosiale og psykologiske virkeligheter. Diskursive posisjoner spiller alltid en viktig rolle i denne prosessen. Steget undersøker konsekvensene av å inneha ulike subjektposisjoner for deltagerens subjektive opplevelser. Etter tidligere å ha undersøkt hva som kan bli sagt og gjort innenfor ulike diskurser fokuseres det her på hva som kan bli følt, tenkt og opplevd innenfor ulike subjektposisjoner. Dette er det mest spekulative steget i analysen fordi det gjøres forsøk på å skape forbindelser mellom de diskursive konstruksjonene deltagerne benytter seg av og betydning disse har for deltagerens subjektive opplevelse. Siden det ikke er et direkte forhold mellom språk og ulike mentale tilstander kan vi bare forsøke å avgrense hva som *kan* bli følt, tenkt og opplevd innenfor de ulike subjektposisjonene (Willig, 2013, s. 133-136).

Foucault var opptatt av at mennesker blir gjort til subjekt hvilket resulterer i at de får tilgang til en bestemt måte å se og delta i verden på (Foucault, 1983, s. 208).

3.2.2 Stegene i analysen

Jeg vil nå redegjøre for hvordan jeg utførte de ulike stegene i analysen. I utvelgelsen og avgrensingen av diskursene ble de forstått i en kulturell kontekst innenfor et begrenset tidsrom, slik Neumann beskrev. Samtidig, kombinert med Foucauldiansk diskursanalyses steg om å lete etter delt mening, fremstod oppgavens tre diskurser tydelig i materialet.

Ved å følge Foucauldiansk diskursanalyses steg leste jeg nøye gjennom det transkriberte materialet flere ganger. Jeg søkte i teksten etter hvordan temaet om å stå på siden av de rådende diskursene under pandemien ble snakket om i språket på et mer overordnet plan. Konstruksjonene jeg oppdaget sprang ut av min fortolkning og opplevelse av teksten, hvor jeg opplevde felles mening relatert til den kontekstuelle rammen, oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. I arbeidet med analysen av teksten utskilte det seg et meningsmønster hos deltagerne der de ulike diskursene trådte frem. Meningsmønstre i teksten ble kategorisert som ideale, kulturelle eller kontekstuelle. Dette fordi diskurser

handler om spesielle måter å tenke på og gir mening innenfor den historiske og kulturelle konteksten de befinner seg i.

Jeg leste først teksten fra deltager 2 og laget deretter en tabell med kategorier over meningene som fremkom av teksten (tabell 2). Jeg samlet deltagerens ord, begreper og uttalelser i en tabell med tallreferanse til linjen i teksten slik at utsagnet lett kunne letes frem. Deretter leste jeg i tilfeldig rekkefølge gjennom intervjuene til deltager 1, deltager 4 og deltager 3 og fylte inn sammenlignbar og delt mening i de eksisterende kategoriene. Ut fra disse kategoriene identifiserte jeg tre overordnede diskursive konstruksjoner. Disse kalte jeg "ytringsfrihet i Norge", "retten til å bestemme over egen helse" og «relasjoners betydning for individet». Jeg hadde da et diskurskart over de de overordnede diskursive konstruksjonene og de underliggende diskursene som fremkom i materialet (tabell 3).

Ved å benytte stegene fra Foucauldiansk diskursanalyse; handlingsorientering, praksis og subjektivitet, ble det mulig å gå dypere i analysen. Jeg valgte sitater fra flere deltagerne i hvert steg. Noen sitater mer fyldige da jeg ønsket å løfte frem deltagerens historiefortellingen i oppgaven. På den måten kan leseren få et bredere innblikk i deres opplevelser.

I steget om handlingsorientering har jeg sitater som viser hvordan språket kan påvirke, og hva slags følelser og tanker dette kan vekke i leseren. Steget om praksis fokuserer på hvordan diskurser åpner og stenger muligheter for handlingsrom og den enkelte deltagers potensielle håndtering av disse mulighetene. Analysen har fokusert på hvordan sosial praksis formes, med sosiale goder og innskrenkinger, samt hvordan den sosiale praksisen er relevant for fagfeltet. I det siste steget, subjektivitet, har analysen et mer personlig fokus. Det analyseres ut i fra hvordan deltagerne kan tenkes å føle, oppleve og tenke i ulike subjektposisjoner.

3.2.3 Eksempel på kode prosessen

Tabell 2: Steg 2 i analysen. Valg og avgrensing av diskurser. Eksempel på koding.

Diskurs	Deltager 1	Deltager 2	Deltager 3	Deltager 4
Ekspert	Høre på fagfolk, de mente ulikt 111-112 Håndplukkede fagfolk som sier det majoriteten og MSM vil alle skal vite 115-118 Norske forskere og leger presenterer fakta og tall 165-166 Dyktigste fagfolk i verden 519-556 Lege får ikke lov å snakke om medisin 708	Ekspert mener noe annet 157-158	Ingen spesialister, eksperter kunne svare på enkle spørsmål eller forskning som støttet 38-40 132-138 Ingen kunne gi god forklaring om virus 59-61 Mange helsepersonell og leger er oppmerksom på det samme, men ikke anerkjent 97-98 Hjelp av heilpraktiker 130-143 Hypotesen til ekspertene falt fra hverandre 138, 155	Andre fagpersoner som ikke er MSN 104 Kunnskapskilder 118-120
Selvbestemmelse	Valgfrihet 232 Mine rettigheter, ikke risikere min helse for andres trygghet 280-282 Personlig ikke følt så mye på det 452 Begrensede å ha oversikt over regler 455 Bedre nå 473	Hva jeg mener og skal gjøre 161-162 Ytringsfrihet 174-200 Står opp for meg selv 207-208 Min integritet 218-219 Bestemthet, stå på mitt 411-412	Innskrenket 468 Opplevs som overgrep 508 Påvirket av ikke å kunne ta valg som jeg ønsker 512-517	Nektet å ha et fritt liv 130 Ikke la meg tvinge 252 Bra med meg og mine valg 269 Voldsomt overgrep 448 Urokkelig på mine rettigheter som fritt menneske 518-522

	Ta vare på meg og mine 741 Ikke press meg til noe jeg ikke vil 742	Ganske bra, men redsel 482-490 Gå imot det de ønsker 660		Ikke innskrenket, fritt menneske 526-528 Innskrenket pga samfunnets reaksjoner 532-535

Tabell 3: Steg 2 i analysen. Eksempel på diskurskart med kategorisering av diskurser

Diskursive konstruksjoner	Diskurs kategori (Kulturell, ideal, kontekst)	Diskurser i teksten	Språk i tekst
Ytringsfrihet	Ideal	Oppfatning av media	Propaganda
	Ideal	Egen kunnskap	Åpen for ny kunnskap, søke sannhet og finne egne svar
	Kulturell	Skepsis til myndighetene	Ikke ærlige, skjuler noe
	Kontekst	Løgn	Noe stemmer ikke
Selvbestemmelse	Kulturell	Helse	Tar ansvar for egen helse, ofrer ikke helsa for felleskapet
	Ideal	Være mot andre som du vil andre skal være mot deg	Alle må få ta egne valg og respektere ulike valg

4 Funn og diskusjon

I dette kapitlet presenterer og drøfter jeg de diskursene jeg har funnet i materialet ved hjelp av analysemetoden og oppgavens teoretiske rammeverk. Hensikten med oppgaven var å løfte frem historiene til mennesker som stod på siden av de rådende diskursene under pandemien. Jeg leste, følte, tolket og forstod teksten med min opplevelse av hvordan det første halvannet året under pandemien var. Jeg har i noen steg i analysen valgt å ta med mine egne følelser som forsker da steget handler om hva teksten gjør med meg som leser. Jeg har brukt problemstillingen og forskningsspørsmålene aktivt i analysen. Jeg vil presentere og drøfte hver diskurs for seg.

Ut ifra diskursanalyse som analysemetode bruker jeg følgende fremgangsmåte for å analysere og drøfte materialet i diskursene.

1. I kapittel 3 beskrev jeg hvordan jeg utførte de to første stegene i diskursanalysen. Jeg redegjorde for min egen kulturelle kompetanse og viste hvordan diskursene ble avgrenset og valgt. Disse to stegene er overordnet for hele analysen og beskrives derfor kun i metodekapitlet.

2. De ulike diskursene analyseres ved hjelp av steg 3, 4 og 5 i analysemetoden.

Steg 3: Handlingsorientering: Handlingsorientering handler snarere om hva teksten gjør med leseren enn hva den sier. I analysen brukes både begrepene forsker og leser. Med leser mener jeg både meg selv, som forsker, men også andre som leser oppgaven. I analysen reflekteres det derfor også over hvordan andre lesere kan tenkes å bli berørt av teksten. Jeg har uthevet noe av teksten da den muligens berører leseren spesielt.

Steg 4: Praksis: Dette steget tar for seg hvordan diskurser åpner og stenger muligheter for handlingsrom og hvordan individet potensielt kan håndtere mulighetene. Når individet konstruerer sin virkelighet og deretter posisjonerer seg i denne vil diskursene begrense hva som kan sies og gjøres. Slik skapes sosial praksis. Steget omhandler også forholdet mellom diskursene og praksisfeltet.

Steg 5: Subjektivitet: Steget viser hvordan diskurser muliggjør visse måter å se og være i verden på. Det undersøkes hva som kan bli følt, tenkt og opplevd innenfor ulike subjektposisjoner.

3. Jeg presenterer relevante sitater fra transkripsjonene i analysen og beskriver og fortolker ut ifra mitt ståsted som forsker. I analysen har jeg valgt å beskrive noe i «jeg»- form så det vises klart og tydelig hva som er mine egne betraktninger og opplevelser.

4. Funnene som fremkommer i analysen diskuteres fortløpende i hvert steg. I diskusjonen benyttes relevant teori i lys av den valgte diskursen og min kulturelle kompetanse. Stegene har ulike omfang i sine analyse- og diskusjonsdeler. De to første diskursene har en glidende overgang i hverandres tema med et perspektiv på individ versus samfunn. Det var derfor naturlig at disse hver for seg fikk en kortere analyse- og diskusjonsdel enn diskursen om relasjoner. Dette er resultatet av en prosess som oppstod gjennom arbeidet med materialet.

4.1 Ytringsfrihet i Norge

Diskursen henspiller på forståelsen av Norge som demokrati hvor ytringsfrihet anses å være en grunnleggende rettighet. Individet kan ytre seg uten å bli sensurert av statlige myndigheter, men det føres stadig diskusjoner om hvor grensene går for hva som kan ytres.

4.1.1 Handlingsorientering i diskursen om ytringsfrihet i Norge

Teksten benytter språklige uttrykk som sensur og propaganda. De språklige uttrykkene repeteres flere ganger og min forståelse er at de derfor kan forstås som en sannhet i teksten. Med bakgrunn i min kulturelle kompetanse og diskursen om ytringsfrihet i Norge opplevdes disse uttrykkene som en uvanlig beskrivelse av media og myndigheter i Norge. De berørte meg som forsker og leser av teksten. I arbeidet med teksten undret jeg meg over hvordan andre lesere kan påvirkes av disse språklige virkemidlene, som en beskrivelse av vårt samfunn. I meg vekket det tanker om autoritære styresett der myndighetene strengt

regulerer hva som er tillatt å mene, uttale seg om og handle etter. Enn noe uvant tanke, da diskursen om ytringsfrihet i Norge forteller noe annet.

Klara forteller

“og så klart attpåtil når da **sensuren** begynte å komme, altså når sannheten eller fakta må sensureres, da blir jeg veldig skeptisk, hvis du da presenterer en mening, eller fakta som ikke er lik det **majoriteten vil at du skal tenke**”

Irmelin beskriver sin opplevelse

“alle eksperter mener jo noe annet så, men det gjør de jo ikke, men det er jo **sensur**, og i tillegg til **propagandaen** på den ene siden, så har du **sensur** på andre siden»

Siri sier

“når det kommer ting som jeg føler, en slags sånn **tvangs propaganda**, som blir tredd nedover hodet ditt”

I de ovennevnte sitater løfter teksten frem noe som ulmer. De språklige uttrykkene som sensur, propaganda og tvang opplevdes virkningsfulle og ga opplevelsen av å nærmest hoppe ut av teksten og skape et lite sjokk. Det skapte tanker om overmakt. Om en kamp mot en kontrollerende overmakt. Det vekket et ønske om å forstå de språklige virkemidlenes betydning.

Propaganda betyr å bevisst manipulere menneskers følelser og tanker ved å benytte seg av sterke virkningsmidler til å fremme bestemte oppfatninger og handlingsmønstre. Sensur handler blant annet om offentlig forhåndskontroll av informasjon formidlet i ulike medier. I land med totalitære regimer er sensur en viktig del av systemet (Skirbekk, 2022).

Det er umulig å vite om deltagerne kjenner til denne defineringen og om de bruker dem som et bevisst språklig virkemiddel. Slik jeg tolker teksten brukes språket med ord som oppleves litt hardere for å understreke og løfte frem en mening. Teksten kommuniserer en opplevelse av tap av rettigheten til å si sin mening.

Brukes så språket strategisk i teksten for å fremme en sannhet? Mitt svar er ja. Sensur, propaganda og tvang kan bidra til å skape frykt og redsel hos leseren da ordene er ladet med negativitet. Det kan også vekke sinne, opplevelse av urettferdighet eller splid hos en leser som kan oppleve å bli provosert og være uenig med teksten. Særlig med tanke på at teksten beskriver en spesiell tid hvor Norge befant seg i en uavklart krise som påvirket alle innbyggerne og hvor majoriteten støttet opp om de rådende diskursene. I kapittel 2 beskrives det at i kriser skaper fellesskapet en form for trygghet. Ved å finne andre mennesker med lignende mening, vil det kunne bidra til en økt opplevelse av trygghet. Da er det samtidig viktig at mening kan ytres. Ut ifra dette perspektivet kan opplevelsen av manglende mulighet for ytring også forstås som makten i språket slik Foucault snakker om at makt og kunnskap er uatskillelige.

Om det ikke er mulig å ytre sin motstemme er det heller ikke mulig å påvirke den som kontrollerer diskursene, som igjen kontrollerer kunnskapen (Lundby, 1998, s. 97).

Derfor vil jeg hevde at det er viktig å lytte til motstemmene. Jeg leser teksten som at mulighetene for å ytre sin mening begrenses. En motstemme synes vanskelig å ytre og ekspertens ord forstummes. Dette vekket en nysgjerrighet hos meg rundt prosessene med å definere «rette meninger og ytringer». I det første året i pandemien var det et begrenset offentlig ordskifte rundt forståelsen av pandemien og tiltakene i samfunnet. Media fremstilte en ensidig, felles forståelse av hva som var den rette måten å håndtere pandemien på. I sosiale medier derimot ble det fremlagt andre forståelser.

Kommentarfeltene hos de største mediehusene gjenspeilet den ensidige fremstillingen, og det var til tider amper stemning og ufint språk når det kom uttalelser som gikk mot den allmenne oppfattelsen. Med dette perspektivet kan sensur, propaganda og tvang forstås som hensiktsmessige språklige virkemidler for å understreke poengene i teksten. Sterke ord kan være nødvendige å benytte for å nå frem i mengden av andre dominerende stemmer. Samtidig understrekes alvoret teksten formidler.

Språket vårt inneholder ord og handling som veves sammen. Situasjoner, kontekst, historie og livsform er også betydningsfulle faktorer for å skape mening i språket. Sammenheng mellom å gjøre og forstå er sentralt i språklig handling (Åmås, 2000, s. 124).

Som nevnt brakte teksten frem tanker om kamp, noe som gjør den språklige handlingen mer logisk for meg som leser da sensur, propaganda og tvang henstiller tankene til udemokratiske regimer. Samtidig bidrar disse virkemidlene til at teksten kan ekskludere andre meninger. Den kan skape en opplevelse av at de gjeldende stemmene i media ikke var så viktige. Ved å bruke sensur, propaganda og tvang kan det gi inntrykk av at teksten definerer hva som er rett og galt.

For å finne ut av om virkeligheten stemmer overens med forestillingen vi har av den handler det ikke om at våre sanseinntrykk kan lure oss, men at vi forstår deres språk, som igjen er bygget på en enighet (Stigen, 1993, s. 106-108).

I teksten sees en enigheten mellom det som kommer til uttrykk språklig som beskrivelse av en virkelighet slik den nok opplevdes for mange. En virkelighet der det ikke var et like stort rom for å ytre en mening som ikke var i tråd med de rådende diskursene.

4.1.2 Praksis i diskursen om ytringsfrihet i Norge

Jennifer beskriver opplevelsen av håndteringen av pandemien i samfunnet

«det er så absurd, at det her er et område der det alltid, har vært rom for å ha ulike meninger og oppfatninger og innfallsvinkel, og at helse er et personlig valg og plutselig så er det, det finnes liksom ingen unntak, alle må mene det samme, alle skal ha den samme oppfatningen, alle skal følge slavisk alt det myndighetene sier og gjør, og det er en skremmende utvikling i samfunnet vårt, at vi ikke skal få lov å være en kritisk minoritet, at ikke det er akseptert lenger»

Det kan tolkes som at de rådende diskursene bidro til å stenge hennes handlingsrom. Diskursene skapte en begrensing over hva som kunne menes og ytres, og det beskrives at det ikke fantes unntak.

Klara peker på språket

«Det er som du får en sånn uskreven forventning i samfunnet, og hvis du ser ordvalget, det er så fantastisk, hvis du først begynner å legge merke til ordvalget,

-Gjør det for bestemor. Dugnad. Veien ut av pandemien er vaksine. Og vi gjør dette sammen. Sammen skal vi klare det. Sammen skal vi gjøre dette her nå.

Og klart at vi som ikke ønsker å stå sammen, så får jo du en følelse av at du er egoistisk»

Her ses en sosial praksis som utviklet seg i diskursene gjennom bruk av språket. Diskursene skapte et rom for hva som var akseptert å gjøre og mene. Språket var med på å forme hva vi skulle gjøre og hvordan vi skulle leve sammen i samfunnet. Eksemplene på ordvalgene Klara nevner i teksten ble uttalt av politikere og fagpersoner. Det ble uttalt i media og gjentatt i kommentarfeltene på sosiale medier. Ved at disse spesifikke ordvalgene stadig ble repetert i det offentlige rom bidro de til å legitimere en måte og handle og tenke på som gikk på bekostning av andre måter. Det bidro til å skape en større distanse mellom det som ble ansett som gyldig handling i diskursene siden det å gjøre motsatt hadde en så stor kostnad. Som at bestemor kunne ende opp med å dø. På den måten kunne diskursene også reproducere seg og få gyldighet. Tale og handling kan sees tydelig i en sammenheng ved at talen begrenset og la føringer for handlingen. Teksten kan tolkes til å gi eksempler som spiller på samvittigheten til individet sett opp mot fellesskapet. Dette diskuteres senere i steget.

Irmelin opplevde at diskursen påvirket hennes handlingsrom i sin politiske karriere

«En annen og presterte å kalle meg for usolidarisk, jeg tenker at hvis du kjenner meg, og det burde han gjøre etter flere år i samme parti og i styret, så synes jeg det er en veldig rar ting å si. Jeg hadde ikke gidde å sitte å uttrykke meg på den måten jeg gjør visst det var for å få fram meg i dette her, dette er jo mye, mye, mye større enn meg. Det handler om fellesskapet og hva slags verden vi skal ha videre, at folk på en måte klarer å degradere det til at du er egoistisk, rett og slett på en måte siste spikeren i kisten egentlig, for min politiske karriere»

Teksten kan tolkes til at de rådende diskursene bidro til å ekskludere henne. Dermed innskrenket de hennes deltagelse i en sosial arena da hun som subjekt plasserte seg i en annen konstruksjon av verden. Handlingen utført i teksten, som kunne bidra til å ekskludere, legitimeres av diskursene. Det kan sees at all erfaring og historie som eksisterer mellom

mennesker tilsynelatende kan fjernes med et pennestrøk når mennesker ikke tilslutter seg de rådende diskursene.

Tekstene viser hvordan diskursene lukker handlingsrommene i det som kan oppfattes å gi en negativ konsekvens for deltagerne. Én konsekvens beskrives å gi en opplevelse av å bli betegnet som egoist ved å plassere seg utenfor de rådende diskursene. Det gir konsekvenser å ha en annen mening. Et utenforskap. Som får liv gjennom språket. At språk er med på å konstruere vår verden og definere rett og gal måte å handle og leve på har direkte relevans til det familierapeutiske fagfeltet. Noe av kjernen i systemisk tenking handler om forståelsen av hvordan individet og systemet rundt gjensidig påvirker hverandre. Både i relasjoner til familie, venner, kollegaer og andre samfunnsborgere. Teksten viser at språket kan være en kilde til konflikt der det kan finnes flere måter å forstå og handle etter.

Spinoza hevder at det er i strid med fornuften å underkaste seg en annens bestemmelser. Samtidig står mennesker konstant i en spenning mellom å la seg ledes av blinde, naturlige og iboende lidenskaper eller å la seg ledes av fornuften. Dette vanskeliggjør at mennesker kan beholde kontrollen over sin egen rett. Fornuften forteller oss å søke fred. Noe som er uopnåelig med mindre lovene i samfunnet blir etterfulgt (Spinoza, 1677/2020, s. 474-488).

Denne filosofien ligger til grunn for dagens demokratiske samfunn. Deltagerne beskriver en motstand mot å underkaste seg en annens bestemmelse. Noe som er naturstridig for et menneske. Frihet og retten til å ytre sin mening kan forstås som en konstruksjon til en universell rettighet i moderne tid. Men også som en av menneskenes lidenskaper som kompliserer mulighetene til å ha kontrollen i eget liv. Det handlingsrom deltagerne er kjent og vant med har plutselig lukket seg. Den sosiale goden, ytringsfrihet, kan ses som innskrenket slik deltagerens opplevelse beskrives. Teksten sier ikke mye om hvordan deltagerne håndterer situasjonen. En mulig retning kunne være å innrette seg etter påbudene fra samfunnet.

“Den som har bestemt seg for å adlyde alle samfunnets påbud, enten av frykt for dets makt eller av kjærlighet til ro, sørger så visst for sin egen sikkerhet og sin egen fordel på sin egen måte” (Spinoza, 1677/2020, s. 486).

Samtidig er det viktig å bevare muligheten til å uttale seg om det andre ikke tør si åpent eller ikke klarer å snakke om. Ulike meninger kan gi nye nyanser i en debatt. Ved å ytre noe som ikke har blitt sagt tidligere kan nye nyanser bringes til en sak og bidra til et helt nytt syn på verden. Ved å være frimodig kan vi vise vårt innerste, men frimodighet kommer også med en pris. For å forstå bedre hvorfor handlingsrommene lukket seg må vi se nærmere på makten som gjemmer seg og opererer gjennom diskursene.

Foucault snakker om hvordan kunnskapsregimer skapes og opprettholdes ved at standardisert ekspertkunnskap overtar for lokalkunnskap, og det er viktig at alle tenker de riktige og samme tankene (Øye, Sørensen & Martinsen, 2018, s. 161).

Dette er en måte teksten kan tolkes ut ifra og kan forstås som en form av makt skapt av samfunnet. Et maktforhold hvor deltagerne muligens ikke opplevde å kunne utfolde seg fritt.

Foucault sier videre at makt kun kan utøves over subjekter som er frie og at det må finnes en måte å komme seg unna på (Foucault, 1982/2001, s. 342).

For at det skal finnes makt må det altså finnes muligheter for valg, ergo handlingsalternativer. Et av disse kan tenkes å være frimodighet, som Foucault kaller *Parrhèsia*, hvor den som taler, taler fritt og i overensstemmelse med hva den selv mener, med mot til å si det motsatte av hva andre mener (Øye, Sørensen & Martinsen, 2018, s. 127).

I dette ligger også en form for egenomsorg ved å gjøre noe for å være tro mot seg selv. Som beskrevet er mennesket underlagt lidenskaper som det gir etter for, og ytringsfriheten kan forstås som en av disse. Ved å velge å bruke ytringsfriheten kan en stå opp for seg selv og sine meninger. På tross av at risikoen kan være å ende opp i utenforskap og som en marginalisert deltaker i samfunnet. Foucault viser at det alltid finnes et handlingsrom og et valg å ta. Så er det opp til individet å velge den ene eller andre måten. Siden kunnskapen og de rådende diskursene var trukket opp på en måte som fordret at alle skulle tenke likt ble også konsekvensene for individet hardere.

For familierapifeltet er det viktig å ha kunnskap om disse mekanismene slik at vi som terapeuter også kan vise forståelse og romme de som har andre meninger enn de rådende diskursene. Kunnskap om hvordan makt kan utspille seg gjennom diskurser og ta oss alle

med inn i sine lunefulle mekanismer behøver å løftes frem i bevisstheten. Først når vi er bevisste over det som skjer automatisk kan vi påvirke det.

4.1.3 Subjektivitet i diskursen om yringsfrihet i Norge

Teksten i dette steget viser at to av deltagerne har posisjonert seg utenfor de rådende diskursene

«Ok, er det jeg som virkelig er helt ute å kjøre, men jeg faller alltid tilbake på at, nei, jeg er ikke det, også synes jeg kanskje litt synd på de andre, som velger å leve i det narrative om at dette er det eneste rette, å ikke være villig engang til å se at det er andre muligheter da. Jeg vil ikke si at jeg føler meg bedre enn, men, det går igjen tilbake på at jeg føler meg iallefall veldig trygg i, og sikker i mine valg da, også synes jeg synd på de som hele tiden velger å løpe rundt med en bleie i fjeset, løpe rundt med hansker, sitter alene i bilen sin med bleie, daglig putte pinner opp i nesa for å se om de kan ha et eller annet form for noe rusk i kroppen, jeg synes synd på de, jeg føler medlidenhet med de, men det gjør meg mye tryggere i min rolle og sikrere i min sak. Jeg synes synd på de, fordi jeg tenker at, kjære deg, livet er så mye, mye, mye mer enn det de ser ut i fra sitt lille A4 firkant da, altså, det blir så snevert, og så trist det må være å skrenke inn livet sitt sånn hele tiden, å gå rundt å være redd, og hele tiden føle på en angst, og hele tiden krype for overformynderiet»

Siris betraktninger av samfunnet fra sin subjektposisjon bærer preg av at hun kjenner seg trygg på sine valg. Hun uttrykker at hun har forstått noe de andre ikke har gjort og dette gjør at hennes liv kan være friere enn de andres. Det kommer til uttrykk ved at hun beskriver andres liv som snevert. Hun føler også en form for medlidenhet ved å synes synd på de som ikke har forstått eller tør å tenke og gjøre som henne. Hun har tvilt på seg selv flere ganger, men likevel kommet frem til at hun tenker det rette. Slik kan det forstås at hun har reflektert rundt ulike diskurser.

«For media fremstilte det jo som at det var masse døde, masse sykdom, ikke sant, det er et helt grusomt virus. Så når man da, etter en stund, kan fremlegge tall og statistikk på å si at, men det er faktisk ikke flere som dør enn normalt, det er ikke

flere som er syke enn normalt, man tror jo at folk da skal ta det innover seg og forstå det, at det her er tallene, det her er fakta. Så at man da kan forstå at man har vært utsatt for en klassisk keiserens nye klær situasjon»

Jennifer kan forstås til å inneha sterke følelser gjennom å bruke metaforen om keiserens nye klær. Min tolkning av uttrykket beskriver det som en opplevelse av å bli bedratt og lurt. Det kan synes som at Jennifer er ekstra indignert over at media er deltagende i det da hun nevner media spesifikt. Jeg leser inn mye frustrasjon i teksten her ved hvordan Jennifer ordlegger seg. Hun bruker ord som *masse døde*, *masse sykdom* og *grusomt virus*, uttrykk som kan tolkes som alvorlige og forbindes med stor fare. Videre forteller hun om fakta som fremlegges som da viser motsatsen av fare. Jennifer ser dette som en overdrivelse siden hun sammenligner det med et uttrykk for å bli lurt.

Det fremkommer fellestrekk mellom deltagerne her ved at de opplever, tenker og føler at de forstår verden på en annen måte. De har forstått noe de andre ikke har. Det kan ses at det skaper følelser hos dem i måten de uttrykker seg på språklig. De virker begge å inneha en viss forundring over at de står på siden av andres meninger og handlinger. Deres subjektposisjonering handler mye om at de har forstått noe som ikke alle andre har. De har avkledd myndighetene og medias usannheter som majoriteten av befolkningen lytter til. Det blir derfor naturlig å se nærmere på hvilke mekanismer om makt som fremtrer når subjektivitet diskuteres.

Kulturelle trender eller gruppepress stiller krav til oss som vi kan føle oss forpliktet til å leve opp til. Selvet forvandles til et subjekt der vi legger bånd på oss selv. Subjektivitet er en måte å utøve makt på, men det finnes alltid en teoretisk mulighet for motstand. For at motstand skal skje i praksis må det kunne formuleres et alternativ og forfettes en motkultur, samt også finnes mot til å handle (Lock & Strong, 2010/2014, s. 323).

Deltagerne uttrykker en viss motstand mot samfunnets press over hvordan de skal oppføre seg og tenke. Og det kan en jo tenke at de skal få gjøre i et demokrati hvor ytringsfriheten regnes som en menneskerett og står høyt. Samtidig går det an å stille spørsmål ved om alt nødvendigvis må ytres høyt og leves ut. Går det an å være mer sensitiv rundt ytringen og legge bånd på seg? Tilpasse seg de kravene omgivelsene stiller. Det går jo selvsagt, men da vanskeliggjøres muligheten for motstand og deltagerne rammes av makten diskursen skaper.

Og bør det ikke være plass til alles mening i et samfunn? Jeg vil påstå det fordi ytringsfrihet, som en menneskerettighet, kan bli et trumfkort i debatten.

Om det hevdes at noe er i strid med menneskerettighetene er diskusjonen over. Diskusjonen kan også raskt ende opp som en kamp mellom det gode og onde, som utelater den nøytrale posisjonen (Gjems-Onstad, 2018, s. 214-217).

I denne perioden under pandemien var det en tilbøyelighet til å være en kamp mellom rett og galt i det offentlige ordskifte. Analysen har tidligere vist til eksempler over strategisk bruk av språket med for eksempel "gjør det for bestemor". Det kokte i kommentarfelt på sosiale medier om noen uttrykte seg med motstand til de rådende diskursene. Det foregikk en prosess der mennesker ble beskrevet som å være onde på bakgrunn av sine meninger. Det vekket sterke følelser i samfunnet. Men samtidig bør det eksistere en balanse gjennom hvordan ytringsfriheten kan forvaltes. Deltagerne beskriver en opplevelse av frykt i samfunnet.

Det mest konservative motiv over alle er frykten, som er sterkere enn alt positivt begjær (Sloterdijk, 2000/2005, s. 51).

I denne tiden av uvisshet kan det sees som nødvendig å ikke skape unødvendig frykt. Så å dele sine tanker, følelser og opplevelser ut i fra sitt ståsted kunne være en utfordring for deltagerne da det var vanskelig for mottagere å innta en nøytral posisjon til det som ble delt. Mange hensyn skulle tas, og det kunne se ut til at det var det kollektive som trumfet individuelle hensyn.

På den måten vises det at de rådende diskursene forsyner oss med hva som er akseptabelt og gjenkjennelig av handlinger, forståelser og dominante måter å "være seg selv" på. Hvis man ikke bestod prøven av hva som er akseptabelt innenfor en kultur ble man sosialt utstøtt (Lock & Strong, 2010/2014, s. 330). Jeg vil hevde at det i det første året av pandemien var vanskelig å skape en motkultur til de rådende diskursene. Som deltager i diskursen om ytringsfrihet var det jo selvsagt legitimt for deltagerne å ha sine egne meninger og kunne få ytre disse. Dog sett opp imot hvordan de rådende diskursene ble utspilt i samfunnet ble det en stor konsekvens av å posisjonere seg i en annerledes sosialpsykologisk virkelighet. De ble værende på siden. På en måte sosialt utstøtt.

4.2 Diskursen om retten til å bestemme over egen helse

Diskursen om retten til å bestemme over egen helse henspiller på menneskets autonomi i valg vedrørende egen helse. Samtidig inngår også individet i et fellesskapet i samfunnet hvor det finnes ulike diskurser rundt helse. Disse kan av og til komme på kollisjonskurs med individets opplevelse av autonomi rundt egen helse og mulighet for livsutfoldelse.

4.2.1 Handlingsorientering i diskursen om retten til å bestemme over egen helse

Under lesing av teksten løftet den frem noen ulike meninger. En omhandlet individets tanker om å bestemme over seg selv samtidig som valgene som tas veies opp mot samfunnets beste. Individet må kanskje gjøre et personlige «offer» for fellesskapet.

Klara uttrykker at hun ikke vil bli presset

«Jeg støtter alle i å få lov å gjøre hva enn de vil, men ikke press på meg noe jeg ikke vil. Det står ingen steder **at jeg er forpliktet til å risikere min helse for at andre skal være trygge**. Ja. Mine rettigheter stopper ikke der din frykt begynner. Ja, jeg er kanskje egoistisk. Men da kan jeg si at jeg vil ikke at noen andre skal få lov til å kjøre bil for jeg kan bli påkjørt. Sånn, greit, da får du velge ditt, også velger jeg mitt»

Teksten er kapabel til å skape en redsel hos leseren. Teksten leder til tanker om å bli presset til å gjøre noe en ikke vil. Språket i teksten bruker ordet *forpliktet*, som gir teksten et tvangsmessig preg. Ordet *risikere* forteller at noe er på spill. Det vekker et ubehag og skaper en følelse av utrygghet i meg som leser. Utryggheten som teksten skaper i meg tolker jeg til å handle om dilemmaet som kan oppstå ved å mulige måtte foreta et valg mot min vilje. Og basert på dette valgte oppleve at det kan være en risiko, en negativ konsekvens av valget. Ordet *forpliktet* inneholder *plikt*, noe som kan oppleves som et press. Teksten vekker en nysgjerrighet om et slikt press kunne påvirke respekten jeg kjenner for meg selv over å stå støtt i egne valg? Dette vil jeg diskutere senere i steget.

Jennifer beskriver en opplevelse av overgrep

«jeg må bare gi meg liksom, men det sitter langt inne og **det gjør vondt å må gi seg** fordi **det oppleves som et overgrep**, det å må puste inn sin egen luft og sin egen, og ikke få frisk luft inn i lungene, **det oppleves helt absurd**»

Overgrep er et sterkt språklige uttrykk knyttet til mye ubehag. Det kan forstås som at noe eller noen utfører en handling mot ens vilje, en form for tvang. Teksten vekker derfor en blanding av tristhet, sinne og avmakt slik den kommuniserer til meg. Jennifer sier videre

«ja absolutt er den innskrenket, for jeg bruker ikke munnbind, jeg holder ikke avstand, jeg har ingen frykt, men jeg kjenner at det i perioder er **tungt og vanskelig å stå i det**, fordi det bare kreves energi å gjøre det, og det blir sånn at man egentlig bare, nei, jeg gidder ikke å dra dit eller gjøre det, eller, fordi jeg orker ikke å forholde meg til alle de her absurde tiltakene, **jeg er ikke med på det spillet, jeg nekter å spille det spillet**»

Teksten åpner for en nysgjerrighet og undring da det finnes noen motsetninger i den. Teksten forteller om å spille et spill. Å spille et spill er i utgangspunktet noe jeg tenker vekker hyggelige tanker og opplevelser. Men i dette tilfellet åpner teksten for å kjenne på manipulasjon. En manipulasjonen som kan forstås utføres av myndighetene. Myndighetene er i utgangspunktet noen de fleste har tillit til her til lands. Nysgjerrighet overgår derfor litt i en opplevelse av forvirring. En forvirring over motsetningen mellom manipulasjon og tillitt. Siri snakker om å være et fritt menneske.

«Det er vondest for meg å se hvordan barna mine ble **nektet å ha et fritt liv**, og kunne ferdes fritt, og gjøre tingene sine, jeg vært veldig **urokkelig** på akkurat det der, for min frihet, mine rettigheter som et fritt menneske, har jeg **stått veldig sterkt på**, altså jeg bruker ikke munnbind på jobb, jeg jobber på en smitte avdeling på jobb, jeg bruker ikke munnbind ute i samfunnet, jeg **står på min rettighet, som et fritt menneske**»

Teksten om ha et fritt liv, være et fritt menneske, vekker gode tanker i meg som leser. Det bringer meg tilbake til oppveksten som var preget av stolthet over den friheten innbyggerne hadde. Språklige uttrykk som frihet, rettighet og urokkelig tolker jeg som sterke og gode ord.

Samtidig får all teksten meg til å tenke på kamp når teksten bruker språklige virkemidler som *står på min rettighet og urokkelig*. I en kamp hvor noe personlig står på spill. I dette tilfellet retten til å leve et fritt liv og bestemme selv. Men samtidig er det muligens noen vonde og vanskelige valg som må gjøre. Valg som kan gå på bekostning av noe verdifullt, selvrespekten.

Igjen søker jeg til teorien om makt for å forsøke å forstå mekanismene som settes i spill. Foucault snakker om å være innenfor "det sanne" i den tiden man lever i og denne tidens vitenskapelige diskurs. Det er bare mulig å være i det sanne når man adlyder reglene til et diskursivt politi og man må endre i sine egne diskurser for å tilpasse seg (Foucault, 1979/1999, s. 21).

Dette kan være en innfallsvinkel til å forstå hvordan Norge ble styrt under pandemiens første år. FHI og Helsedirektoratet var regjeringens rådgivere. Deres kunnskap er erfaringsbasert og systematisk utviklet og kan derfor forstås som «sann og riktig». På den måten kan Helsedirektoratet og FHI forstås som et diskursivt politi. Innføringen av inngripende tiltak, som en sykdomskontroll, kan videre forstås som organisert styring, eller *governmentality*.

Med begrepet *governmentality* forsøker Foucault å romme kunnskapsformene den moderne stat er basert på og hvilke institusjoner og teknologier som følger av det. Begrepet forklarer hva som karakteriserer maktutøvelse og maktpraksiser. Formålet er å bevege innbyggeren i retning av en norm. Styringen hviler på vitenskapelig basert kunnskap som legitimerer makten. Slik kan vi forstå en symbiose mellom kunnskap og makt (Foucault, 1982/2001, s. 219).

Jeg vil påstå at deltagerne beskriver å havne i en konflikt mellom det å følge loven og å respektere seg selv. Teksten har trukket frem opplevelser av undertrykkelse, press til å gjøre noe mot sin egen vilje. Det er tydelig at deltagerne kan sies å stå på utsiden av "den sanne tid". Foucault hevder at det kun er mulig å komme dit ved å endre i sine egne diskurser. Ut i fra teksten tyder det ikke på at de er villige til å gjøre dette. Teksten viser at deltagerne deltar i en kamp og står på sine rettigheter. Hvilken kostnad kunne det være for dem å gjøre disse endringene? En nærliggende kostnad kunne handle om respekt. Respekten for seg selv og for sine valg.

Respekt var tidligere betraktet som en juridisk rettighet, men på 1700-tallet oppstod et skifte der respekt ble ansett å være en naturlig rettighet som alle besitter og har rett på.

Begrepet frihet kan dermed forstås som en konstruksjon av en universell og naturlig rettighet. Dog opplever vi konflikter når naturlige rettigheter kolliderer med det å være underlagt loven (Lock & Strong, 2010/2014, s. 297).

Dette sees i teksten, en kollisjon mellom en naturlig opplevd rettighet og loven. Tiltakene som regjeringen fastslo var inngripende i hverdagen og for måten mennesker levde på. Et av tiltakene handlet om å bruke munnbind, noe som direkte berørte kroppen. I teksten beskrives det som en opplevelse i form av et overgrep. Slik jeg tolker det velger deltagerne å respektere seg selv fremfor å justere sine egne diskurser.

Ved en ekstern kontroll av adferd, der trusler om straff benyttes til å regulere befolkningen, kan det oppstå en opplevelse av skyld og skam gjennom selvrefleksjon. Disse opplevelsene får effekt gjennom språket. *Selvet* vårt blir skapt ut ifra et sett med praksiser. Disse praksisene forsyner oss med ordene vi trenger for å gi substans til det vi har skapt (Lock & Strong, 2010/2014, s. 309).

Når teksten benytter seg av sterke språklige uttrykk som appellerer til følelsene gis det substans til *selvet*. Det er en måte å bevare respekt for eget *selv* og legitimere for seg, og muligens andre, at deres meninger også har rett til å eksistere. Det kan handle om å bevare en form for verdighet over den man er.

Verdighet er oppfattelsen vi har av oss selv som en person som inngir respekt. Den kan handle om å være usårbar overfor makt, vår kraft og vår selvtilstrekkelighet (Taylor, 1989, s. 15). Teksten gir et inntrykk av å beskrive en form for verdighet slik den forteller om en kraft og opplevelse av å være tilstrekkelige som seg selv.

Burde ikke samfunnet gi plass for å romme menneskers verdighet og selvrespekt? På den ene siden har vi individene, deltagerne, med sine naturlige og iboende rettigheter til å bestemme over egen helse satt opp mot governmentality og diskurs politiet. Det blir et spørsmål om individets behov versus samfunnets behov der det ikke er mulig å finne et svar hvor alle blir tilfredsstilt. Ved å kunne zoome inn på de teoretiske mekanismene som er i spill kan en ny forståelse oppstå. I dette steget har jeg gitt et forslag til dette.

4.2.2 Praksis i diskursen om retten til å bestemme over egen helse

Teksten viser hvordan Irmelin vurderer sitt handlingsrom som arbeidstaker

«Da må jo jeg ta et valg. Da må jo jeg på en måte bare finne en løsning, for jeg ofrer ikke helsa for å jobbe. Det vil jo få store konsekvenser selvfølgelig, økonomisk og alt sånt, men det må en jo bare finne en løsning på tenker jeg. Jeg har tenkt veldig mye mer på dette med selvberging og sånne ting»

Ved å posisjonere subjektet, der tankene rundt helse er plassert utenfor de rådende diskursene, oppstår det en gjensidig påvirkning mellom rollen som sykepleier og denne subjektposisjoneringen. Ved å innta en posisjon der helsen ikke skal ofres for å jobbe kan det redusere handlingsrommet i arbeidet som sykepleier. Media hadde flere oppslag om hvordan helsepersonell hadde et særlig ansvar for sine pasienter og derfor behøvde å tilslutte seg de krav og forventinger diskursene stilte til helsepersonell. Som sykepleier kunne det bli vanskelig for eksempel å motsette seg et krav om vaksinerings. Det oppstod en konflikt mellom egen overbevisning og et potensielt krav som måtte oppfylles for å arbeide. Ved å ta valget om å slutte i jobben ville det medføre økonomiske konsekvenser og potensielt påvirke en hel familie. Samtidig åpnet subjektposisjoneringen om å ikke ofre helsen for noen andre handlingsmuligheter. Her vises det rom for løsninger med tanker om en annen type livsstil, som selvberging. Det sees en villighet til å gjøre store grep for å ivareta råderetten over egen helse foran jobb. Den direkte sammenheng mellom diskursene sett opp mot praksisfeltet kan sees ved konsekvensen om mulig tap av arbeid.

Jennifer inntar en subjektposisjon utenfor de rådende diskursene om helse, som skiller seg fra familien på morsside

«Nesten en sånn sorgprosess der man ser, som jeg nevnte, familien min på morssiden, som en på en måte opplever, de bare underlegger seg fullstendig det totalitære diktaturet, som er innført på området, de legger hele sin helse og sin personlige, de har ingen personlig ansvar for sin helse på noen som helst måte, de legger alt til myndighetene sine hender, mens hos fars familie så er vi er klar over at vi selv har ansvar for vår egen lykke og helse og, og vårt liv»

Å være en del av en familie består av ulike aktører som inntar ulike subjektposisjoner. Jennifer posisjoneres seg utenfor de rådende diskursene ved å ta ansvar for egen helse og liv. Dette står i kontrast til deler av familien, som beskrives å ha posisjonert seg til å underlegges et medisinsk diktatur hvor råderetten over egen kropp overgis til en overmakt.

Aktørene i familien påvirker hverandre gjennom handling, og deres handlinger gir direkte konsekvenser i form av en psykisk reaksjon, en sorgprosess, hos Jennifer. De andre aktørenes handlinger er ikke legitime innenfor diskursene Jennifer plasserer seg. I hennes subjektposisjon åpnes det for noen andre valgmuligheter. Der finnes muligheter for egen lykke og selvbestemmelse over egen helse. Aktørene må ta ansvar for effektene deres handlingene gir de andre aktørene i familien. Det kan tenkes at effekten i dette tilfellet gikk begge veier. At alle ble påvirket. Samtidig kan det være utfordrende å sette en grense til hva som er tålbart når de ulike diskursene skiller seg så mye fra hverandre i hva som kan sies og menes innenfor dem. I diskusjonen ønsker jeg å se nærmere på hvordan de styrende diskursene bidro til å regulere handlingsrommet innenfor diskursene.

Neumann (2021, s. 15) forklarer Covid-19 på en måte som kan bidra til større forståelse av hva som skjedde i samfunnet. Ved å forstå pandemien som en naturvitenskapelig utfordring der det fantes en overensstemmelse med etablerte medisinske forhold klarte den medisinske profesjonen å dominere den norske diskusjonen. Dog kranglet flere medisinerer innad over råd som ble gitt uten tilstrekkelig medisin faglig kompetanse. Politikerne tok få samfunnsøkonomiske hensyn i sin styring. Det fantes en klokkeetro på medisinenes fortreffelighet og menneskers evner til å handle rett. Dette ledet til de styrende diskursene. Problemet som da oppstod var en beskrivelse av hvordan verden *burde* være. En forventning til at befolkningen skulle forstå de viktige medisinske faktaene. Samtidig at medisinerne *burde* være enige. Noe som skilte seg fra hvordan verden faktisk *var*.

Dette var en av de rådende diskursene i samfunnet, og det gir en forståelse av hvordan handlingsmulighetene innenfor diskursen ble regulert. Å gå imot dominerende medisinsk kunnskap, mot massen, kan virke som David mot Goliat. I Irmelins tilfelle kan det forstås at det var en ekstra utfordring som sykepleier å stille seg på siden av den medisinske forståelse. Det var en forventning fra styresmaktene om at helsepersonell skulle tilslutte seg denne forståelsen.

I vesten antar vi at våre sannheter, fornuft og moral er universelle. Våre vitenskapelige sannheter er universelle. På den måten blir vi uvitende kulturimperialister (Gergen, 2009/2010, s. 44).

Både majoriteten og deltagerne, som en del av en minoritet, kan forstås som en kulturimperialist ved at de hadde tro på sine vitenskapelige sannheter. Og disse igjen lå til grunn for valgene befolkningen tok etter rådene som ble gitt og bidro til å skape sosiale praksiser for hva som var legitim handling i befolkningen. Det å gå imot rådene og anbefalingene fra myndighetene ble ikke sosialt akseptert. Deltagernes sannheter skilte seg fra majoriteten av befolkningen, men det var like fullt deres sannhet som de forholdt seg tro til. Familier ble berørt, som i Jennifers tilfelle, der aktørene posisjonerte seg i ulike diskurser.

Fordi den er begrenset kan vitenskapen aldri gi komplette og definerte forklaringer. Vi kan formulere modeller og teorier til å beskrive et endeløst nettverk av fenomener som er gjensidig forbundet med hverandre (Capra & Luisi, 2014/2016, s. 27).

Denne påstanden støtter deltagerne i å slutte opp om noe annet enn de rådende medisinske diskursene. Det er ikke mulig å gi en fullgod forklaring på fenomenet Covid-19. Med det som argument kan det hevdes at deltagerne handlingsrom kunne være større og at rommet til å utfordre de rådende medisinske diskursene kunne fått større plass i offentligheten. Motstemmene deres og fra andre meningsfeller kunne fått større aksept i debatten der verdier som respekt og inkludering kunne blitt løftet mer frem. Det kunne vært et bidrag til at deres handlingsmuligheter kunne økt. Samtidig var jo autonomien til å bestemme over egen helse fortsatt tilstede. Det var ikke mye tvang som ble påført befolkningen som direkte berørte egen kropp utover påbud om munnbind og økt fokus på håndhygiene. Ingen ble tvunget til å injisere noe i kroppen som de ikke ønsket. Samtidig så innebar visse yrker noen krav for utførelse som for eksempel sykepleier. Slik pandemien ble håndtert ble det derfor naturlig at Iselin kunne ende i et valg om å måtte bytte jobb. Dog beholdt hun tross alt fortsatt muligheten til å bestemme over egen helse.

4.2.3 Subjektivitet i diskursen om retten til å bestemme over egen helse

Deltagerne beskriver en opplevelse av at det som skjer er initiert av «noen» på et høyere plan. Irmelin sier

«Jeg tenker at jeg føler det går mer på dette med viktigheten av å være mer selvstendig, og dette her med å gå imot det som de på en måte ønsker. Det kan se ut

som det at de ønsker at folk skal være mest mulig avhengig av stat, av hjelpeapparat, sant. Vi er blitt ganske bedøvet her i Norge med at vi har det så godt. Masse velferd, men folk vet ikke lenger hvordan de skal redde seg. Det er nyhetene, det er det offentlige. Å begynne å rokke med det, det blir egentlig bare vanskelig, så det har ikke jeg gjort, men i sammenhenger der jeg føler, der det liksom handler om meg og mine, så vil jeg jo alltid uttrykke det, altså jeg vil liksom ikke gå med på ting på bekostning av min egen integritet da»

Siri sier:

«Det faller tilbake på den der tryggheten jeg føler i meg selv ved at, jeg vet at dette her, det er så mye som skurrer med alt sammen, det gir meg en trygghet i å vite at, jeg er meg, jeg kan fortsatt ta mine egne valg, enn så lenge»

Teksten viser at deltagerne kan tenke dette er noe som handler om en tillit til myndighetene. I Norge er vi vant til å ha tillit til myndighetene og tro på at vi blir fortalt sannheten. Politikerne skal fremme våre interesser og borgerne i samfunnet skal få lov til å bestemme selv. Når deltagerne ikke opplever dette kan det forstås som at de kommer i en mindreverdige posisjon, en underordnet posisjon. Deltagerne uttrykker tydelig mistillit og posisjonerer seg med tanken om at mange tar feil. Det er mange som trækker på andre her. Deltagerne viser en kampvilje. De er med i en krig. Det er moralsk. Det er viktig for dem å vise at noe er riktig. Det blir meningsfullt for Irmelin å ivareta sin integritet. Hun håndterer det ved å aktivt beskytte seg og sine ved å ta «kampen» det er å uttrykke seg tross at det kan være vanskelig. Siri finner tryggheten inne i seg selv. Hun opplever å håndtere dette og ha en visshet om at hun også kan velge. Samtidig anes det en liten spire av tvil ved at hun avslutter med å si «enn så lenge». Det vitner om at det kan være tanker hos Siri om utfall av fremtiden.

Klara velger heller å stenge ute verden og fokusere på sine nærmeste.

«Jeg er mindre forbanna, mindre oppgitt, for du kan ikke redde alle, også må folk få lov å velge det dem vil, og som sagt, jeg er kanskje heldig, men jeg merka, for meg har det vært mindre press og mindre pes og mindre alt, og det egentlig eneste jeg ønsker er lov å ta vare på meg sjøl og mine. Ta vare på dem jeg er glad i»

Felles for deltagerne er at de har funnet måter de kan posisjonere seg på for å håndtere den utfordrende situasjonen. De har gått i seg selv og funnet trygghet, kjærlighet til sine nære og på den måten laget seg en betydningsfull kamp der de kjemper for seg og sine.

Konstruksjonisme er relativistisk, alle moralske standpunkt er legitime ut ifra egne forutsetninger. Forfølger vi den individuelle frihet til dets ytterste grense mister vi fellesskapet. Moralregler blir viktige når det er disharmoni og noen krenker den foretrukne levemåten. Konstruksjonisme anerkjenner legitimiteten av konkurrerende moralske standpunkt. Dog bidrar sterkt engasjement til å eliminere enhver stemme som uttrykker det motsatte av ens egen (Gergen, 2009/2010, s. 221-223).

Ved å forstår deltagerens subjektposisjon som krigere kan vi gjennom sosialkonstruksjonismen se hvordan det å ha ulike moralske synspunkt kan bidra til å skape opplevelsen av å kjempe mot noe. Deltagerens moral kan forstås som legitim, men det blir problematisk når konsekvensen kan ende opp med at fellesskapet i samfunnet kan bli fortapt. Om alle skulle inneha lignende moralske prinsipper ville det ikke fungert. Samtidig kan det se ut til at politikerne har et annet moralsk standpunkt. Tidligere i oppgaven er det beskrevet hva som ledet opp til at Covid-19 ble politisk betinget slik at myndighetene kunne bestemme over mennesker. De fleste mennesker har behov for å bestemme og gjøre egne valg for sin helse og man setter en grense for hva som er tålbart. Men på et tidspunkt mister man myndighetsretten alene. Da blir det naturlig fra en krigende posisjon å lete etter skyld og ansvar. I Norge kan vi i teorien gjøre eller si nesten hva som helst og når som helst innenfor lovverket. Dog er det ikke slik i virkeligheten da det man sier og gjør til enhver tid også må anses som passende.

Det finnes et spenningsfelt mellom hva som *kan* sies eller *gjøres* og hva som *får* sies eller *gjøres*. Noe av det som får sies og *gjøres* er plikter knyttet til den posisjonen en innehar (Lock & Strong, 2010/2014, s. 408).

Slik kan det forstås hvordan politikerne talte og uttalte seg til befolkningen om tiltak, medisinsk informasjon og vurderinger som ble gjort under pandemien. Deltagerne opplevde denne kommunikasjonen av informasjon med mistro, som bidro til mistillit mot styresmaktene. Samtidig sier det ingenting om hva politikerne hadde av personlige moralske verdier. Men deres maktposisjon styrte hva som kunne sies og *gjøres*.

Rettigheter, plikter og forpliktelser kan forstås som moralske kategorier som også består av en politisk karakter. Den sosiale virkeligheten og de vurderingene som gjøres er konsekvensene av dette. Hendelsene som utspiller seg i den sosiale virkeligheten er derfor åpne for utallige tolkningsmuligheter og består av forhandlingsprosesser over hva som kan anses som virkelige (Lock & Strong, 2010/2014, s. 408).

Jeg vil hevde at det under pandemien også fantes en mistillit som gikk fra styresmaktene mot grupper av individer som ikke tilsluttet seg de rådende diskursene rundt pandemien. Flere ble omtalt som vaksinemotstandere og konspirasjonsteoretikere. En kategorisering som bidro til å trekke deres seriøsitet i tvil. Sosialkonstruksjonismen beskriver muligheten til å bygge en bro mellom styresmaktene og deltagerne for å muliggjøre en mindre grad av mistillit mellom gruppene ved bruk av transformativ dialog.

Transformativ dialog er en måte å skape felles produksjon av betydninger der begge parter har med sine forforståelser, men hvor de også kan skape nye virkeligheter og måter å forholde seg til hverandre på. De vil kunne konstruere verden sammen i stedet for hver for seg. I stedet for å arbeide "top down", hvor autoriteter setter regler og prosedyrer for alle, vil det være bedre å arbeide "bottom up". I en gitt situasjon ville det kunne oppstå et vokabular basert på hva som var nyttig under rådende omstendigheter. Siden betydninger endres over tid vil flere stemmer komme til og vokabularet vokse og endre seg (Gergen, 2009/2010, s. 158).

Konstruksjonister peker altså på dialog og kommunikasjon som en metode til å få en slutt på "krigen". Det ville kreve mye av deltagerne å komme ut av sitt aktørperspektiv med en opplevelse av å være undertrykt, og det ville kreve mye av styresmaktene å løfte inn andre stemmer i sine diskursive rammer. Samtidig er det et forslag om en måte å nærme seg hverandre forsiktig.

4.3 Diskursen om relasjoners betydning for individet

Det har vært vanskelig foreta utvalg av deltagernes historie og begrense teksten. Mye burde fått plass da det fantes så mange historier og uttrykk som berørte.

4.3.1 Handlingsorientering i diskursen om relasjoners betydning for individet

Siri beskriver tap og utfordringer i relasjoner til familie

«**jeg tror aldri vi kan gå tilbake igjen til det det var før pandemi**, fordi man ser folks sanne jeg da, når man blir satt ut for en krise, folk tar jo ting forskjellig, så det har vel påvirket dithen at, jeg har jo nesten ikke noe møter med hverken mor, altså far har jeg nesten ikke noe møter med, **det kommer nok ikke til å bli noe bedre** heller på grunn av det her, mor er sånn, vi snakker på telefon og så sees vi når det passer»

og med venner

«det er før korona, også er det etter korona, det som nå er etter korona, det **tror jeg ikke kan noen gang kan bli tilbake til det som var før**, for det er så mye som er ødelagt. **Man stoler kanskje ikke på hverandre lenger, man kan ikke ha de gode samtalene lenger**, man kan ikke diskutere samfunnet generelt, fordi man er på helt forskjellig plan da, og det gjør vondt, man føler seg veldig alene»

Teksten kommuniserer at en relasjon aldri kan gå tilbake igjen til slik det var før. Dette kan oppleves som ganske endelig. Det utelukker muligens alternativ om å ta tiden til hjelp og se hvordan relasjonen utvikler seg. Ta tiden til hjelp og vente på om den kan repareres. Teksten legger et lokk over muligheten til at det kan finnes håp og tro om en bedring for fremtiden. Teksten kommuniserer en opplevelse av nedstemthet ved at vennskapene reduseres til manglende tillit og de gode samtalene bortfaller. Det språklige uttrykket om at «det ikke kan bli som før igjen» bidrar til å lukke mulighetene for reparasjon. Samtidig åpner teksten for en undring rundt om det nødvendigvis må være så endelig. Går det allikevel å bygge noe opp igjen på tross av ulikhet? Kan i så fall tro og håp forstås som en mulighet til det? Dette reflekterer jeg rundt i diskusjonen senere i steget.

Jennifer beskriver en annen måte å håndtere relasjonene

«Ja, jeg merker at jeg har blitt veldig sånn, **mye mer selektiv over hvem jeg tar nært inn i mitt liv**, og jeg respekterer at andre vaksinerer seg, tror, stoler på myndighetene,

bruker munnbind, **jeg respekterer** at andre mennesker gjør det, så jeg forventer at andre respekterer meg tilbake, hvis det er vennskap der jeg ikke får **samme respekt tilbake** for mitt valg, så avslutt»

Teksten legitimerer noen gode verdier i et vennskap som at vennskapet baseres på en gjensidig respekt og har en toleranse for ulikhet. Teksten legitimerer også hvordan det er mulig å beskytte og sette grenser for seg selv ved å avslutte vennskap med mangel på gjensidig respekt. Dette skaper en oppløftende og positivt effekt på meg som leser. Det viser en form for selvivaretagelse ved å fremme respekt som verdi.

Irmelin har nye preferanser for vennskap

«Ja jeg har kanskje mer lyst til å ha venner som er **mindre politisk korrekte**»

Teksten kan tolkes til å definere en preferanse for en vennsapsrelasjon som en «rett» preferanse. Det språklige uttrykket «*mindre politisk korrekte*» kan kommuniserer at vennsapsrelasjonen får en høyere kvalitet. Mennesker som er politisk ukorrekte kan muligens ha en høyere toleranse og være mer åpne for meninger som skiller seg ut. Det kan bidra til at det ikke oppstår ladete diskusjoner. Som også øker nivået av respekt i relasjonen. På den måten kan teksten tolkes til å definere det språklige uttrykket som «rett». Som leser av teksten åpner teksten igjen for tanker om tro og håp.

Jeg ønsker å starte diskusjonen med å flytte refleksjonene inn i terapirommet for å vise hvordan utfordringer i relasjoner kan forstås og snakkes om i terapirommet. Samtidig kan refleksjonene også være til nytte for alle mennesker som kan tenkes å være en samtalepartner ved at de kan bidra til videre refleksjoner og nye tanker.

Harlene Anderson (1997/2003, s. 287) sier at handlekraft for henne er forbundet med to ord hun har erfart at klienter bruker når de beskriver resultatet av en vellykket terapi. Frihet og håp. Frihet fra fortidens, nåtidens og fremtidens fengsel. Håp som handler om å få en annen fremtid. Anderson mener dette handler om hvordan klientene utvikler nye historier om sitt «jeg». Dette medfører til å skape en ny fortelling som er mer fleksibel og sammenhengende. Nye versjoner og fremstillinger av «oss selv» gjør oss sterke i stedet for svake.

Dette beskriver hvordan håp kan oppstå i terapi. Ved å skape gode føringer i samtalene kan mennesker omskrive sine historie. Muliggjøre beskrivelser av seg selv i mer positive ordelag.

Tro og håp kan bringes inn i fortellingene. Som terapeut ønsker jeg å hjelpe mennesker til å løfte sitt eget potensiale ved å søke etter håp, tro og positivitet i sitt liv. Det å skape en ny versjon og fremstilling av "oss selv" vil være en naturlig konsekvens av å ha en annen tilnærming til og forståelse av pandemien. Stort sett forandrer og utvikler vi oss konstant gjennom livet. Vi tar inn ny informasjon og justerer oss etter denne. For noen vil relasjonene bestå livet ut. For andre vil relasjoner komme og gå. Om vi samtidig kan bevare et håp om at vi kan forbedre relasjonene i fremtiden vil vi jo ha større forutsetninger for å kunne håndtere utfordringene ved å ha ulike meninger. Det kan være sårende og smertefullt å oppleve konsekvensene teksten forteller om, som manglende tillitt og håp for relasjonen.

Håp kan forstås som en drivkraft til å handle hvor det eksisterer en forventning for fremtiden om å oppnå meningsfulle personlige mål, relasjoner eller åndelighet. Håp er subjektivt og muligheten for å oppnå det en håper på avhenger av personlighet, egen aktivitet og eksterne faktorer. Studier har vist at håp knyttes til det eksistensielle og har en viktig funksjon som bærebjelke for mennesker når de opplevde livet vanskelig. Håp kan være en motvekt til håpløshet (Holm et al., 2018, s.16-26).

Tro forstås som et bredt begrep med mange potensielle betydninger for det enkelte menneske. Tro forstås og oppleves ulikt avhengig av konteksten begrepet benyttes i (La Cour & With, 2010, s.1293). Forståelsen av tro er personlig. Tro og religion brukes ofte som synonymmer, men tro kan også beskrives som en oppfatning, antagelse eller tanke. Tro er ofte knyttet sammen med begrepet håp (Refsgaard Jensen & Assing Hvidt, 2018, s. 281-293).

Teksten bruker ordet tro som beskrivelse av tankene om relasjonenes fremtid. Om tro, som handler om antagelse, kombineres med håp kan det handle om en positiv forventning om at fremtiden tross alt ikke kan defineres helt negativt. Det kan være en måte å holde fast ved det som har vært en konstant eller trygg tanke. En tanke om at det kan bli bedre i fremtiden. At det ikke vil være like smertefullt. Noe som skaper rom og mulighet for en positiv fremtid for relasjonen. Dog er jo tro og håp også konstruksjoner skapt gjennom språket. Begge baseres på subjektive overbevisninger. De vil ha ulik betydning for mennesker avhengig av hvilke diskurser de er en del av og hvilke kulturelle kontekster de er omgitt av. Det er ikke sikkert deltagerne opplever tro og håp som nyttig for relasjonene. En etterfølgelse av å bli såret kan være tilgivelse.

Tilgivelsesbegrepet er beskrevet og definert på mange måter. Tilgivelse mellom mennesker, gjerne en avsender og en mottaker, handler ofte å om å søke en form for avklaring. Avsenderen har tilgitt det vonde, men mottaker kan være forhindret fra å ta imot tilgivelse eller anse seg som uskyldig eller ikke ansvarlig fordi denne sitter med en annen virkelighetsforståelse. Tilgivelsen forutsetter et åpent oppgjør hvor alle som det angår er deltagende i både oppgjøret og plasseringen av ansvar slik at den skyldige ansvarliggjøres (Kleiven, 2016, s. 93-94). Tilgivelse kan med bakgrunn av dette forstås som en emosjonell og frivillig prosess.

Som mennesker gjør vi stadig feil, og vi kjemper for å ta de rette valg og gjøre det godt. Når vi som mennesker feiler trenger vi å kunne gi og motta tilgivelse. Det ligger mye livsmestring i tilgivelsens kunst. Det er en kunst å legge negative opplevelser bak seg og fokusere fremover. Men ved å gi slipp, å tilgi, kan det bidra til å lette skyld og skam hos både en selv og andre. Tilgivelse er nødvendig for å kunne ivareta vennskap og kjærlighet. Dog lar det seg ikke alltid gjøre å tilgi. Og det er heller ikke nødvendigvis alltid rett å tilgi. Når virkelighetsoppfatningen spriker for mye kan det bli en utfordring. I tillegg må det jo være minst to stykker som ønsker å nærme seg hverandre.

4.3.2 Praksis i diskursen om relasjoners betydning for individet

I dette steget har jeg trukket frem sitater om hvordan relasjonen påvirkes

Klara beskriver at relasjonen til partneren har vært utfordrende

“Vi har vært veldig uenige, men vår mestringsstrategi, det er faktisk bare å unngå å snakke om det, altså respekten har alltid vært der, men han har vært sint på meg for at jeg har snakket ut, han har vært irritert på meg for at jeg har kommentert ting på nett, samtidig så har jeg sagt at jeg skal ikke, også prøver jeg samtidig også å ta hensyn, for at her jeg bor, det er en liten by, det skal ikke så veldig mye til for å skille seg ut, skal ikke tro du er noe, men vi har på en måte funnet vår ting og han støtter meg i det jeg har valgt og jeg støtter også han, ja heldigvis, for jeg skal ærlig innrømme at det, jeg har nesten tenkt, gud er dette her dråpa som gjør at jeg ikke

orker å leve med han her nå. Så ærlig skal jeg være, det er jo et verdensbilde vi snakker om”

Klara og partneren har posisjonert seg på ulike sider av de rådende diskursene, og det har påvirket dem i relasjonen. Partneren er opptatt av sosiale goder og posisjonerer seg ved at han ikke ønsker å stikke seg ut i samfunnet. Det har skapt uenighet. Det vil kunne oppstå negative konsekvenser for han og familien i lokalsamfunnet. Et lokalsamfunn som beskrives som oversiktlig. Det kan oppstå rykter og baksnakking som kan tenkes være ubehagelige. I ytterste konsekvens kanskje også en sosial utestenging. Eller en form for offentlig gapestokk. Denne posisjoneringen bidrar til å vanskeliggjøre muligheten for at Klara kan uttrykke seg offentlig, og partneren har uttrykt irritasjon over at Klara gjør dette. Det skaper negativitet i deres forhold. Samtidig balanserer han også ved å støtte Klara. Dette åpner opp for andre handlingsmuligheter som for eksempel forsoning. Klara posisjonerer seg tydelig utenfor de rådende diskursene og påpeker at det handler om hennes verdensbilde. Et verdensbilde som er så viktig for henne at hun har vært inne på tanken om å ikke klare å leve med sin partner på grunn av ulikhetene. En handlingsmulighet som lukker mulighetene for fortsettelse av forholdet. Teksten forteller også at de har valgt ikke å snakke om temaet. Et valg som lukker mulighetene for å invitere andre perspektiver inn i samtalen og dermed også setter en begrensning for utvikling av forholdet. Det kan tolkes til at temaet for tiden er for betent å snakke om. Men til tross for store ulikheter har de funnet et handlingsrom som åpner for å fortsette samlivet, en gjensidig støtte og respekt. En form for forsoning over deres ulike måter å forme sosiale praksis på har sprunget ut. En forsoning som litt senere i steget løftes inn i terapirommet i et forsøk på å forstå hvordan tematikken er høyst relevant for fagfeltet. Et annet relevant aspekt er å se nærmere på hvordan egenmakt utspiller seg i familien.

“Vi snakker om alt og det er lov å ha forskjellige meninger her, og vi er enige alle tre, om at, vi kan ikke la det her bli en ting, som blir en fiende i familien, vi er nødt til å være enige om at vi er uenige”

En form for enighet vises mellom Siri og barna. Her posisjonerer familien seg som en enhet mot en indre fiende. Dette åpner for at familien kan stå sammen, finne noe felles å kjempe for å verne om, i form av at de kan enes om å være uenig. Samtidig kan det også bidra til å lukke for diskusjoner innad i familien. Det ligger et potensial for at ordskifte kan utvikle seg

negativt bare ved å omtale det å ha ulike meninger som en fiende. Det legitimerer at det å mene noe lignende som de rådende diskursene vil kunne medføre og innskrenke noe av den gode stemningen i familien. Det å være fiender tilfører sjeldent noe positivt i relasjonen. Samtidig kan det stenge muligheten barna har til å uttale seg fritt.

I diskusjonen ønsker jeg å se nærmere på hvordan jeg som terapeut kan møte utfordringene beskrevet i analysen samtidig som det kan være utfordrende også i rollen som profesjonell.

Lang et. al. (1990, s. 40-46) hevder en systemisk tilnærming innebærer at den profesjonelle inntar en moralsk holdning. Dette kan forklares som et estetisk domene hvor den profesjonelle inntar en moralsk posisjon i relasjon til hva som er sanksjonert eller ikke, hvor og når du griper inn, eget valg av yrke og kontekst for arbeid, det du håper og oppnå, egen forståelse av relasjon mellom teori og praksis. Terapeuten er konstant interessert og nysgjerrig på et mangfold av perspektiver og standpunkter. Alt ansvar er derfor personlig.

Kulturelle stereotyper kan påvirke profesjonelt arbeid, og av og til kan terapeuten bli mer opptatt av personens meninger enn selve problemet og insistere på å omtale individer som representanter for sin gruppe. Terapeuten har et stort ansvar for hvordan møtet utarter seg (Qureshi, 2009, s. 213).

Dette er viktige perspektiver å ha med seg inn i terapirommet i møte med alle mennesker. Men kanskje litt ekstra i møtet med Klara og Siri som har hatt andre synspunkter enn de rådende diskursene i den spesielle tiden som oppgaven handler om.

Klara og partneren har funnet frem til en måte å bevare forholdet på tross store meningsmotsetninger. Så hvordan kan det forstås ved hjelp av teorien? En måte kan være å se nærmere på begrepet forsoning og hvordan terapeuten kan benytte seg av denne kunnskapen.

Begrepet forsoning er komplekst og kan forstås på mange måter. Det kan forstås som en paraplybetegnelse og kan også knyttes til begrepet relasjonsbygging. Søken etter sannhet, rettferdighet og tilgivelse kan betegnes som en overordnet prosess hvor en beveger seg fra en splittet fremtid til en felles fremtid og på den måten redefinerer relasjoner (Bloomfield, 2003, s. 12). Forsoning innebærer et oppgjør. For at det skal bli mulig å få til en

endringsprosess må det på en troverdig måte snakkes om historien som førte til konflikt, og prosessen må også baseres på en gjensidig anerkjennelse (Henriksen, 2008, s. 200). På bakgrunn av dette kan det hevdes at forsoning handler om å bygge relasjoner der både tillit og kontroll er bidragsyttere til å rense luften, og det tilrettelegges for et oppgjør med historien som har skapt uforsonlighet (Kleiven, 2020, s. 90).

På tross av de ulike verdensbildene Klara og partneren har enes de om hvordan relasjonen kan fortsette. Ut ifra teksten kan det forstås som at de har hatt en dialog om en felles fremtid på en eller annen måte. Den gjensidige anerkjennelsen, som beskrives i teorien, viser seg ved at det uttales en form for gjensidig respekt mellom dem. Samtidig sier teksten at mestringsstrategien nå handler om å unngå å snakke om temaet. Noe som hentyder til at det ikke eksisterer noen form for dialog for øyeblikket. Som terapeut i møte med Klara og partneren vil jeg trekke inn kommunikasjonsteori om dialog som et viktig bakteppe for å kunne forstå bedre.

En dialog består av en samtale mellom likeverdige parter som gjennom samtalen forsøker å utforske et problem. Begge partene må være villige til å lytte til den andres oppfatninger og grunner til disse. Målet vil være å oppnå forståelse for den andre og oppnå en løsning på problemet. Det er ikke alltid mulig å oppnå en løsning, men en dialog kan også bidra til å skape forståelse og respekt for den andres oppfatning og mening på tross av at man har et annet synspunkt (Jensen, 2011, s. 258).

Ved å få til en dialog mellom Klara og partner kan det åpne for nye handlingsmuligheter. I stedet for å tie ihjel uenigheten kunne de begge utvide sitt perspektiv og nyansere og utvikle relasjonen. Ved å reflektere sammen kan de også bidra til en større åpenhet i relasjonen. For å hjelpe paret til dialog vil det være naturlig å komme innom kilden til konflikten og problemet dem imellom. Siden Klaras verdensbilde skiller seg så vesentlig fra de rådende diskursene under pandemien finnes det en mulighet for at terapeuten raskt kunne miste fokus og bli opptatt av egne tanker rundt temaet. Det er viktig å skille mellom parets forståelse og egen forståelse.

Som terapeut må man unngå at samtalen handler om å vurdere andres opplevelse snarere enn å bekrefte dem. Da er selvavgrensing gjennom en refleksjonsprosess en måte å skille

mellom den andres opplevelser og følelser og egne opplevelser og følelser (Jensen, 2011, s. 265).

Samtidig er det ikke sikkert en dialog overhodet er deres ønske. Det er ikke opp til terapeuten å gjøre en vurdering over hvordan paret skal leve sitt liv sammen, men det er godt å ha teoretisk kunnskap som et repertoar av muligheter å plukke fra.

I Siris familie står mor og barn sammen mot en felles fiende. Dette ledet til tanker om eksternalisering, en terapeutisk tilnærming hvor mennesker objektiviserer eller personifiserer vanskelige problemer. På den måten skilles problemet fra personen eller relasjonen og fremstår som mindre begrensende (White, 1991/2000, s. 15). Siri har hjulpet barna med å gjøre det lettere å samarbeide med hverandre når de forenes i kampen mot problemet. Dermed unngår de den påvirkningen det ellers kunne hatt i deres liv. Ved at de for eksempel fikk større konflikter mellom seg med bakgrunn i ulike meninger. Samtidig reiser det spørsmål om barnas opplevelse av egenmakt.

Egenmakt er en positiv side av makt. Egenmakt handler om å bestemme over eget liv og handlinger. Det gir mulighet for å utvikle seg selv og sine omgivelser samtidig som den kombineres med forståelse og respekt for andre. Kunnskap gir egenmakt som en forhøyet bevissthet over sammenhengen en lever i. Familier med manglende egenmakt har vanskeligheter for å respektere sine medlemmer (Plitz & Gústavsdóttir, 1992, s. 107). Selvsagt må dette sees opp mot barnas alder, men likevel vil jeg påstå at det kan påvirke opplevelsen av egenmakt når Siri som voksen, setter grensene for hva som kan diskuteres. Det blir som å ta Foucaults (Lundby, 1998, s. 97) teori om at den dominerende kunnskapen i et gitt miljø bestemmer hvem som er i stand til å ta maktposisjonene i familien. En terapeut kan bidra til å øke både individet og familiens egenmakt, men det kan være en utfordring i samtale med Siri og barna. Det er krevende å balansere samtalen uten å trække noen på tærne. Det kunne vært mulig å tematisere maktforholdet som eksisterer innad i familien i terapirommet med tanke på hvordan den bidrar til å lukke barnas muligheter til å uttale seg fritt. Det kunne da være til hjelp å ha kunnskap om hvordan sirkulær makt utspiller seg i samspillet i familien.

I sirkulær makt deltar alle i et samspill bestående av bevisste handlinger. Både passive og aktive handlinger er bevisste handlinger. Om et barn utsettes for en form av overtramp eller

overgrep av en voksen kan aldri en sirkulær maktbeskrivelse endre den moralske dommen over handlingen. Det er den voksne som befinner seg i en overlegen maktposisjon og dermed må ansvarliggjøres. Den voksnes adferd kan aldri bortforklares med hvordan barnet oppfører seg (Plitz & Gústavsdóttir, 1992, s. 121). Siri er ansvarlig voksen i familien, og det er hennes ansvar å forvalte sin makt som mor. Som terapeut ville det være uavklart om dette var et tema det var nødvendig å gå inn i. Likevel er teori om makt nyttig og viktig kunnskap den profesjonelle må ha med seg. Spesielt i familien hvor den naturlige maktbalansen ofte er definert mellom mor-barn. Dog er det ikke opp til den profesjonelle å felle dom over hvordan familien organiserer seg. Men samtidig kunne være behjelpelig med å skape bevegelse i de handlingsmuligheter som eksisterer i relasjonen.

4.3.3 Subjektivitet i diskursen om relasjoners betydning for individet

Alle deltagerne posisjonerer seg med et annet verdensbilde enn de rådende diskursene og analysen viser nå hvordan deltagerne opplevde at dette førte til konsekvenser for deres relasjoner.

Siri om relasjonen til sin voksne datter

“[...]har hatt mange, heftige, ganske vonde diskusjoner om det der, hun synes det er trist å se på at moren sin har sunket ned i ormehullet, at jeg har latt meg påvirke av falske medier, jeg ikke kan uttale meg for jeg har ikke medisinfaglig bakgrunn, vi har hatt masse diskusjoner og prat om det her hjemme»

Siri og datter posisjonerer seg i to ulike virkeligheter. Datteren formidler at kunnskapen Siri har tilegnet seg ikke er gyldig i hennes virkelighet. Hun ser sin mor som en som har latt seg forføre av konspirasjonsteorier. Det er tydelig at hun uttrykker stor uenighet med sin mor. Siri selv blir sterkt berørt av diskusjonene på det følelsesmessige plan. Konsekvensene av å ha to så ulike virkeligheter synes å skape mange diskusjoner og konflikter rundt de ulike meningene. Meningene er også basert på ulike faktagrunnlag og datteren degraderer mors mening fordi hun ikke har utdannelsen innenfor det som diskuteres. Det er nærliggende å tolke at Siri har det vondt over at forholdet til datteren påvirkes i negativ grad basert på deres uenighet. Pandemien rammet alle hardt og berørte ned på eksistensielle nivåer hvor det kunne oppstå tanker om døden som en ytterste konsekvens. Ved å ta det eksistensielle

perspektivet inn i forståelsen blir det meningsfullt å anta at begge parter opplevde mye fortvilelse over at den andre parten ikke ville bøye seg og ta inn den andres mening. I eksistensielle perspektiv reduseres handling ned til overlevelse og reduksjon av tap. Både Siri og datteren ønsket å “redde” den andre basert på en urokkelig tro på at deres verdensbilde var det riktige. Da oppstår gjerne sterke følelser som styrer samhandlingen og kommunikasjonen mot ønsket om å oppnå en felles mening.

“Det er sånn flambart. Det litt sånn, vi skal på en måte ikke diskutere, også er det en sånn uskrevne ting at man skal helst ikke ha en annen mening enn det som står på VG og Dagbladet”

Klara opplever at det ikke er aksept for hennes verdensbilde i familieselskap. Slik Klara beskriver posisjonerer hennes familiemedlemmer seg ganske tydelig etter de rådende diskursene. Det er massemedia, den dominerende nyhetsformidleren, som konstruerer den akseptable meningen innbyggerne kan ta. Å mene noe annet er «flambart», og hva kan menes med det? At noe kan antennes, eksplodere. Fra et diskusjonsperspektiv kan det tolkes til at temaet kunne bidra til konflikt mellom familiemedlemmene med sterke følelser involvert. Som hos Siri kan det også muligens forstås som eksistensielt og dermed noe som kan ha stor betydning for en person. Uro og redsel kunne være to styrende drivkrefter og det er sannsynligvis ikke noe som ønskes velkommen i et familieselskap. Da er det muligens enklest å være tyst om sine ulike meninger og heller fokusere på annet.

“Veldig mange har uttrykt frustrasjon og at de har følelsen av å føle seg alene, så ja, det er ingen som egentlig har lyst å stå alene i dette her nå, jeg har på en måte tilegnet meg kunnskap, tilegnet meg fakta, så kjenner jeg på en måte at, det er ikke så viktig for meg lenger, for jeg er trygg i det jeg vet”

Klara har gjennom internett opplevd at mange med samme verdensbilde kjenner seg alene. Klara beskriver at hun er trygg i det hun vet og det ikke lenger er så viktig å ha et fellesskap med andre som deler hennes verdensbilde. “Kunnskap er makt” er en velbrukt frase. Klara kjenner på en makt i form av trygghet i seg selv. En trygghet som gjør at hun kan stå alene med sitt verdensbilde. En makt som en form av egenmakt hun kan bruke til å forvalte og forsvare dette. Hun har funnet en styrke ved å tilegne seg kunnskap hun har vurdert som nyttig. Slik kan hun også stå imot mye av det et eksistensielt perspektiv kan medføre i form

av utrygghet over hva som kan skje og manglende kunnskap om det som skjer rundt en når en er deltaker i verden. Utrygghet gjør at vi gjerne søker til et fellesskap slik at vi sammen kan støtte hverandre. Det er en menneskelig styrke å kjenne på motet og tryggheten til å stå på siden. Alene i verden. Og vi søker oss gjerne til andre med lignende meninger da det i seg selv er en trygghet når vi har en viss grad av konformitet.

Irmelin beskriver endringer i vennskap

“Det har kanskje endret seg litt sånn på en måte. Noen som har vært litt mer perifere kanskje har blitt nærmere, mens andre som har vært veldig nærme har blitt mer perifere, men ikke noe uvennskap, fordi jeg merker at jeg får litt motstand mot de som ikke ser på en måte, hvis folk går veldig imot det jeg prøver å si, eller viser veldig en holdning der de ikke tar noe innover seg i det hele tatt, altså de trenger ikke være enig med meg, men de bare dytter det vekk og du liksom får dette konspi stampelet, eller du føler litt på at du blir sett som en motstander. Jeg har ikke lyst å være invaderende, men hvis folk viser interesse og spør meg om et eller annet, så kan jeg ofte komme til å ta hele rommet altså”

Irmelin har justert sine vennskap ut ifra vennenes måte å reagere på hennes verdensbilde. Hun har tatt stilling til at hun ikke lenger ønsker en like nær relasjon om hennes holdninger ikke respekteres tilstrekkelig. Eller at det ikke utvises nok interesse for å akseptere at verden kan forstås på flere måter. Hun har også opplevd at noen har posisjonert seg som at hun er en motstander ved å stemple henne som konspirasjonsteoretiker. Dette begrepet er ladet og meningene kan raskt ende i polarisering. Ved en polarisering av meninger mangler nyansene i ulikhetene. Og det er det motsatte av hva Irmelin ønsker seg. Hun posisjonerer seg mot å opplyse dem som viser interesse for hennes synspunkter. Hun ønsker å videreformidle tankene hun har og engasjerer seg sterkt i det. Hun har satt grenser for seg selv ved å justere relasjonene sine for å minske mulighetene til å havne i konflikt over å ha en annen mening.

Deltagerne posisjonerer seg alle med å ha et annet verdensbilde enn nettverket sitt, noe som påvirker deres relasjoner negativt.

Det er nødvendig med erfaring og fortrolighet overfor en rekke sosiale praksiser som inngår i en kultur for å fungere godt innenfor denne. Vi overtar verdensbilde fra den kulturen vi

befinner oss i siden kulturen har tolket erfaringer før oss. For at noe skal kunne kritiseres må andre ting ses på som "tatt for gitt"-heter og ikke problematiseres. De fleste innenfor en kultur sosialiseres inn i denne uten å gjøre nevneverdig motstand. Verdensbildet skapes dermed ikke hos individet det er en nedarvet bakgrunn som kan hjelpe med å skille mellom rett og galt (Åmås, 2000, s. 129).

På den måten kan deltagerne forstås som representanter for en form av motstand. Gjennom teksten som er presentert i oppgaven har deltagerne gjentatte ganger snakket om sin motstand samtidig som de har kjent på en trygghet i sin kunnskap om hvordan pandemien kunne forstås. Samtidig knyttes også følelser inn i relasjonene når ulikhetene utspiller seg.

I vestlig tradisjon er det en sterk tendens til å privilegere eller verdsette den ene siden på bekostning av den andre. Vestlig kultur priser normalitet i det rasjonelle fremfor det emosjonelle (Gergen, 2009/2010, s. 34).

Deltagerne virker å inneha en form for rasjonalitet i sitt verdensbilde hvor en mulig forståelse kan handle om kunnskapen de uttrykker å ha.

Subjektiveringsprosessen foregår gjennom en sosial aktivitet hvor *selvet* konstruerer seg ved hjelp av språket (Lock & Strong, 2010/2014, s. 325).

Om deltagerne er frimodige, sier sannheten, motsier og utfordrer andres meninger, er det forbundet med risiko for å såre familie og venner. Dette kan igjen føre til risiko for tap av vennskap og familierelasjoner (Øye, Sørensen & Martinsen, 2018, s. 129).

Men det finnes ingen objektiv sannhet. Virkeligheten utvikler seg gjennom enighet med andre mennesker én sammenligner seg med. Familiemedlemmer deler historier, som definerer og gir mening til deres egen opplevelse. Alle forteller forskjellige, men relaterte historier (Minuchin, 1996, s. 54).

Om så deltagerne kom inn i terapirommet med bakgrunn i konflikt og uenighet rundt ulike verdensbilder, hva kunne være nyttig og viktig kunnskap en terapeut hadde med seg?

Hare-Mustin (1994, s. 33) snakket om viktigheten av å inneha en refleksiv bevissthet for å få frem marginaliserte diskurser. Øfsti (2010, s. 129) hevder at terapeuten må orke å slippe de marginale stemmene til for å innlemme mennesker i et fellesskap. Hun hevder videre at marginale diskurser er redde for å bli avvist og hviskes frem. Mens Jensen & Ulleberg (2011

s. 267) mener det kan bidra til å analysere og fokusere på det som er vesentlig i de profesjonelle møtene. Har terapeuten denne kunnskapen og holdningen med seg gir det rom for å skape en dialog hvor nysgjerrighet, aksept og bekreftelser kan få en større plass.

Når vi har en bevissthet over hvordan vi møter mennesker kan vi regulere oss og bidra til en bedre samtale. Om ikke kan terapeuten overse at hver gang terapeuten snakker eller lar vær å snakke tar den et standpunkt. Påvirkningen fra terapeuten forsvinner ikke ved å la være å anerkjenne påvirkningen eller gi den et annet navn. Når terapeuten er uvitende om sine meninger og hvordan de deltar i de diskursive praksisene er det usannsynlig at de er kapable til å løfte frem andre alternativer som ennå ligger uopptaget (Hare-Mustin, 1994, s. 33).

Ved en holdning om at alle historier er like viktige å få frem, ved å vise at vi tåler å høre historier som skiller seg markant fra de rådende diskurser og som også muligens utfordrer vår toleranse, bidrar vi til å skape et menneskelig fellesskap. Som Johnsen & Wie Torsteinsson (2012, s. 13) hevder er det mest menneskelige trekket av alle.

I terapirommet kan terapeuten også bidra til å skape en felles mening. Det behøver ikke å bety at deltakerne trenger å dele hverandres mening, men muligens oppnå en felles forståelse av hvorfor de ulike meningene er viktig for hvert av individene.

Å søke etter og oppleve mening styrer i stor grad menneskers personlige og sosiale miljø. Ved å finne mening i noe kan vi tilpasse oss omgivelsene, regulere følelser og oppførsel, men det er også et verktøy som kan bidra til tilhørighet (Sørensen, 2020, s. 101).

Når terapeuten har kunnskap om dialog, meningsdannelse, hvordan diskursive praksiser kan utspille seg og refleksiv bevissthet legges det til rette for at samtalene kan bære preg av bekreftelse, åpenhet og omsorg og bidra til muligheter for at flere perspektiver får plass, konflikter dempes og relasjoner styrkes.

4.4 Oppsummering av funnene

Funnene viser at de rådende diskursene rundt pandemien bidro til å stenge deltagernes handlingsrom. Diskursene ekskluderte og innskrenket deres mulighet til deltagelse i

samfunnet. Deltagerne opplevde en mistillit til regjeringen og forteller om en kamp for å ivareta egne rettigheter sett opp mot felleskapets forventninger. Deltagerne opplevde å være trygge i sine valg og fant nye måter å posisjonere seg på for å håndtere situasjonen. De forteller om å ha forstått noe andre i samfunnet ikke har forstått som bidro til at de ville kjempe for sin sak. Samtidig ga det deltagerne negative konsekvenser og skapte utfordringer rundt valg som måtte tas.

Det fremkom en sammenheng mellom de rådende diskursene og praksisfeltet. Sosial praksis ble utviklet ved hjelp av språket. Deltagerne benyttet seg av språklige virkemidler for strategisk å fremme en sannhet. Teksten bidro også til å legitimerer verdier.

Deltagerne opplevde tap og utfordringer i relasjoner, men også støtte og fellesskap. Det berørte alle sterkt følelsesmessig. Ulike verdensbilder mellom deltagerne og andre i relasjonen ga negative konsekvenser. Det kunne oppstå uenighet og konflikter. Det lukket handlingsmulighetene for å diskutere ulikhetene i meninger, men det åpnet også for nye handlingsmuligheter. Som å forenes ved å stå sammen i en felles kamp. Deltagerne justerte også sine preferanser og forventninger for relasjonene.

5 Avsluttende refleksjoner

I moderne tid har vi aldri opplevd en tilsvarende situasjon i samfunnet. Ekspertene og styringsmakter trodde de visste hvordan pandemien best kunne håndteres, men i ettertid kan vi se at mye kunne vært håndtert annerledes. Når vi egentlig ikke har noen fasit må vi allikevel kunne møte folk uten å være dømmende. Det er viktig å høre stemmene i samfunnet på andre måter enn slik de fremstilles i media. Vi trenger derfor mer kunnskap om hvordan det er å ha avvikende meninger. Oppgaven kan gi innspill til refleksjoner rundt hvordan vi møter mennesker med meninger vi muligens ikke kan tilslutte oss til. Familieterapeuter skal inneha ferdigheter om fordommer med fokus på diskurser, for forståelse og maktforhold. Det er også viktig med en selvrefleksiv bevissthet for å sikre og utvikle disse ferdighetene. Dilemmaer kan oppstå i møte med mennesker som har meninger en kan kjenne seg provosert av.

Holdninger kan ha negative konsekvenser om vi ikke kjenner til dem. Fordommer vokser seg sterkere når de får stå uimotsagt i befolkningen. Som profesjonelle har vi en etisk forpliktelse til å motarbeide fordommer som innebærer at vi noen ganger må foreta en gjennomgang av vårt personlige verdigrunnlag og ta et normativt standpunkt (Faye, Lindhardt & Ravneberg, 2021, s. 13,28).

Både resultatet av søk etter relevant forskning og funnene i studien viser at videre forskning er nødvendig. I etterkant av pandemien er det startet mange ulike forskningsprosjekter som undersøker effekten pandemien har hatt på samfunnet og dets borgere.

Det kan være nyttig å utforske diskurser om makt i kontekst av pandemien. Spesielt med fokus på hvordan de sosiale systemene til mennesker med motstridende meninger påvirkes. Som familieterapeut vil det være nyttig å få tilgang til menneskers indre livsverden for å kunne ta inn andre perspektiver, slippe frem stemmene i mindretall og heve toleranseterskelen for andre meninger. Det er viktig med kunnskap og forståelse av ulike måter å konstruere sosiale virkeligheter på og hvordan disse kan utspille seg i den sosiale verden.

Et kritisk aspekt ved min studie var vidden i problemstillingen. Dette medførte at jeg måtte gjøre valg og velge bort temaer som kanskje også kunne være viktige og interessante. I overskriften om min for forståelse har jeg også problematisert hvordan mine egne holdninger til temaet i oppgaven kan ha hatt en innvirkning på innholdet i studien. I diskusjonsdelen opplevde jeg å posisjonere meg lenger vekk fra deltagerne meninger for ikke å falle for fristelsen å bli for enig med noen av uttalelsene. Dette kan ha gjort diskusjonen mer ensidig og kritisk enn om jeg var mer uvitende til tematikken.

Muligens kunne narrativ analyse være en bedre metode fordi den er ment å undersøke sosiale prosesser, og hvordan vi bruker fortellinger til å konstruere mening og forståelse i verden. Den kunne bidratt til å belyse deltagerne historier på en mer hensiktsmessig måte.

Videre har jeg kun forholdt meg til kvinnelige informanter, en svakhet ved at ytringer i det offentlige rom også var preget av menn. Det er en mulighet for at studien ville gitt et annet resultat om det hadde vært en kombinasjon av kvinner og menn.

Litteraturliste

- Anderson, H. (2003). *Samtale, sprog og terapi- et postmoderne perspektiv* (M. Arboe, Overs.). Hans Reitzels Forlag. (Opprinnelig utgitt 1997).
- Berg, J. (2014, 30 april). *Svart snö*. Kent.nu. [Svart snö – Kent.nu](#)
- Bloomfield, D. (2003). Reconciliation: An Introduction. I D. Bloomfield, T. Barnes & L. Huyse (Red.), *Reconciliation after Violent Conflict: A Handbook* (s. 10–18). IDEA.
- Bruner, E. (1986). Experience and its expressions. I V. Turner & E. Bruner (Red.), *The Anthropology of Experience* (s.3-30). University of Illinois Press.
- Brøgger Sr., J. (2002). *Epidemier. En natur- og kulturhistorie*. N.W. Damm & Søn AS.
- Capra, F. & Luisi, P.L. (2016). *Liv, system helhed* (O. L. Henriksen, Overs.). Mindspace. (Opprinnelig utgitt 2014).
- DeJong, P. & Berg, I.K (2005). *Løsningsskapende samtaler* (O. Ystanes, Overs.). Gyldendal Akademisk. (Opprinnelig utgitt 2002).
- Faye, R., Lindhardt, E.M., Ravneberg, B. (2021). Mot en kontekstuell forståelse fordomsbegrepet. I V. Solbue (Red.). *Hvordan forstå fordommer? Om kontekstens betydning – i barnehage, skole og samfunn*. Universitetsforlaget. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/9788215041261-2021-01>
- Folkehelseinstituttet (2015, 11 februar). *Om svineinfluensa A(H1N1)-pandemien i 2009-2010*. [Om svineinfluensa A\(H1N1\)-pandemien i 2009 - 2010 - FHI](#)
- Folkehelseinstituttet (2023, 21 mars). *Folkehelse i Norge 1814-2014*. [Folkehelse i Norge 1814–2014 - FHI](#)
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2019, 10 februar). *Generelle forskningsetiske retningslinjer*. [Generelle forskningsetiske retningslinjer | Forskningsetikk](#)
- Fossestøl, B. (2016). Moralsk ansvar- den profesjonelles private dilemma? I O.J. Madsen (Red.). *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten: fra sosialt arbeid til "arbeid med deg selv"?* (s. 42-63). Gyldendal Akademisk.

- Foucault, M. (1983) The subject and Power: an after-word in H. Dreyfus and P. Rabinow, *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (2. utg.). University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1999). *Diskursens orden* (E. Schaanning, Overs.). Spartacus. (Opprinnelig utgitt 1979).
- Foucault, M., (2001). *Fearless speech* (J. Pearson, Overs.). Semiotext(E)Foreign Agents (Opprinnelig utgitt 1984).
- Foucault, M. (2001). The subject & power. I J. D. Faubion (Red.), *Power (Essential works of Foucault 1954-1984, Vol. 3)* (R. Hurley, Overs.). The New Press. (Opprinnelig utgitt 1982).
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst* (I. B. Neumann, Overs.). Cappelen Damm Akademisk. (Opprinnelig utgitt 1978).
- Garfinkel, H. (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Polity Press.
- Gergen, K. (2010). *En invitation til social konstruksjon* (T. Bøgeskov, Overs.). Mindspace. (Opprinnelig utgitt 2009)
- Gjems-Onstad, O. (2018). *Menneskerettigheter, en verden uten helvete*. Cappelen Damm.
- Halliday, E. C., Holt, V., Khan, K., Ward, F., Wheeler, P. & Sadler, G. (2022). «A lot of small things make a difference». *Mental health and strategies of coping during the COVID-19 pandemic*. *Health Expectations*, 25(2), 532-540. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.1111/hex.13416>
- Hare-Mustin, R.T. (1994). Discourses in the Mirrored Room: A Postmodern Analysis of Therapy. *Family Process*, 33(1), 19-35. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1545-5300.1994.00019.x>
- Henricson, M. (Red.). (2012). *Vetenskaplig teori och metod – från idè till examination inom omvårdnad*. Studentlitteratur AB.

- Henriksen, J.-O. (2008). Forsoning, oppgjør og tilgivelse. I H. Bekken (Red.), *Fengselsliv og menneskeverd* (s. 198–217). Verbum.
- Hitching, T. R., Nilsen, A. B. & Veum A. (2011) *Diskursanalyse i praksis - metode og analyse*
Cappelen Damm Akademisk.
- Holm, C.C., Steindal, S. A., Foss, B. & Dihle, A. (2018). En empirisk studie av fenomenet håp recoveryprosesser innen psykisk helsearbeid. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*. 15(1). 16-26. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/issn.1504-3010-2018-01-03>
- Institutt for samfunnsforskning 2020 (oktober). *Det norske lokaldemokratiets legitimitet – tillit deltagelse og ulikhet*. [Det norske lokaldemokratiets legitimitet. Tillit, deltakelse og ulikhet \(unit.no\)](https://unit.no/10.18261/issn.1504-3010-2018-01-03)
- Jensen, P. (2011). *Ansikt til ansikt*. Gyldendal Akademisk.
- Jensen, P. & Ulleberg, I. (2011). *Mellom ordene. Kommunikasjon i profesjonell praksis*.
Gyldendal akademisk.
- Johnsen, A. & Wie Torsteinsson, V. (2012). *Lærebok i Familieterapi*, Universitetsforlaget.
- Kleiven, T. (2016). «Bli forlikt med din bror» - Om å tilgi og forsone seg med sin neste og med seg selv. I S. J. Kristiansen & P. K. Solberg (Red.), *SEGL – katolsk sårsskrift for religion og samfunn* (s. 91-99). St. Olav forlag.
- Kleiven, T. (2020). Forsoningens muligheter og begrensninger. I L. Lykkje & A. Austad (Red.), *Eksistensielle begreper i helse- og sosialfaglig praksis* (s. 80–98). Universitetsforlaget.
- Kvale, S. (1992). Postmodern Psychology: A Contradiction in Terms? i S. Kvale (Red.), *Psychology and Postmodernism* (s. 31-57). Sage Publications Inc.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2 utg.). Gyldendal Norsk Forlag AS.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3 utg.). Gyldendal Norsk Forlag AS.

La Cour, P. & Hvidt, N. C. (2010). Research on meaning-making and health in secular society: Secular, spiritual and religious existential orientation, *Social Science & Medicine*. 71. 1292-1299. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.1016/j.socscimed.2010.06.024>

Lang, P., Cronen, V. & Little, M. (1990). The systemic professional domains of action and the question of neutrality. *Human Systems: The Journal of Systemic Consultation & Management*, Vol. 1, 1990, 39-56. [Lang-The-Systemic-Professional.pdf \(chironconsulting.org\)](#)

Larsen, H. (2012). Medier, offentligheter, Samfunn. I K. Dahlgren & H.E. Næss (Red.), *Tanker om samfunn* (s. 196- 212). Universitetsforlaget.

Lock, A. & Strong, T. (2014). *Sosial konstruksjonisme - teorier og tradisjoner* (P. Røen, Overs.). Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS. (Opprinnelig utgitt 2010).

Lorås, L. & Næss, O. (2019) *Håndbok i Familieterapi*. Fagbokforlaget.

Lorås, L. & Vinsten Christensen, J.C. (2021). *Samtaler i relasjonelt arbeid*. Fagbokforlaget.

Lundby, G. (1998). *Historier og terapi – om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier*. Tano Aschehoug.

Mamelund, S.E. (2023, 21 mars). Spanskesyken. I *store norske leksikon*. [spanskesyken – Store medisinske leksikon \(snl.no\)](#)

Midtbøen, A. H., & Steen-Johnsen, K. (2016). Ytringsfrihet. *Sosiologi I Dag*, 45(4). [Ytringsfrihet | Sosiologi i dag \(novus.no\)](#)

Minuchin, S. (1996). Konstruktivismens forførelse: at definere magten væk vil ikke få den til at forsvinde. *Fokus på familien*, 24(1), 52-57.

Molarius, A., Persson, C. Living conditions, lifestyle habits and health among adults before and after the COVID-19 pandemic outbreak in Sweden - results from a cross-sectional population-based study. *BMC Public Health* **22**, 171 (2022).
<https://doi.org/10.1186/s12889-021-12315-1>

Neumann, I.B. (2021). *Innføring i diskursanalyse, mening materialitet makt* (2 utg.). Fagbokforlaget.

Nortvedt, P. og Grimen, H. (2006). *Sensibilitet och reflektion – filosofi och vetenskapsteori för Vårdprofesjoner* (S. Andersson, Overs.). Bokforlaget Daidalos AB. (Opprinnelig utgitt 2004).

Parker, I. & The Bolton Discourse Network (1999). *Critical Textwork: An introduction to Varieties of Discourse and Analysis*. Open University Press.

Plitz, K.G. & Gústavsdóttir, K. (1992). *Den osynliga familien - samarbeitspartner eller syndabock*. Ask och Embla Forlag.

Pålshaugen, Ø. (2005). Den sene Foucault - til senere bruk? - frimodige betraktninger. *Sociologi i dag*, 35(2), 53-80. <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/888>

Qureshi, N.A. (2009). Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse. I K. Eide, N.A. Qureshi, M. Rugkåsa & H. Vike(Red.), *Over profesjonelle barrierer - Et minoritetsperspektiv på sosialt arbeid med barn og unge* (s. 206-230). Gyldendal Norsk Forlag.

Refsgaard Jensen, E. & Assing Hvidt, E. (2018). Hvordan bliver tro forstået og inddraget af sygeplejersker på et hospice? En hermenutisk-fænomenologisk undersøgelse. *Klinisk Sygepleje*. (32) (4). 281-293. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/issn.1903-2285-2018-04-04>

Regjeringen (2020, 12 mars) *Omfattende tiltak for å bekjempe koronaviruset*.
[Omfattende tiltak for å bekjempe koronaviruset - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

- Schibbye, A. L. L. (2009). *Relasjoner*. Universitetsforlaget.
- Skirbekk, S. (2022, 14 november). Propaganda. I *store norske leksikon*.
[propaganda – Store norske leksikon \(snl.no\)](#)
- Sloterdijk, P. (2005). *Masseforakt, kampen mellom høy og lav kultur i moderne samfunn* (E. Tjønnnesland, Overs.). N.W Damm & Søn AS. (Opprinnelig utgitt 2000).
- Spinoza, B. (2020). *Teologisk - politisk avhandling. Politisk avhandling* (R. Næss & M. Middelthon, Overs.). SolumBokvennen AS. (Opprinnelig utgitt 1677).
- Stigen, A. (Red.). (1993). *Wittgenstein - Filosofiske undersøkelser*. Pax Forlag A/S.
- Sørensen, T. (2020). Mening og meningsdannelse. I L. Rykkje & A. Austad(Ed.),
Eksistensielle begreper i helse- og sosialfaglig praksis (s. 99-116). Universitetsforlaget.
- Sørhaug, T. (2006). *Managementalitet og autoritetens forvandling. Ledelse i kunnskapsøkonomi*. Fagbokforlaget.
- Taylor, C. (1989) *Sources of the Self: The making of the Modern Identity*. Harvard University Press.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse- en innføring i kvalitative metoder (5 utg.)*. Fagbokforlaget.
- VID Oslo. (2018). *Studieplan, master i familieterapi og systemisk praksis*. Fakultetet for sosialfag. [studieplan-2018-master-i-familieterapi-og-systemisk-praksis-vid.pdf](#)
- White, M. (2000). *Nya vägar inom den systemiska terapin* (U. Göthberg, Overs.). Bokförlaget Mareld. (Opprinnelig utgitt 1991).
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. Open University Press.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.
- World Health Organization. (u.å). *Timeline: WHO's COVID-19 response*. Hentet 24 april 2022 fra [Timeline of WHO's response to COVID-19](#)

Øfsti, A. (2010). *Parterapi – kjærlighet, intimitet og samliv i en brytningstid*.

Universitetsforlaget.

Øye, C., Sørensen, N.Ø. & Martinsen, K. (2018). *Å tenke med Foucault. En bok for*

masterstudiene i helse - og sosialfagene. Vigmostad & Bjørke.

Åmås, K.O. (2000). *Ludwig Wittgenstein*, Gyldendal.

Vedlegg 1: Sikt-godkjenning

Referansenummer

367936

Vurderingstype

Standard

Dato

28.07.2021

Prosjekttittel

Historiene på siden- en diskursanalyse om opplevelser under pandemien

Behandlingsansvarlig institusjon

VID vitenskapelige høyskole / Fakultet for helsefag / Fakultet for helsefag Oslo

Prosjektansvarlig

Kristin Dahl

Student

Solveig Frøyset Bork

Prosjektperiode

07.06.2021 - 31.12.2022

Kategorier personopplysninger

- Almennelige
- Særlige

Lovlig grunnlag

- Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)
- Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 31.12.2022.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 28.07.2021, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, særlige kategorier av personopplysninger om politisk oppfatting, filosofisk overbevisning og helseforhold frem til 31.12.2022. z

LOVLIG GRUNNLAG FOR UTVALGET

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a. For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

LOVLIG GRUNNLAG FOR TREDJEPERSON

Formålet med studien er å undersøke hvordan mennesker som har meninger på tvers av den rådende diskursen om Covid-19 pandemien har opplevd dette og om deres sosiale relasjoner og livsutfoldelse har blitt påvirket. Under intervjuene er derfor ikke usannsynlig at det vil fremkomme enkelte personopplysninger om venner, familie og/eller kollegaer. Deltagerne vil bli oppfordret til å unnlate navn og andre identifiserende opplysninger. Fokuset vil være på deltager, og tredjepersoner kun nevnt i bisetninger. Opplysningene som registreres om tredjeperson vil primært være enkelte bakgrunnsopplysninger, men grunnet prosjektets tema er det mulig også enkelte særlige kategorier vil fremkomme. Tredjepersonopplysninger vil anonymiseres/fjernes i transkripsjon. Prosjektet vil behandle personopplysninger om tredjeperson med grunnlag i en oppgave av allmenn interesse. Vår vurdering er at behandlingen oppfyller vilkåret om vitenskapelig forskning, jf. personopplysningsloven § 8, og dermed utfører en oppgave i allmenhetens interesse.

Lovlig grunnlag for behandlingen av alminnelige personopplysninger er dermed at den er nødvendig for å utføre en oppgave i allmennhetens interesse, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav e, samt for formål knyttet til vitenskapelig forskning, jf. personopplysningsloven § 8, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 3. Lovlig grunnlag for behandlingen av særlige kategorier av personopplysninger er at den er nødvendig for formål knyttet til vitenskapelig forskning, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav j, jf. personopplysningsloven § 9. Behandlingen er omfattet av nødvendige garantier for å sikre den registrertes rettigheter og friheter, jf. personvernforordningen art. 89 nr. 1.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER - UTVALGET

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), dataportabilitet (art. 20). Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER - TREDJEPERSONER

NSD vurderer at det kan unntas fra den individuelle informasjonsplikten jf. art. 14 nr. 5 b), ettersom det vil være uforholdsmessig vanskelig å informere. I vår vurdering har vi vektlagt at omfanget av opplysninger per person vil være begrenset, identifiseringsgraden er lav, og behandlingstiden særs kort. Prosjektet kjenner ikke til identiteten til tredjepersonene. Så lenge tredjepersoner kan identifiseres i datamaterialet vil de i utgangspunktet ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), protest (art 21). Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fulle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema> Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til med prosjektet!

Skriv ut

Vurdering av behandling av personopplysninger

10.10.2022

Referansenummer

367936

Vurderingstype

Standard

Dato

10.10.2022

Prosjekttittel

Historiene på siden- en diskursanalyse om opplevelser under pandemien

Behandlingsansvarlig institusjon

VID vitenskapelige høyskole / Fakultet for helsefag / Fakultet for helsefag Oslo

Prosjektansvarlig

Kristin Dahl

Student

Solveig Frøyset Bork

Prosjektperiode

07.06.2021 - 31.07.2023

Kategorier personopplysninger

- Alminnelige
- Særlige

Lovlig grunnlag

- Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)
- Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 31.07.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

Personverntjenester har vurdert endringen i prosjektsluttdato. Vi har nå registrert 31.07.2023 som ny sluttdato for behandling av personopplysninger. Vi vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til videre med prosjektet!

Vil du delta i forskningsprosjektet

” *Historiene på siden – en diskursanalyse om opplevelser under pandemien* ”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke historiene på siden av den rådende diskursen under Covid-19 pandemien. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektet er en mastergradstudie i familierapi og systemisk praksis ved VID vitenskapelige høyskole. Formålet med studien er å undersøke hvordan mennesker som har meninger på tvers av den rådende diskursen om Covid-19 pandemien har opplevd dette og om deres sosiale relasjoner og livsutfoldelse har blitt påvirket.

Problemstillingen er som følger: *Hvilke fortellinger finnes det om å være på siden av den rådende diskursen under Covid-19 pandemien.*

For å belyse problemstillingen vil følgende forskningsspørsmål benyttes:

1. Fortell din historie om hvordan og hvorfor du har meninger på siden av den rådende diskursen om pandemien.
2. Fortell om hvordan du har uttrykt dine meninger om pandemien i dine sosiale relasjoner. Har de blitt påvirket og i så fall hvordan.
3. Fortell om din opplevelse av selvbestemmelse, hvor friheten til å handle i samsvar med egne valg og beslutninger, har vært under pandemien.
4. Fortell om hvordan du ser på /opplever deg selv i lys av å ha marginaliserte meninger. Har synet på deg selv endret seg etter pandemien og i så fall hvordan.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Vid vitenskapelige høyskole Oslo er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg ønsker å snakke med mennesker som har meninger som går på tvers av myndighetenes råd og anbefalinger rundt Covid-19 pandemien. Meningene er begrunnet i faglige publikasjoner eller uttalelser fra fagfolk, som også går på tvers av myndighetenes råd og anbefalinger. Disse er delt offentlig i sosiale medier (Instagram-Facebook) over en lengre periode.

Du er mellom 30 og 65 år og i arbeid. Jeg vil intervju 4 personer totalt.

Jeg har tatt kontakt med deg fordi jeg kjenner til at du passer inn i utvalget eller så har ditt navn blitt viderefremidlet av en annen informant, som anser at du passer inn i utvalget. Du har da blitt spurt på forhånd om tillatelse til at dine kontaktopplysninger deles med meg.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer dette at jeg vil intervju deg. Det vil ta ca. 60 minutter og jeg vil avtale et tidspunkt og sted som passer for deg. Jeg tar lydopptak og notater

av intervjuet. Jeg vil benytte en intervjuguide med forhåndsbestemte spørsmål. Intervjuet vil bli transkribert og registrert elektronisk.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun student og veileder som vil ha tilgang til opplysningene som omhandler deg.
- Det vil bli gjort ulike tiltak for å sikre at ingen uvedkommende får tilgang til personopplysningene:
 - navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data
 - Datamaterialet vil lagres på en kryptert datalagringsenhet.

Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er desember 2022. Personopplysninger og opptak destrueres ved prosjektslutt.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra VID vitenskapelige høyskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- VID vitenskapelige høyskole ved Kristin Dahl på epost (kristin.helene.dahl@gmail.com) eller på telefon: 40 29 14 23].
- Vårt personvernombud: Nancy Yue Lie, epost (nancy.yue.lie@diakonhjemmet.no)
Telefon: 93 85 62 77.

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Kristin Dahl
(Veileder)

Solveig Frøyset Bork

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Historiene på siden – en diskursanalyse om opplevelser under pandemien*, og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- å delta i prosjektet
- at uttalelser fra intervjuene kan refereres (siteres) i masteroppgaven og i eventuelle artikler og presentasjoner i forbindelse med prosjektet.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Navn i blokkbokstaver

Intervjuguide

Innledning

- Presentasjon av meg selv og studiet.
- Intervjuets formål og problemstilling. Hvordan dette vil benyttes i studien. Avklare sitatsjekk.
- Bakgrunn for valg av informanter.
- Anonymitet og ivaretagelse av dette i studien, tillatelse til opptak.
- Spørsmål fra informant før intervju starter?

Jeg ønsker å invitere til en samtale hvor målet er å få frem din historie rundt temaet i problemstillingen min. Jeg vil stille flere spørsmål underveis, men det er ikke et mål å komme til noen konklusjon. Jeg ønsker å løfte frem de historiene som ikke får like stor plass og gehør i samfunnet. Jeg vil gjerne høre dine opplevelser, erfaringer og tanker. Mens vi snakker vil lydopptakeren ta opp samtalen slik at jeg i ettertid bedre kan huske hva som ble sagt. Jeg vil også notere for å huske den non-verbale kommunikasjonen som fant sted underveis.

Problemstilling: Hvilke fortellinger finnes det om å være på siden av den rådende diskursen under Covid-19 pandemien?

Oppvarmingsspørsmål: Alder, familiestatus, arbeids -forhold og -oppgaver

Forskningsspørsmål

1. **Fortell din historie om hvordan og hvorfor du har meninger på siden av den rådende diskursen om pandemien.**

Støtteord: Før/nå – endring? Hva påvirket deg?

2. **Fortell om hvordan du har uttrykt dine meninger om pandemien i dine sosiale relasjoner. Har de blitt påvirket og i så fall hvordan.**

Støtteord: Partner, barn, foreldre, annen familie, venner, kollegaer, nye bekjentskap?
Nye preferanser for relasjoner?
Avslutte relasjon?
Følelsesmessig reaksjon?

3. Fortell om din opplevelse av selvbestemmelse, hvor friheten til å handle i samsvar med egne valg og beslutninger, har vært under pandemien.

Støtteord: Innskrenket, som før eller forbedret? Påvirket du andre rundt deg/ble påvirket av andre i din handling?

4. Fortell om hvordan du ser på /opplever deg selv i lys av å ha marginaliserte meninger. Har synet på deg selv endret seg etter pandemien og i så fall hvordan.

Støtteord: Negativt/positivt/uforandret selvbilde? Skapt endringer for deg i livet? I relasjoner?

Avslutning: Tanker eller opplevelser du ønsker å belyse før vi avslutter? Er det noe viktig jeg ikke har spurt om? Kan jeg ta kontakt senere?

Vedlegg 4: Utskrift av transkripsjon

Meg: Jeg skal stoppe deg litt der, for jeg tenker(ler) det går fint, jeg, jeg hører engasjementet, men det jeg er litt sånn interessert i å zoome litt inn på, er jo dine relasjoner da.....

Jennifer: Ja, mine relasjoner, mmmm

Meg:dine, dine personlige relasjoner, i, på en måte hvordan det har vært i ditt liv da, med, jeg har litt stikkord her som, for eksempel, vi kan begynne med partneren din da, er det en relasjon som har blitt påvirket, hvor, når du har uttrykt meningene dine

Jennifer: Ja, det er jo det og det er jo, og det er jo sånn at, fordi at jeg har brukt mange år på å studere dette her, så jeg har på en måte en, en sånn visshet og en sikkerhet og en trygghet i min kunnskap, men det er jo ikke så enkelt for andre å skal få høre sånne her ting for første gang, fordi at den erkjennelsen, er en erkjennelsen at man tar tid, fordi vi er så vant med å overlate vår egen helse til andre, så det å ta ansvar for egen helse er veldig, veldig skummelt for veldig mange. Og i forhold til min partner, så er det jo sånn at han har en bror som fikk påvist såkalt korona og var ekstremt syk. Han lå i koma og i respirator i flere måneder. Og han liksom har vært på nyhetene i hjemlandet sitt. Og og det har vært reportasjer om han og. Og liksom hele familien der er veldig sånn at han fikk korona og han fikk det av det viruset her. Så de er ikke i tvil om det og er veldig pro vaksine. Og, og stiller ingen kritiske spørsmål til hvorfor broren hans har vært syk annet enn at det narrative de fronter der er at han fikk et virus, fikk korona og, og ble veldig syk av det.

Meg: Hvordan har ...

Jennifer: Altså det er klart at det har vært en sånn, litt sånn vanskelig mellom meg og, og kjæresten min når vi diskuterer det, fordi at, det er jo sånn at når jeg sier at det er ikke et virus når jeg har en oppfatning om at det ikke er et virus som har gjort brorens hans syk, så, så er det nesten som at de kan føle, ikke sant, at jeg sier han ikke har vært syk, at det, at det er selve sykdommen man, man ikke anerkjenner eller tar på alvor, men det er jo ikke sånn i det hele tatt. Og med min forståelse og min bakgrunn så ser, så kan jo jeg prøve å forklare ikke sant, ja, men broren din har vært under et ekstremt press og stress på mange områder i livet, over mange, mange år, og kollapsa rett og slett av det da, og dårlig helse generelt, dårlig metabolsk helse og økonomiske problemer, som, som på en måte kollapset og kulminerte akkurat i samme, i samme tid da som han, som han ble innlagt. Men det er jo sånn som man ikke ser når man følger myndighetenes narrativ

Meg: Men hva gjorde det mellom dere 2 da når dere sto på så vidt forskjellige, på en måte tros plattformer rundt, eller forståelses plattformer

Jennifer: Ja jeg an, jeg har veldig sånn stor aksept og anerkjennelse for at, at, at ikke andre forstår og ser det som jeg forstår og ser og vet. Og det er det jeg føler at jeg forventer tilbake og det føler jeg for så vidt at jeg får fra kjæresten min på en måte, men på en annen måte så, så er det vanskelig for ham å fullt ut akseptere det fordi han samtidig har sett hvor syk broren har vært. Så han vet rett og slett ikke hva han skal tro, også kreves det enormt med innsats og tid for å gå inn i de her tingene, du må ha en interesse og en vilje for å gå inn i de her tingene. Og grave i de, å forske i de, og, å etterforske i de selv da hvis du vil finne svaret selv. Og for mange, man har ikke, man har ikke tid til det, altså livet går, man skal jobbe, man unger hit og dit, ikke sant, og det, den stressende hverdag for oss alle sammen. Ingen har den tiden. Jeg var så heldig at jeg hadde den tiden den gangen da datteren min var syk, at jeg kunne at jeg kunne gjøre det, at det kunne bruke masse, masse tid og ressurser på å finne min forståelse. Men det har ikke andre

Meg: Men nå har du funnet det på en måte og han er sin, og det er som du sier, du viser han aksept og du føler han gjør det tilbake, men at det er en bit, hvor han på en måte har vanskeligheter med det, i deres relasjon er det en, hemmer det eller er det bare at dere kan fortsette videre

Jennifer: Nei vi fortsetter videre. Det er ikke noe som hemmer oss. Det er det ikke. Han har jo i, han har jo familie i et annet land og er veldig avhengig av å kunne dra og besøke dem, fordi han har gamle foreldre, som er syke, og broren har vært veldig syk, så fra. Så det har vært litt sånn, absurd og vondt, ikke mellom oss, men for ham, og for meg, at han faktisk har måtte vaksinere seg for å få lov å reise. For å kunne reise, fordi at vi begge to, han tviler ikke på det jeg sier i det hele tatt, han har veldig stor tillit til meg, men så er det sånn, at han, ja, jeg tror på alt det du sier, men allikevel, jeg må bare vaksinere meg, fordi at jeg må reise til familien min, så sånn er det bare

Meg: Er det et område dere har brukt mye tid på

Jennifer: Nei ikke mye tid, men, en det har vært, og jeg prøver å, jeg påvirker ikke han på noen måte og har aldri sagt at han ikke skal vaksinere seg, men jeg har sagt at jeg kommer aldri til å vaksinere meg. Det kommer ikke til å skje.